

Գիրքը հրատարակվել է Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի հայաստանյան միջեկեղեցական բարեգործական Կլոր սեղան հիմնադրամի հովանավորությամբ

ՀՀ դատավորների միությունը շնորհակալություն է հայտնում
ՀՀ իրավաբանների միությանը, Հայ երիտասարդ
իրավագետների միությանը, Ջարգացման հայկական
ինստիտուտին իրենց առաջարկություններով ու
դիտողություններով ընտանեկան հանրամատչելի
իրավաբանական գրադարանի ստեղծմանն
աջակցելու համար

Ընտանեկան հանրամատչելի գրադարանի շարքի
մյուս հրատարակություններին կարող եք
ծանոթանալ՝ այցելելով ՀՀ դատավորների
միության ինտերնետային կայքէջ հետևյալ
հասցեներով՝

www.datavor.am
www.judge.am

ASSOCIATION OF JUDGES OF THE
REPUBLIC OF ARMENIA

ARTUR CHAKHOYAN

WOMEN RIGHTS

FAMILY LAW MANUAL

Edited by: **Vahe YENGIBARYAN**
Executive Director of the Association of Judges of the
Republic of Armenia, Professor of YSU Law Faculty,
PhD in Law

Lingvo-stylistic editor: **Armine NAZARYAN**

Yerevan
«Antares»
2010

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐԹՈՒՐ ՉԱԽՈՅԱՆ

ԿԱՆԱՆՑ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐ

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՀԱՆՐԱՄԱՏՉԵԼԻ
ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Խմբագիր՝

Վահե ԵՆԳԻՔԱՐՅԱՆ

ՀՀ դատավորների միության գործադիր տնօրեն,
ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական
դատավարության և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի
ղոցեմտ, իրավագիտության թեկնածու, դոցենտ

Լեզվաոճական խմբագիր՝

Արմինե ՆԱԶԱՐՅԱՆ

Երևան
«Անտարես»
2010

ՀՏԴ 341.231.14
ԳՄԴ 67.91
Չ 166

Տպագրվում է
ՀՀ դատավորների միության խորհրդի որոշմամբ

Չախտյան Արթուր
Չ 166 Կանանց իրավունքներ / Արթուր Չախտյան: Խմբ.՝ Վ.
Ենգիբարյան.- Եր.: Անտարես, 2010.- 120 էջ:

Ձեռնարկում համակարգված և հանրամատչելի եղանակով ներկայացված են կանանց իրավունքներին վերաբերող ՀՀ օրենսդրության և միջազգային իրավական ակտերով սահմանված հիմնահարցերը:

ՀՏԴ 341.231.14
ԳՄԴ 67.91

ISBN 978–9939–51–237–2

© ՀՀ դատավորների միություն, 2010
© Չախտյան Արթուր, 2010
© Ենգիբարյան Վահե, 2010

ԲՈՎԱՆՂԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԱԽԱԲԱՆ	7
Բ Ա Ժ Ի Ն Ի	
ԿԱՆԱՆՑ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԿԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ	
§1. ՀՀ Սահմանադրությունը որպես կանանց իրավունքների ապահովման երաշխիք	9
§1.1. Բոլորի՝ օրենքի առջև հավասարության սահմանադրական սկզբունքը որպես կանանց իրավունքների ապահովման երաշխիք	10
§1.2. Մարդու անձնական ազատության և անձեռնմխելիության սկզբունքը որպես կանանց իրավունքների ապահովման երաշխիք	11
§1.3. Մարդու ազատ տեղաշարժվելու և բնակավայր ընտրելու սկզբունքը որպես կանանց իրավունքների ապահովման երաշխիք	14
§1.4. Մարդու մտքի, խղճի և կրոնի ազատության սկզբունքը որպես կանանց իրավունքների ապահովման երաշխիք	15
§1.5. Մարդու խոսքի ազատության սկզբունքը որպես կանանց իրավունքների ապահովման երաշխիք	17
§1.6. Մարդու՝ աշխատանքի ազատ ընտրության սկզբունքը որպես կանանց իրավունքների ապահովման երաշխիք	19
§1.7. Մարդու հանգստի իրավունքը որպես կանանց իրավունքների ապահովման երաշխիք	21
§1.8. ՀՀ Սահմանադրության 35-րդ հոդվածը որպես կանանց իրավունքների ապահովման երաշխիք	23
§1.9. ՀՀ Սահմանադրության 30-րդ հոդվածը որպես կանանց իրավունքների ապահովման երաշխիք	26
§2. ՀՀ օրենսդրությունը որպես կանանց իրավունքների ապահովման երաշխիք	29
§2.1. ՀՀ կառավարության 15.04.1998թ. թիվ 242 որոշումը որպես կանանց իրավունքների ապահովման երաշխիք	33
§2.2. Հայաստանի Հանրապետությունում կանանց վիճակի բարելավման ծրագրի հիմնադրույթները	34
§2.3. Հայաստանի Հանրապետությունում կանանց վիճակի բարելավմանը և հասարակության մեջ նրանց դերի բարձրացմանն ուղղված ռազմավարությունը	36
§2.4. ՀՀ կառավարության 08.04.2004թ. թիվ 645-Ն որոշումը որպես կանանց իրավունքների ապահովման երաշխիք	40

§2.5. Հայաստանի Հանրապետությունում կանանց վիճակի բարելավման և հասարակության մեջ նրանց դերի բարձրացման 2004-2010 թվականների ազգային ծրագիրը	42
§2.6. Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների ու հնարավորությունների ապահովումը որոշումների կայացման մակարդակում և հասարակական, քաղաքական ոլորտներում.....	44
§2.7. Կանանց սոցիալ-տնտեսական վիճակի բարելավումը	48
§2.8. Կրթության ոլորտը	54
§2.9. Կանանց առողջական վիճակի բարելավում.....	58
§2.10. Կնոջ նկատմամբ բռնության երևույթի վերացումը	61
§2.11. Կանանց և աղջիկների նկատմամբ թրաֆիկինգի երևույթի վերացում.....	64
§2.12. ՁԼՄ-ների և մշակութային հաստատությունների դերը կանանց հիմնահարցերի լուսաբանման և կնոջ ընդօրինակելի կերպարի ձևավորման գործում	65
§2.13. Ինստիտուցիոնալ բարեփոխումները	67
§2.14. Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի «Կանանց հարցերով խորհուրդ ստեղծելու մասին» 2000 թվականի դեկտեմբերի 29-ի N 862 որոշումը.....	68

Բ Ա Ժ Ի Ն Ի Ի

ԿԱՆԱՆՑ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

§1. Համարժեք աշխատանքի դիմաց տղամարդկանց և կանանց հավասար վարձատրման մասին կոնվենցիա	70
§2. Կանանց քաղաքական իրավունքների մասին կոնվենցիա.....	75
§3. Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիայի կամընտիր արձանագրություն.....	78
§4. Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիա	86
§5. Միավորված ազգերի կազմակերպության անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ կոնվենցիան լրացնող՝ մարդկանց, հատկապես կանանց և երեխաների առևտրի կանխարգելման, արգելման և պատժի մասին արձանագրություն.....	105

ՆԱԽԱԲԱՆ

Կանանց իրավունքների պաշտպանությունը, նրանց նկատմամբ խտրական վերաբերմունքի, բռնության գործադրման և այլ բնույթի արգելքները յուրաքանչյուր հասարակարգի համար համարվում են ոչ միայն իրավական, այլև սոցիալական խնդիրներ: Ընդ որում, կանանց իրավունքների պաշտպանությունն ընդգծվում և երաշխավորվում է երկրի հիմնական օրենքով:

Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 14.1.-րդ հոդվածի՝ «Բոլոր մարդիկ հավասար են օրենքի առջև:

Խտրականությունը, կախված սեռից, ռասայից, մաշկի գույնից, էթնիկական կամ սոցիալական ծագումից, գենետիկական հատկանիշներից, լեզվից, կրոնից, աշխարհայացքից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից, ազգային փոքրամասնությանը պատկանելությունից, գույքային վիճակից, ծնունդից, հաշմանդանությունից, տարիքից կամ անձնական կամ սոցիալական բնույթի այլ հանգամանքներից, արգելվում է»:

Նշված դրույթում «մարդ» հասկացությունն օգտագործվում է ընդհանրական, առհասարակ մարդկային սեռին պատկանելության առումով, այսինքն՝ բոլոր մարդկանց հատուկ ընդհանրական հատկանիշներով, այլ ոչ թե կոնկրետ այս կամ այն անհատին մյուսներից առանձնացնող հատկանիշներով: Միաժամանակ, «մարդ», «անհատ» և «անձ» հասկացություններն իրավունքում օգտագործվում են որպես հոմանիշներ և ունեն հավաքական ընդհանրական բնույթ և բովանդակությամբ ու ծավալով հանընկնում են: Այս տեսակետից Սահմանադրության բազմաթիվ հոդվածներում արտահայտված «մարդ», «անձ», «յուրաքանչյուր ոք», «ոչ ոք», «բոլորը», «սպառողներ», «աշխատողներ», ինչպես նաև «քաղաքացիներ», «յուրաքանչյուր քաղաքացի» և բազմաթիվ այլ լեզվական արտահայտություններ միևնույն կարգավիճակով տվյալ խմբին պատկանող բոլոր անհատների համար ունեն նույն իրավական բովանդակությունը և առաջացնում են միևնույն իրավական հետևանքները: Արդեն «մարդ» հասկացության այս առումով օգտագործումը նշանակում է, որ որևէ անհատի՝ այս կամ այն հիմքով տարբերակումը կարող է առաջացնել որոշակի բնույթի անհավասարություն, որն էլ իր հերթին կարող է, ի վերջո, առաջ բերել համապատասխան կարգի խտրականություն՝ 14.1-րդ հոդվածի երկրորդ մասում որևէ կոնկրետ հիմքով թվարկված:

Ներկայումս տարբեր ասպեկտներով առավել ակտիվացել են քննարկումները կանանց իրավունքների կամ այսպես կոչված գենդերային հիմնախնդիրների շուրջ: Անշուշտ, այս տեսակ հիմնախնդիրների բարձրաձայնումը վկայում է տվյալ հասարակարգում ժողովրդավարական ինստիտուտների կենսագործունեության մասին, քանզի հակառակ դեպքում հնարավոր չէ խոսել մարդու իրավունքների պաշտպանության արդյունավետ եղանակների, առավել ևս կանանց իրավունքների ոլորտի մասին:

Իհարկե, գենդերային իրավունքների հիմնախնդիրների ներկայացումը բավականին արդիական է, սակայն մեր իրականության մեջ դրանք լուրջ ուսումնասիրության առայժմ չեն ենթարկվել: Ուստի սույն աշխատանքն իր տեսակի մեջ եզակի կարող է համարվել այն իմաստով, որ այն ամբողջովին նվիրված է Հայաստանի Հանրապետությունում կանանց իրավունքների իրավական հիմնախնդիրներին՝ ներկայացնելով այդ ոլորտին վերաբերող ներպետական օրենսդրությունն ու միջազգային իրավական այն ակտերը, որոնք վավերացվել են Հայաստանի Հանրապետության կողմից:

Այսպիսով, ընթերցողին ներկայացվող սույն աշխատանքը նպատակ ունի համակարգված, մատչելի ձևով ներկայացնել կանանց իրավունքներին վերաբերող հիմնական իրավական ակտերը, որոնցում արտահայտված են ինչպես մեր երկրի օրենսդիր և գործադիր իշխանությունների, այնպես էլ միջազգային հանրության վերաբերմունքը, հիմնական մոտեցումներն այս յուրահատուկ իրավական ոլորտի նկատմամբ:

Բ Ա Ժ Ի Ն Լ

ԿԱՆԱՆՑ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

«1. ՀՀ Սահմանադրությունը որպես կանանց իրավունքների ապահովման երաշխիք

«Սահմանադրություն» հասկացությունը լատիներենում (constitutio) նշանակում է հիմնել, սահմանել: Սակայն ամեն մի «հիմնում» կամ «սահմանում» սահմանադրում կամ սահմանադրություն չէ: Վերջինս հիմնականում բնորոշվում է որպես պետության Հիմնական օրենք (օրենքների ամբողջություն), որն ունի բարձրագույն իրավաբանական ուժ:

Սահմանադրության հիմնական բնութագրիչները պայմանավորված են այն հանգամանքով, որ դրանով սահմանվում են.

1. պետական կարգի հիմունքները,
2. մարդու և քաղաքացու իրավունքների ու հիմնարար ազատությունների ապահովման ու պաշտպանության երաշխիքները,
3. պետական իշխանության համակարգը, դրա գործառույթները, կազմակերպման սկզբունքներն ու կարգը,
4. քաղաքական իշխանության իրականացման և անհատի քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական ազատությունների դրսևորման իրավական սահմանները:

«Սահմանադրություն» հասկացությունը հայերենում նույնպես առաջին հերթին ենթադրում է սահմանել: Սահմանադրությունը (հիմնական օրենքը) բարձրագույն իրավաբանական ուժով օժտված պետության հիմնական օրենքն է և հենարան է ընթացիկ օրենսդրության համար:

ՀՀ Սահմանադրության հոդված 6-ի համաձայն՝ «Սահմանադրությունն ունի բարձրագույն իրավաբանական ուժ, և նրանորմերը գործում են անմիջականորեն:

Օրենքները պետք է համապատասխանեն Սահմանադրությանը: Այլ իրավական ակտերը պետք է համապատասխանեն Սահմանադրությանը և օրենքներին:

Օրենքներն ուժի մեջ են մտնում «Հայաստանի Հանրապետության պաշտոնական տեղեկագրում» հրապարակվելուց հետո: Այլ նորմատիվ իրավական ակտերն ուժի մեջ են մտնում օրենքով սահմանված կարգով հրապարակվելուց հետո»:

§1.1. Բոլորի՝ օրենքի առջև հավասարության սահմանադրական սկզբունքը որպես կանանց իրավունքների ապահովման երաշխիք

Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 14.1-րդ հոդվածի՝ «Բոլոր մարդիկ հավասար են օրենքի առջև:

Խտրականությունը, կախված սեռից, ռասայից, մաշկի գույնից, էթնիկական կամ սոցիալական ծագումից, գենետիկական հատկանիշներից, լեզվից, կրոնից, աշխարհայացքից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից, ազգային փոքրամասնությանը պատկանելությունից, գույքային վիճակից, ծնունդից, հաշմանդանությունից, տարիքից կամ անձնական կամ սոցիալական բնույթի այլ հանգամանքներից, արգելվում է»:

Օրենքի առջև բոլորի հավասարության սահմանադրական դրույթը ՀՀ Սահմանադրության հիմնարար սկզբունքներից մեկն է, որի հիման վրա է կառուցված մարդու սահմանադրական կարգավիճակի ամբողջ հայեցակարգը և անմիջականորեն աղերսվում է ՀՀ Սահմանադրության 1-ին հոդվածում ամրագրված իրավական պետության կառուցման, պետության ու հասարակության բնականոն փոխհարաբերությունների հաստատման հետ: Այդ դրույթն ունի համընդհանուր նշանակություն, վերաբերում է իրավական կարգավորման ամբողջ համակարգին և տարածվում է ինչպես ՀՀ քաղաքացիների, այդ թվում, բնականաբար, կանանց, այնպես էլ ՀՀ-ում բնակվող օտարերկրացիների ու քաղաքացիություն չունեցող անձանց վրա:

14.1-րդ հոդվածի առաջին մասում առկա «մարդ» հասկացությունը, ինչպես սահմանադրության տեսությունում և սահմանադրական իրավունքում, օգտագործվում է իր վերացական, առհասարակ մարդկային սեռին պատկանելության առումով, այսինքն՝ բոլոր մարդկանց հատուկ ընդհանրական հատկանիշներով, այլ ոչ թե կոնկրետ այս կամ այն անհատին մյուսներից առանձնացնող հատկանիշներով: Միաժամանակ, «մարդ», «անհատ» և «անձ» հասկացություններն իրավունքում օգտագործվում են որպես հոմանիշներ և ունեն հավաքական ընդհանրա-

կամ բնույթ և բովանդակությամբ ու ծավալով համընկնում են: Այս տեսակետից Սահմանադրության բազմաթիվ հոդվածներում արտահայտված «մարդ», «անձ», «յուրաքանչյուր ոք», «ոչ ոք», «բոլորը», «սպառողներ», «աշխատողներ», ինչպես նաև «քաղաքացիներ», «յուրաքանչյուր քաղաքացի» և բազմաթիվ այլ լեզվական արտահայտություններ միևնույն կարգավիճակով տվյալ խմբին պատկանող բոլոր անհատների համար ունեն նույն իրավական բովանդակությունը և առաջացնում են միևնույն իրավական հետևանքները: Արդեն «մարդ» հասկացության այս առումով օգտագործումը նշանակում է, որ որևէ անհատի՝ այս կամ այն հիմքով տարբերակումը կարող է առաջացնել որոշակի բնույթի անհավասարություն, որն էլ իր հերթին կարող է, ի վերջո, առաջ բերել համապատասխան կարգի խտրականություն՝ 14.1-րդ հոդվածի երկրորդ մասում որևէ կոնկրետ հիմքով թվարկված:

14.1-րդ հոդվածի առաջին մասում ամրագրված «հավասար են» հասկացությունը նշանակում է ոչ թե հավասարություն՝ առհասարակ, ցանկացած առումով, այլ միայն օրենքի առջև հավասարությունը: Այլ կերպ ասած՝ այս դեպքում ակնհայտ է, որ գործ ունենք ձևական կամ իրավական առումով հավասարության կամ որ նույնն է՝ իրավահավասարության դրսևորման հետ: Ընդ որում, մարդկանց ձևական (իրավական) հավասարություն նշանակում է, որ մարդիկ հավասար են միայն իբրև ազատ անձինք, երբ նրանք հավասար են ընդհանրապես իրենց ունեցած իրավունքներով ու ազատություններով:

Անհրաժեշտ է նշել նաև, որ 14.1-րդ հոդվածի առաջին մասում օգտագործված «օրենք» հասկացությունն անհրաժեշտ է հասկանալ ոչ միայն բուն իմաստով օրենքը, այլև համապարտադիր նշանակություն ունեցող ցանկացած իրավական ակտ, այդ թվում ՀՀ Սահմանադրությունը՝ որպես Հիմնական օրենք, պետական ու տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց որոշումները (ՀՀ Նախագահի հրամանագրերն ու կարգադրությունները, ՀՀ Ազգային ժողովի որոշումները և այլն):

§1.2. Մարդու անձնական ազատության և անձեռնմխելիության սկզբունքը որպես կանանց իրավունքների ապահովման երաշխիք

Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի անձնական ազատության և անձեռնմխելիության իրավունք: Մարդուն կարելի է ազատությունից զրկել օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով»:

Մարդու անձնական ազատության և անձեռնմխելիության իրավունքը կյանքի և ազատության բնական իրավունքներից ածանցված, պետության կողմից ճանաչված, նրա ֆիզիկական ազատությունն արտահայտող հնարավորությունն է:

Մարդու բնական ազատությունն ամենից առաջ վերաբերում է նրա անձին: Ազատության այդ կողմն անվանում են անձնական ազատություն: Մարդն ի ծնե ազատ է, ազատ ստրկությունից, ճորտությունից, խտրականությունից, ունի ներքին հոգևոր ինքնավարություն:

Քանի որ մարդը միաժամանակ և կենսաբանական (ֆիզիկական), և՛ հոգևոր էակ է, ապա անձնական ազատությունը ենթադրում է մարդու արտաքին ֆիզիկական և՛ ներքին հոգևոր ազատությունն ու ինքնավարությունը: Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի կարգավորման կոնկրետ առարկան մարդու անձնական իրավունքների ֆիզիկական առումը, կողմն է: Անձնական անձեռնմխելիության մնացած առումները երաշխավորված են Սահմանադրության այլ հոդվածներով: Ընդ որում, սահմանադրական դրույթները որպես ելակետ են ընդունել մարդու իրավունքների միջազգային հանրաճանաչ սկզբունքներն ու նորմերը:

Հիշյալ իրավունքի ինչպես ներպետական, այնպես էլ միջազգային իրավական հիմքերի վերլուծությունը վկայում է դրա առանցքային նշանակության մասին: Կյանքի իրավունքի նման այն ևս սկզբունքային նշանակություն ունի մարդու իրավական վիճակի համակարգում: Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի 1-ին հոդվածում լակոնիկ, բայց և խորաթափանց ու տարողունակ բովանդակությամբ է ներկայացված նշված իրավունքը. «Բոլոր մարդիկ ծնվում են ազատ և հավասար իրենց արժանապատվությամբ և իրավունքներով»: Սեկ այլ միջազգային փաստաթղթում՝ Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 9-րդ հոդ-

վածի 1-ին կետում, մարդու ազատության ու անձեռնմխելիության իրավունքը ներկայացված է հետևյալ բնորոշմամբ. «Յուրաքանչյուր մարդ ունի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունք: Ոչ ոք չի կարող ենթարկվել քնահաճ կերպով ձերբակալման կամ կալանքի տակ պահվելու: Ոչ ոք չպետք է զրկվի ազատությունից այլ կերպ, քան այնպիսի հիմքերով և այնպիսի ընթացակարգին համապատասխան, որոնք սահմանված են օրենքով»:

Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի համար հատկապես սկզբնաղբյուր է հանդիսացել Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի «Ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունք» վերտառությամբ 5-րդ հոդվածը:

ՀՀ Սահմանադրությունը երաշխավորում է յուրաքանչյուր քաղաքացու, օտարերկրյա քաղաքացու և քաղաքացիություն չունեցող անձի իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը: Իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ պաշտպանությունը երաշխավորող սահմանադրական նման դրույթը բխում է մարդու իրավունքների պաշտպանության միջազգային հանրահայտ փաստաթղթերի պահանջներից, ինչպիսիք են՝ Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիրը, Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիան և այլն:

ՀՀ Սահմանադրության սահմանադրական կարգի հիմունքներին համապատասխան մարդը, նրա արժանապատվությունը՝ որպես նրա իրավունքների ու ազատությունների անքակտելի հիմք, մարդու հիմնական իրավունքները և ազատությունները բարձրագույն արժեքներ են, հարգվում և պաշտպանվում են պետության կողմից: Այդ պահանջը հավասարապես վերաբերում է նաև իրավաբանական անձանց այնքանով, որքանով այդ իրավունքներն ու ազատություններն իրենց էությանը կիրառելի են դրանց նկատմամբ: Ըստ որում, պետությունն այդ պաշտպանությունն ապահովում է միջազգային իրավունքի սկզբունքներին ու նորմերին համապատասխան (Սահմանադրության 3, 14, 42.1-րդ հոդվածներ): Դրա համար պետությունը, անշուշտ, պետք է տիրապետի նյութական, քաղաքական և իրավական միջոցների, այլ կերպ ասած՝ ստեղծի ընկերային-տնտեսական, քաղաքական, իրավական և փաստական պայմաններ, անհրաժեշտ երաշխիքներ մարդու իրավունքների և ազատությունների

արդյունավետ իրացման համար: Եվ քանի որ Սահմանադրությունն ուղղակի գործողության իրավական ակտ է, նրա նորմերը գործում են անմիջականորեն (հոդվ. 6, մաս 1), ուստի շատ հաճախ սահմանադրական իրավունքներ կամ ազատություններ սահմանող նորմերում միաժամանակ բովանդակվում են դրանց ապահովման երաշխիքները:

§1.3. Մարդու ազատ տեղաշարժելու և բնակավայր ընտրելու սկզբունքը որպես կանանց իրավունքների ապահովման երաշխիք

Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 25-րդ հոդվածի՝ «Հայաստանի Հանրապետությունում օրինական հիմքերով գտնվող յուրաքանչյուր ոք ունի Հայաստանի Հանրապետության տարածքում ազատ տեղաշարժելու և բնակավայր ընտրելու իրավունք:

Յուրաքանչյուր ոք ունի Հայաստանի Հանրապետությունից դուրս գալու իրավունք:

Յուրաքանչյուր քաղաքացի և Հայաստանի Հանրապետությունում բնակվելու իրավունք ունեցող յուրաքանչյուր ոք ունի Հայաստանի Հանրապետություն վերադառնալու իրավունք»:

Ժամանակակից մարդու կյանքի պայմաններն այնպիսին են, որ նա աշխատանքային, ընտանեկան, մասնագիտական, ուսումնառության և այլ խնդիրներ լուծելու համար ստիպված է հաճախ տեղաշարժվել, փոխադրվել տեղից տեղ: Նա անհրաժեշտություն է զգում տեղաշարժվել ոչ միայն իր պետության տարածքում, այլև նրա սահմաններից դուրս: Ազատ տեղաշարժելու և բնակավայր ընտրելու իրավունքը մարդկության նախնական շրջանում պայմանավորված է եղել բնական հանգամանքներով՝ կյանքի առաջացման առանձնահատկություններով, էվոլյուցիոն գործընթացներով, պատմական, աշխարհագրական, կրոնամշակութային և այլ իրողություններով:

Ազատ տեղաշարժելու և բնակավայր ընտրելու իրավունքը դասվել և դասվում է մարդու հիմնական քաղաքացիական (անձնական) իրավունքների և ազատությունների շարքին: Հայաստանի Հանրապետությունը դուրս գալու և Հայաստանի Հանրապետություն վերադառնելու սահմանադրական իրավունքների հետ մեկտեղ, այն մարդուն հնարավորություն է տալիս սեփական կանքին համապատասխան տեղաշարժվել տարածուք-

յան մեջ, իսկ անհրաժեշտության դեպքում՝ պաշտպանվել իր նկատմամբ կատարվող ոտնձգություններից:

Ազատ տեղաշարժվելու և բնակավայր ընտրելու իրավունքը հռչակված է մարդու իրավունքների մասին գրեթե բոլոր հիմնական միջազգային փաստաթղթերում, մասնավորապես՝ 1966 թվականի Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 12-րդ հոդվածում և Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 4-րդ արձանագրության 2-րդ հոդվածում:

Սահմանադրական իմաստով «բնակավայր» հասկացությունը որևէ օրենքով չի սահմանվել, ինչի հետևանքով իրավակիրառական պրակտիկայում ծագում են բազմաթիվ խնդիրներ: Այսպես, Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի 23-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ բնակության վայր է համարվում այն վայրը, որտեղ քաղաքացին մշտապես կամ առավելապես ապրում է: Ինչպես տեսնում ենք՝ «մշտապես» կամ «առավելապես» հասկացություններն օրենսգրքում ևս տրված չեն, ինչը հնարավորություն չի տալիս միատեսակ ընկալել և կիրառել այդ իրավանորմը:

§1.4. Մարդու մտքի, խղճի և կրոնի ազատության սկզբունքը որպես կանանց իրավունքների ապահովման երաշխիք

Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 26-րդ հոդվածի՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի մտքի, խղճի և կրոնի ազատության իրավունք: Այս իրավունքը ներառում է կրոնը կամ համոզմունքները փոխելու ազատությունը և դրանք ինչպես միայնակ, այնպես էլ այլոց հետ համատեղ քարոզի, եկեղեցական արարողությունների և պաշտամունքի այլ ծիսակատարությունների միջոցով արտահայտելու ազատությունը:

Այս իրավունքի արտահայտումը կարող է սահմանափակվել միայն օրենքով, եթե դա անհրաժեշտ է հասարակական անվտանգության, առողջության, բարոյականության կամ այլոց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության համար»:

ՀՀ Սահմանադրությունը և 1948թ. Մարդու իրավունքների հանրապետական հռչակագիրը երաշխավորում են մտքի, խղճի և կրոնի ազատությունը, ինչը ներառում է իր կրոնը կամ համոզմունքը փո-

խելու ազատությունը, և ինչպես միանձնյա, այնպես էլ այլոց հետ համատեղ, հրապարակավ կամ մասնավոր կարգով իր կրոնը կամ համոզմունքը քարոզելու, արարողությունների, պաշտամունքի և ծեսերի միջոցով արտահայտելու ազատությունը, ինչպես նաև այդ ազատությանը զուգընթաց մի շարք իրավունքներ, այդ թվում Յուզակագրում ամրագրված բոլոր իրավունքներից և ազատություններից օգտվելու յուրաքանչյուր մարդու իրավունքը՝ առանց որևէ տարբերակման: Դրանց թվին են դասվում, մասնավորապես (կրոնի, քաղաքական և այլ համոզմունքի առումով)՝ անուսնանալու և ընտանիք կազմելու իրավունքը՝ առանց կրոնի հատկանիշով որևէ սահմանափակման, կարծիք ունենալու և այն ազատորեն արտահայտելու իրավունքը, կոթության իրավունքը:

Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին 1966թ. միջազգային դաշնագիրը 18-րդ հոդվածում հաստատում է, որ «Յուրաքանչյուր ոք ունի մտքի, խղճի և կրոնի ազատության իրավունք: Այդ իրավունքն ընդգրկում է իր ընտրությամբ կրոն կամ համոզմունք ունենալու կամ ընդունելու ազատությունը և միանձնյա կամ այլոց հետ համատեղ և հրապարակավ, կամ մասնավոր կարգով, իր կրոնը կամ համոզմունքը պաշտամունքի, արարողությունների, ծեսերի և քարոզչության միջոցով արտահայտելու ազատությունը (մաս 1): Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի այնպիսի հարկադրանքի, որը նսեմացնում է սեփական ընտրությամբ կրոն կամ համոզմունք ունենալու կամ ընդունելու ազատությունը (մաս 2): Կրոնի կամ համոզմունքի արտահայտման ազատությունը ենթարկվում է միայն օրենքով սահմանված և հասարակական անվտանգության, կարգի, առողջության ու բարոյականության, ինչպես և այլ անձանց հիմնարար իրավունքների ու ազատությունների պահպանման համար անհրաժեշտ սահմանափակումների (մաս 3): ...Պետությունները պարտավորվում են հարգել ծնողների և, համապատասխան դեպքերում, օրինական խնամակալների ազատությունը՝ ապահովելու իրենց երեխաների կրոնական ու բարոյական դաստիարակությունը սեփական համոզմունքներին համապատասխան (մաս 4):»:

Դաշնագրի 19-րդ հոդվածում հռչակվում է. «...առանց միջամտության սեփական կարծիք ունենալու» իրավունքը, ինչը ներառում է, անկախ պետական սահմաններից, ցանկացած տեսակի տեղեկատվություն և գաղափարներ փնտրելու, ստանալու և տարածելու ազատությունը՝ լինեն դրանք բանավոր, գրավոր կամ իր ընտրած ցանկացած այլ միջոցով:

Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին 1950թ. կոնվենցիայի 9-րդ հոդվածն ամրագրում է, որ յուրաքանչյուր ոք ունի մտքի, խղճի և կրոնի ազատության իրավունք, ինչը ներառում է իր կրոնը կամ համոզմունքը փոխելու ազատությունը և դրանք ինչպես միանձնյա, այնպես էլ այլոց հետ համատեղ և հրապարակավ կամ մասնավոր կարգով, քարոզչության, արարողությունների, պաշտամունքի և ծեսերի միջոցով արտահայտելու ազատություն:

ՀՀ Սահմանադրության 26-րդ հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված իրավունքի բաղադրատարրերն են.

1) յուրաքանչյուր ոք ունի մտքի ազատության իրավունք.

2) յուրաքանչյուր ոք ունի խղճի ազատության իրավունք.

3) յուրաքանչյուր ոք ունի կրոնի ազատության իրավունք, որը ներառում է կրոնը կամ համոզմունքները փոխելու ազատությունը և դրանք ինչպես միայնակ, այնպես էլ այլոց հետ համատեղ քարոզի, եկեղեցական արարողությունների և պաշտամունքի այլ ծիսակատարությունների միջոցով արտահայտելու ազատությունը:

Սահմանադրության 26-րդ հոդվածի 1-ին մասը նախևառաջ երաշխավորում է, որ յուրաքանչյուր ոք ունի մտքի ազատության իրավունք: Միտքը մարդու մտածողության արդյունքն է, որ փորձում է ճանաչել շրջակա աշխարհը և իրեն՝ այդ աշխարհում, արտահայտվում է պատկերացումներում, հայացքներում, կարծիքներում, համոզմունքներում: Մտածելը մարդու բնական հատկությունն է, նրա հոգևոր կյանքի հիմքը: Մտքի ազատության իրավունքը սեփական գիտակցության և ենթագիտակցության աշխատանքն է՝ առանց հասարակության, պետության և այլ անձանց կողմից արտաքին վերահսկողության:

Մտքի ազատությունը բնութագրում է մարդու հոգևոր ազատությունը, նրա ներաշխարհը, ուստի այն ինքնին չի կարող լինել իրավունքի կարգավորման առարկա: Մտքի ազատությունը ենթադրում է ազատամտության, այլախոհության և ազատախոհության հնարավորություն և դրանով իսկ երաշխավորում է բարոյականության, իրավունքի, կրոնի հանրաճանաչ նորմերը քննադատելու մարդու իրավունքը:

Միտքը չի կարող լինել անազատ: Մտքի ազատության սահմանադրական ամրագրումն էլ յուրաքանչյուրին երաշխավորում է սեփական կարծիքի ու համոզմունքի ձևավորման ազատութ-

յուն՝ առանց պետության միջամտության, անձի նկատմամբ ցանկացած գաղափարախոսական բռնության:

§1.5. Մարդու խոսքի ազատության սկզբունքը որպես կանանց իրավունքների ապահովման երաշխիք

Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 27-րդ հոդվածի՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր կարծիքն ազատ արտահայտելու իրավունք: Արգելվում է մարդուն հարկադրել հրաժարվելու իր կարծիքից կամ փոխելու այն:

Յուրաքանչյուր ոք ունի խոսքի ազատության իրավունք, ներառյալ՝ տեղեկություններ և գաղափարներ փնտրելու, ստանալու, տարածելու ազատությունը, տեղեկատվության ցանկացած միջոցով՝ անկախ պետական սահմաններից:

Լրատվամիջոցների և տեղեկատվական այլ միջոցների ազատությունը երաշխավորվում է:

Պետությունը երաշխավորում է տեղեկատվական, կրթական, մշակութային և ժամանցային բնույթի հաղորդումների բազմազանություն առաջարկող անկախ հանրային ռադիոյի և հեռուստատեսության առկայությունը և գործունեությունը»:

Եթե միտքը կարող է լինել ուրիշներից թաքցված, չարտահայտված բանավոր կամ տպագիր եղանակով, և մնում է միայն իր իսկ՝ մարդու սեփականությունը, ապա Սահմանադրությամբ երաշխավորված խոսքի ազատությունը հնարավորություն է ընձեռում անարգել արտահայտել սեփական մտքերը, դրանք հաղորդել այլ անձանց: Մտքի և խոսքի ազատությունները կարող են իրագործվել միայն ժողովրդավարական կարգի պայմաններում, որը շահագրգիռ է հասարակության և պետության կենսագործունեության տարաբնույթ հարցերի վերաբերյալ կարծիքների բազմազանության դրսևորման հարցում: Ամբողջատիրական վարչակարգերը տարբեր միջոցներով, չբացառելով նաև զանգվածային բռնաճնշումները, փորձում են հասնել համընդհանուր համախոհության:

Սակայն դա անիրականանալի խնդիր է. կարելի է սոսկ սահմանափակել կամ արգելել խոսքի ազատությունը, կարծիքների արտահայտման ազատությունը: Ուստի Սահմանադրությունում 26-րդ հոդվածին անմիջապես հաջորդում է խոսքի ազատություն-

նը, սեփական կարծիքն արտահայտելու ազատությունն ապահովող 27-րդ հոդվածը:

Խղճի ազատության պատմական հարցը ծագել է որպես խղճի և այս կամ այն կրոնը դավանելու միջև մարդու բարոյական և իրավական ընտրության հիմնախնդիր, որի հիման վրա ձևավորվել են հասարակության և պետության աշխարհայացքային, բարոյաբանական ու իրավական սկզբունքները և նորմերը: Սկզբունք խղճի ազատությունը նշանակել է հանդուրժողականություն և կրոնի ուսմունքի դրույթների մեկնաբանման ազատություն:

Սահմանադրության 27-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ յուրաքանչյուր ոք ունի խոսքի ազատության իրավունք: Դա հնարավորություն է արտահայտել (կամ չարտահայտել) իր միտքը, բացատրել իր վերաբերմունքը կոնկրետ դեպքերի նկատմամբ, ունենալ և պնդել իր տեսակետը: Միաժամանակ, 27-րդ հոդվածի 1-ին մասը կոնկրետացնում է խոսքի ազատության իրավունքի դրսևորումներից մեկը՝ տեղեկություններ և գաղափարներ փնտրելու, ստանալու, տարածելու ազատությունը, տեղեկատվության ցանկացած միջոցով՝ անկախ պետական սահմաններից: Մեկնաբանվող իրավունքի հիմնական նպատակն է, նախևառաջ, հասարակական-քաղաքական կարծիքի, խոսքի, տեղեկատվության և գաղափարների պաշտպանությունը, թեև այս հոդվածում նշված ազատություններն անուղակիորեն պաշտպանում են նաև կրոնական, գիտական, գեղարվեստական միտքը, առևտրային տեղեկատվությունը, այդ թվում՝ գովազդը, և մտավոր սեփականության իրավունքը:

Շատ կարևոր է նաև այն հանգամանքը, որ 27-րդ հոդվածը հատուկ է նշում որպես խոսքի ազատությունը երաշխավորող ազատություններ «տեղեկություններ և գաղափարներ փնտրելու, ստանալու, տարածելու ազատությունը, տեղեկատվության ցանկացած միջոցով՝ անկախ պետական սահմաններից»: Այս ամենը պարտադրում է պետությանը չխոչընդոտել այդ ազատությունների իրականացմանը:

Սահմանադրությամբ երաշխավորվող՝ կարծիքի և խոսքի օբյեկտիվ սահմանների նորմատիվ բովանդակության նույնական մեկնաբանման համար ոչ պակաս նշանակություն ունի դրա սահմանադրորեն ամրագրման ձևը: Խոսքը վերաբերում է հենց ազատությանը, այսինքն՝ անձի անհատական ինքնիշխանությանը՝ նրա կենսագործունեության դրսևորման որոշ կենսա-

կանորեն կարևոր ոլորտներում: Իսկ ինչ վերաբերում է պետութ-
յանը, այն իրավասու չէ խոչընդոտելու տվյալ ոլորտում եւ հենց
Սահմանադրությամբ սահմանված՝ անձի ազատ գործունեութ-
յան իրականացմանը:

**§1.6. Մարդու՝ աշխատանքի ազատ ընտրության
սկզբունքը որպես կանանց իրավունքների
ապահովման երաշխիք**

ՀՀ Սահմանադրության 32-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Յուրա-
քանչյուր ոք ունի աշխատանքի ընտրության ազատություն:

Յուրաքանչյուր աշխատող ունի արդարացի և օրենքով
սահմանված նվազագույնից ոչ ցածր աշխատավարձի, ինչպես
նաև անվտանգության ու հիգիենայի պահանջները բավարարող
աշխատանքային պայմանների իրավունք:

Աշխատողներն իրենց տնտեսական, սոցիալական և աշխա-
տանքային շահերի պաշտպանության նպատակով ունեն գոր-
ծադուլի իրավունք, որի իրականացման կարգը և սահմանափա-
կումները սահմանվում են օրենքով:

Մինչև 16 տարեկան երեխաներին մշտական աշխատանքի
ընդունելն արգելվում է: Նրանց ժամանակավոր աշխատանքի
ընդունման կարգը և պայմանները սահմանվում են օրենքով:

Հարկադիր աշխատանքն արգելվում է»:

Հիմնական օրենքը ձեռնպահ է մնում «աշխատանքի ընտ-
րության ազատություն» եզրույթը վերծանելուց, հետևաբար՝
դրա մեկնաբանությունները կատարվում են աշխատանքային
օրենսգրքի նորմերի բովանդակությունը պարզաբանելու օգ-
նությամբ:

Աշխատանքի ընտրության ազատությունը ներառում է
հետևյալ տարրերը.

ա) աշխատելու և չաշխատելու ազատությունը,

բ) մասնագիտություն, զբաղմունքի (գործունեության)
տեսակ ընտրելու ազատությունը,

գ) քաղաքացու (անձի) կողմից իր աշխատուժը սեփական
հայեցողությամբ տնօրինելու ազատությունը:

Մեկնաբանվող սկզբունքի հիմքում ընկած են ամենից առաջ
միջազգային իրավական ակտերի դրույթները: ՀՀ Սահմանադ-
րության 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ վավերացված միջազգային
պայմանագրերը Հայաստանի իրավական համակարգի բաղկա-
ցուցիչ մասն են: Հայաստանի Հանրապետությունը վավերացրել

է միջազգային մի շարք համաձայնագրեր (կոնվենցիաներ), որոնց ուժով քաղաքացիները, բացառությամբ որոշ դեպքերի, ազատված են աշխատելու պարտականությունից:

«Աշխատանքի ազատություն» արտահայտությունը լայն հասկացություն է, ուստի անհրաժեշտ է մեկնաբանել՝ ըստ առանձին բաղկացուցիչների:

«Աշխատանքի ազատություն» հասկացությունն ամենից առաջ ներառում է աշխատելու հարցի լուծման ազատությունը կամ որոշակի աշխատանք կատարելուն ազատորեն համաձայնելը: Հանրօգուտ աշխատանքով զբաղվելը բացառապես տվյալ անձի իրավունքն է և չի կարող որևէ մեկի կողմից պարտադրվել նրան: Ոչ ոք պարտավոր չէ հիմնավորել իր կողմից հանրօգուտ աշխատանք չկատարելու շարժառիթներն ու նպատակները: Աշխատելու կամ չաշխատելու հարցը որոշելիս ոչ ոք կաշկանդված չէ իր իրավանախորդների կամ ցանկացած այլ անձի կարծիքով և պարտավոր չէ դրա արդյունքում վերանայել իր որոշումը: Աշխատանք կատարելուն պարտադրելը կամ հարկադիր աշխատանք կիրառելն առաջացնում է դրանում մեղավոր անձանց, այդ թվում՝ պետական մարմինների ներկայացուցիչների, պատասխանատվություն՝ ՀՀ օրենսդրությանը համապատասխան: Անձին աշխատելուն պարտադրելը կամ նրա հարկադիր աշխատանքը կիրառելը թույլատրվում է միայն օրենքով նախատեսված բացառիկ դեպքերում և օրենքով սահմանված կարգով:

«Աշխատանքի ազատության» դրսևորումներից մեկն էլ անձի կողմից մասնագիտություն, զբաղմունքի տեսակ և գործունեության վայր ընտրելու ազատությունն է: Մասնագիտության (դրա շրջանակներում՝ մասնագիտացման) և որոշակի տեսակի աշխատանքի ընտրությունը բացառապես տվյալ անձի իրավունքն է և չի կարող որևէ մեկի կողմից պարտադրվել նրան: Ոչ ոք պարտավոր չէ հիմնավորել այս կամ այն տեսակի աշխատանքի ընտրության շարժառիթներն ու նպատակները:

§1.7. Մարդու հանգստի իրավունքը որպես կանանց իրավունքների ապահովման երաշխիք

ՀՀ Սահմանադրության 33-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի հանգստի իրավունք: Առավելագույն աշխատաժամանակը, հանգստյան օրերը և ամենամյա վճարովի ար-

ծակուրդի նվազագույն տևողությունը սահմանվում են օրենքով»:

Մարդու աշխատանքի իրավունքի հետ սերտորեն կապված է նաև հանգստի իրավունքը:

Առանց հանգստի՝ մարդու գործունեությունն ու աշխատանքն անհնարին է: Հանգիստը որևէ գործունեությամբ զբաղվող և աշխատող մարդու բնական պահանջմունքն է, ուստի Սահմանադրությունը երաշխավորում է յուրաքանչյուրի հանգստի իրավունքը:

Սահմանադրության 33-րդ հոդվածի առաջին դրույթում «յուրաքանչյուր ոք» եզրույթի օգտագործումը թույլ է տալիս պնդելու, որ մարդու հանգստի իրավունքն ավելի լայն բովանդակություն ունի, այն ոչ թե աշխատանքային ոլորտի կամ աշխատանքի իրավունքին հարակից իրավունք է, այլ սոցիալական իրավունք, քանի որ ապահովում է հասարակության և նրա անդամների սոցիալ-կենսաբանական, բնական պահանջմունքները: Այդպիսով, 33-րդ հոդվածի առաջին դրույթի սուբյեկտներ են ոչ միայն աշխատանքային պայմանագրով աշխատանքներ կատարող անձինք, ովքեր հանդիսանում են աշխատանքային իրավունքի սուբյեկտներ, այսինքն՝ աշխատող, այլև ֆիզիկական ուժ և մտավոր ունակություններ դրսևորող բոլոր անձինք:

Սահմանադրության 33-րդ հոդվածի՝ «Առավելագույն աշխատաժամանակը, հանգստյան օրերը և ամենամյա վճարովի արձակուրդի նվազագույն տևողությունը սահմանվում են օրենքով» ձևակերպումը մարդու հանգստի իրավունքի հատուկ երաշխիք է առանձին ոլորտում՝ աշխատանքային հարաբերություններում, որի կրող սուբյեկտն արդեն այդ հարաբերությունների մասնակից համարվող աշխատողն է, իսկ պարտավոր կողմը՝ գործատուն: Պետությունն այդ հարաբերություններում հանդես է գալիս երաշխավորի ու պաշտպանի դերում: Սահմանադրությունը պետության վրա դնում է ուղղակի պոզիտիվ պարտականություն՝ օրենքով սահմանել՝

- ա) առավելագույն աշխատաժամանակը,
- բ) հանգստյան օրերը,
- գ) ամենամյա վճարովի արձակուրդի նվազագույն տևողությունը:

Հանգստի ժամանակն օրենքով սահմանված այն ժամանակահատվածն է, որի ընթացքում աշխատողն օրենքի, այլ իրավական ակտի, աշխատանքային կամ կոլեկտիվ պայմանագրի հիման վրա

ժամանակավորապես ազատված է իր աշխատանքային պարտականությունների կատարումից, և պահպանվում է նրա աշխատատեղը, իսկ օրենքով, այլ իրավական ակտով կամ պայմանագրով նախատեսված դեպքերում՝ նաև աշխատավարձը:

ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքից (հոդվ. 151) բխում է, որ հանգստի իրավունքը ներառում է՝

ա) հանգստանալու և սնվելու համար տրամադրվող ընդմիջումից աշխատողի օգտվելու հնարավորության ապահովումը,

բ) աշխատանքային օրվա (հերթափոխի) ընթացքում հանգստանալու համար լրացուցիչ և հատուկ ընդմիջումներից աշխատողի օգտվելու հնարավորության ապահովումը,

գ) աշխատանքային օրերի (հերթափոխերի) միջև ընկած անընդմեջ հանգստից աշխատողի օգտվելու հնարավորության ապահովումը,

դ) ամենշաբաթյա անընդմեջ հանգստից աշխատողի օգտվելու հնարավորության ապահովումը,

ե) ամենամյա հանգստից (արձակուրդից) աշխատողի օգտվելու հնարավորության ապահովումը:

Հանգստի իրավունքի ապահովումը պարտադիր է բոլոր գործատուների (քաղաքացիներ կամ կազմակերպություններ) համար՝ անկախ նրանց կազմակերպատիրավական և սեփականության ձևից:

§1.8. ՀՀ Սահմանադրության 35-րդ հոդվածը որպես կանանց իրավունքների ապահովման երաշխիք

Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 35-րդ հոդվածի՝ «Ընտանիքը հասարակության բնական և հիմնական բջիջն է:

Ամուսնական տարիքի հասած կինը և տղամարդը իրենց կանքի ազատ արտահայտությամբ ունեն ամուսնանալու ու ընտանիք կազմելու իրավունք: Ամուսնանալիս, ամուսնության ընթացքում, ամուսնալուծվելիս նրանք օգտվում են հավասար իրավունքներից:

Սայրության հետ կապված պատճառներով աշխատանքից ազատելն արգելվում է: Յուրաքանչյուր աշխատող կին հղիության և ծննդաբերության դեպքում ունի վճարովի արձակուրդի և նոր ծնված երեխայի խնամքի կամ երեխայի որդեգրման համար արձակուրդի իրավունք»:

Ընտանիքը հասարակության ամենափոքր մասնիկն է, այն բջիջը, որոնց ամբողջությունը կազմում է հասարակությունը: Ընտանիքը, ինչպես նաև ամուսնությունը հասարակության պատմական զարգացման արդյունք են, քանի որ առաջացել են մարդկային հասարակության զարգացման արշալույսին, և, գոյություն ունենալով բոլոր հասարակարգերում, համապատասխան փոփոխություններ են կրել հասարակական-տնտեսական կացութաձևերի փոփոխման հետ միաժամանակ:

Ընտանիքի ձևավորմանն ու զարգացմանը զուգընթաց կատարելագործվել է ընտանիքի առաջացման հիմնական եղանակը՝ ամուսնությունը: Սկզբում ձևավորված խմբամուսնությունից հետո դրան փոխարինեց զուգամուսնությունը, որից հետո մարդկությունն անցավ ամուսնական հարաբերությունների նոր, քաղաքակիրթ ձևի՝ մոնոգամիային: Իսկ մոնոգամիային բնորոշ են, նախ՝ մենամուսնությունը, երկրորդը՝ ամուսնաընտանեկան կապերի կայունությունը:

Ըստ էության մոնոգամիայի արդյունքում է, որ մայրիշխանությունն իր դիրքերը զիջում է հայրիշխանությանը:

Իսկ ի՞նչ է ամուսնությունը: «Ամուսնություն է համարվում տղամարդու և կնոջ ազատ, կամավոր և իրավահավասար, որպես կանոն՝ ցմահ կնքված դաշինքը, որը կնքվելով պետության կողմից սահմանված կարգով, ամուսնացողների համար առաջացնում է փոխադարձ իրավունքներ ու պարտականություններ և ստեղծում է ընտանիք՝ երեխաներ ունենալու և դաստիարակելու վեհ նպատակով»:

Այսպիսով, ընտանիքն այնպիսի անձանց միություն է, ովքեր իրար հետ կապված են փոխադարձ սիրո ու համաձայնության վրա հենվող ամուսնական կապերով, գտնվում են ազգակցական (արյունակցական) կապերի մեջ կամ այնպիսի հարաբերությունների մեջ, որոնց ընտանեկան բնույթ է տրվում օրենսդրության ուժով (որդեգրում, դաստիարակության նպատակով երեխային ընտանիք ընդունելը) և որոնց համար ծագում են օրենսդրությամբ սահմանված իրավունքներ ու պարտականություններ:

Հայաստանի Հանրապետության Հիմնական օրենքն ամուսնական տարիքի հասած կնոջն ու տղամարդուն վերապահում է ամուսնանալու և ընտանիք ստեղծելու իրավունք: Ամուսնանալու և ընտանիք ստեղծելու իրավունքը տղամարդու և կնոջ էական ու կենսական նշանակության իրավունք է: Այդ իրավունքն

ամրագրված է ոչ միայն ներպետական օրենքներով, այլև մարդու իրավունքների բնագավառի միջազգային իրավական ակտերով՝ Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիր (10 դեկտեմբերի 1948թ.), Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիր (16 դեկտեմբերի 1966թ.), Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիր (16 դեկտեմբերի 1966թ.):

ՄԻԵԿ-ի 12-րդ հոդվածը սահմանում է. «Ամուսնական տարիքի հասած տղամարդիկ ու կանայք ունեն ամուսնանալու և ընտանիք կազմելու իրավունք՝ այդ իրավունքի իրականացումը կարգավորող ներպետական օրենսդրությանը համապատասխան»:

ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքով սահմանվել են ինչպես ամուսնության պայմանները, այնպես էլ ամրագրվել են ամուսնությանն արգելք համարվող հանգամանքները:

Սահմանադրության «կինը և տղամարդը» ձևակերպումը և Եվրոպական հանձնաժողովի մեկնաբանությունները հաստատում են, որ ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված իրավունքը՝ ամուսնանալ, ավանդաբար վերաբերում է կենսաբանորեն հակառակ սեռերի անձանց: Հետևաբար, օրենքը կարող է ամուսնության ոլորտից բացառել անձանց, որոնց սեռային պատկանելությունն ինքնին ենթադրում է վերարտադրման ֆիզիկական անընդունակություն՝ բացարձակապես մյուս ամուսնու սեռային պատկանելության կապակցությամբ:

Տղամարդու և կնոջ իրավահավասարությունն ապահովված է նաև ՀՀ Սահմանադրությամբ նրանց համահավասար աշխատանքի, հանգստի, սոցիալական ապահովության, կրթության և այլ իրավունքներ տալով, այսինքն՝ պետությունը ոչ միայն իրավաբանորեն է հավասարեցրել կանանց ու տղամարդկանց, այլև ստեղծել է անհրաժեշտ նյութական նախադրյալներ ապահովելու կանանց վերապահված իրավունքների իրականացումը:

Ընտանիքի, մայրության պաշտպանությունն իրականացվում է նաև հասարակական զանազան միավորումների գործունեությամբ:

Քաղաքացիների առողջության պահպանման առումով ՀՀ օրենսդրությունը սահմանում է, որ կինն ինքն է որոշում մայրության մասին հարցը: Եվ նա կարող է այդ հարցը լուծել ըստ իրեն վերապահված հնարավորությունների: ՀՀ օրենսդրությամբ կնոջը վերապահված է անվճար խորհրդատվություն ստա-

նալու իրավունք՝ մասնագիտացված բուժական հաստատություններում, ժառանգական հիվանդությունների կանխման նպատակով բժշկագենետիկական հետազոտություն անցնելու, մասնագիտացված հաստատություններում հղիության արհեստական ընդհատման, ինչպես նաև արհեստական սաղմնավորում, արհեստական բեղմնավորում ստանալու իրավունք:

Իսկ ահա «Մարդու վերարտադրողական առողջության և վերարտադրողական իրավունքների մասին» 2002թ. դեկտեմբերի 11-ի ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի ընտանիք կազմել, ինքնուրույն որոշել իր երեխաների թիվը ու նրանց ծնվելու ժամկետները և այդ նպատակով ունենալ պտղաբերության կարգավորման ապահով ու արդյունավետ ծառայություններից օգտվելու հնարավորություն:

«Բնակչության բժշկական օգնության և սպասարկման մասին» ՀՀ 1996թ. մարտի 4-ի օրենքի համաձայն՝ յուրաքանչյուր կին, անկախ ազգությունից, ռասայից, լեզվից, դավանանքից, տարիքից, առողջական վիճակից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից, սոցիալական ծագումից, գույքային կամ այլ դրությունից, Հայաստանի Հանրապետությունում ունի անվճար բժշկական օգնություն և սպասարկում ստանալու իրավունք (հոդվ. 4): Այդ նույն օրենքի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ամուսնական զույգ իրավունք ունի՝

ա) որոշել իր երեխաների թիվը և նրանց ծնվելու ժամկետները,

բ) անցանկալի հղիությունից և հղիության արհեստական ընդհատումից խուսափելու նպատակով օգտվել ընտանիքի պլանավորման արդյունավետ և անվնաս միջոցներից ու մեթոդներից, դրանց վերաբերյալ ստանալ անհրաժեշտ տեղեկություններ (հոդվ. 9):

Կինն ունի անվտանգ մայրության իրավունք: Օրենքով նշվում են այդ իրավունքի իրականացման երաշխիքներ՝ հղիության ընթացքում առողջության պահպանման, ծննդաբերության և հետծննդյան ժամանակաշրջանում իր, պտղի առողջությանը և նորածնին նվազագույն ռիսկ պատճառող մեթոդների կիրառմամբ օգնություն ստանալու իրավունք: Յուրաքանչյուր կին ունի հղիության արհեստական ընդհատման իրավունք (հոդվ. 10): Այդ օրենքով 18-35 տարեկան կանանց վերապահված է փոխնակ (սուրբոգատ) մայր լինելու իրավունք:

§1.9. ՀՀ Սահմանադրության 30-րդ հոդվածը որպես կանանց իրավունքների ապահովման երաշխիք

Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 30-րդ հոդվածի՝ «Հայաստանի Հանրապետության՝ տասնութ տարին լրացած քաղաքացիներն ունեն ընտրելու և հանրաքվեներին մասնակցելու, ինչպես նաև անմիջականորեն և կամքի ազատ արտահայտությամբ ընտրված իրենց ներկայացուցիչների միջոցով պետական կառավարմանը և տեղական ինքնակառավարմանը մասնակցելու իրավունք:

Օրենքով կարող է սահմանվել Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիություն չունեցող անձանց՝ տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրություններին և տեղական հանրաքվեներին մասնակցելու իրավունքը:

Ընտրել և ընտրվել չեն կարող դատարանի վճռով անգործունակ ճանաչված, ինչպես նաև օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով ազատագրվման դատապարտված և պատիժը կրող քաղաքացիները»:

Ժողովրդական կամաարտահայտության բարձրագույն անուղղակի եղանակը պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրություններն են, ինչպես նաև քվեարկության միջոցով հանրաքվեի ժամանակ երկրի համար կարևոր նշանակություն ունեցող հարցերը լուծելը: Ընտրելու և հանրաքվեին մասնակցելու իրավունքները մեր օրերում դարձել է պետության կառավարմանը մասնակցություն ապահովող հիմնական, ամենազանգվածային իրավունքը: Ընտրելու և հանրաքվեին մասնակցելու իրավունքն ուղղակիորեն բխում է ՀՀ Սահմանադրության 1-ին հոդվածում ամրագրված ժողովրդավարության և 2-րդ հոդվածում ամրագրված իշխանությունը ժողովրդին պատկանելու սկզբունքներից: Ընտրելու և հանրաքվեին մասնակցելու իրավունքն ըստ էության ժողովրդի ինքնիշխանության արտահայտությունն է և իրեն պատկանող իշխանության իրականացման ձև: Դժվար և գուցե անհնարին է պատկերացնել ժողովրդավարական որևէ պետություն, որտեղ քաղաքացիները չունեն ընտրելու և հանրաքվեի մասնակցելու իրավունք: Պետության կառավարմանը մասնակցություն ապահովող և ոչ մի իրավունք չի կարող իր ծավալով, սուբյեկտների կազմով համեմատվել ընտրելու և հանրաքվեին մասնակցելու իրավունքի հետ: Այս իրավունքները պետության կառավարմա-

նը քաղաքացիների մասնակցությունն ապահովող ամենազանգվածային սուբյեկտային կազմն ունեն:

Մեկնաբանվող հոդվածում ամրագրված է ՀՀ քաղաքացիների միայն ընտրելու իրավունքը (ակտիվ ընտրական իրավունքը), որը, սակայն, քաղաքացու՝ պետական կառավարմանն ու տեղական ինքնակառավարմանը մասնակցելու, այդ թվում՝ որպես թեկնածու առաջադրվելու, իրավունքի ծագման համար գլխավոր նախապայմաններից մեկն է:

Պետության կառավարմանը մասնակցելու և, մասնավորապես, մեկնաբանվող հոդվածում ամրագրված ընտրելու իրավունքը վաղուց է դադարել միայն ներպետական օրենսդրության կարգավորման առարկա լինելուց:

Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 25-րդ հոդվածը սահմանում է պետության կառավարմանը մասնակցելու իրավունքը. «Յուրաքանչյուր քաղաքացի, առանց 2-րդ հոդվածում հիշատակվող որևէ խտրականության և առանց անհիմն սահմանափակումների, պետք է իրավունք և հնարավորություն ունենա.

ա) մասնակցելու պետական գործերը վարելուն ինչպես անմիջականորեն, այնպես էլ ազատորեն ընտրված ներկայացուցիչների միջոցով.

բ) քվեարկել և ընտրվել իսկական պարբերական ընտրություններում, որոնք անց են կացվում համընդհանուր և հավասար ընտրական իրավունքի հիման վրա՝ գաղտնի քվեարկությամբ և ապահովում են ընտրողների կամքի ազատ արտահայտումը.

գ) իր երկրում հավասարության ընդհանուր պայմաններով մտնելու պետական ծառայության»:

ՀՀ Սահմանադրության մակարդակում ընտրելու և հանրաքվեին մասնակցելու իրավունքը երաշխավորվում է բացառապես ՀՀ քաղաքացիների համար, այսինքն՝ միայն քաղաքացիների ընտրելու և հանրաքվեին մասնակցելու իրավունքն է հանդիսանում հիմնական, սահմանադրական: Այսինքն՝ այս իրավունքից կարող են օգտվել միայն ՀՀ քաղաքացիներ հանդիսացող կանայք:

ՀՀ Սահմանադրության 48-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային ոլորտներում պետության հիմնական խնդիրներն են՝

1) պաշտպանել և հովանավորել ընտանիքը, մայրությունը և մանկությունը.

2) նպաստել բնակչության զբաղվածությանը և աշխատանքի պայմանների բարելավմանը.

3) խթանել բնակարանային շինարարությունը, նպաստել յուրաքանչյուր քաղաքացու բնակարանային պայմանների բարելավմանը.

4) իրականացնել բնակչության առողջության պահպանման ծրագրեր, նպաստել արդյունավետ և մատչելի բժշկական սպասարկման պայմանների ստեղծմանը.

5) նպաստել երիտասարդության մասնակցությանը երկրի քաղաքական, տնտեսական և մշակութային կյանքին.

6) խթանել ֆիզկուլտուրայի և սպորտի զարգացումը.

7) իրականացնել հաշմանդամության կանխարգելման և բուժման ծրագրեր, խթանել հաշմանդամների մասնակցությունը հասարակական կյանքին.

8) նպաստել անվճար բարձրագույն և այլ մասնագիտական կրթության զարգացմանը.

9) նպաստել գիտության և մշակույթի զարգացմանը.

10) իրականացնել ներկա ու ապագա սերունդների բնապահպանական անվտանգությունն ապահովող քաղաքակառուցություն.

11) նպաստել ազգային և համամարդկային արժեքներին յուրաքանչյուրի ազատ հաղորդակցմանը.

12) ապահովել տարեց մարդկանց արժանապատիվ կենսամակարդակը:

Պետությունը պարտավոր է իր հնարավորությունների շրջանակներում միջոցներ ձեռնարկել սույն հոդվածում ամրագրված խնդիրների իրականացման համար»:

§2. 33 օրենսդրությունը որպես կանանց իրավունքների ապահովման երաշխիք

Հարկ է նշել, որ կանանց իրավունքների վերաբերյալ այսօր 33-ում որևէ գործող օրենք չկա: Կանանց իրավունքները 33-ում կարգավորվում են տարբեր օրենքներով և ենթաօրենսդրական ակտերով, որոնք հասարակական կյանքի տարբեր ոլորտներում լայն երաշխիք են հանդիսանում կանանց համար:

Ասվածի երաշխիք է 33 աշխատանքային օրենսգիրքը, համաձայն որի՝ աշխատանքային պայմանագիրը չի կարող լուծվել հղի կնոջ հետ հղիության ամբողջ ժամանակահատվածում

(անհրաժեշտության դեպքում՝ բժշկական եզրակացության առկայության դեպքում), ծննդաբերության արձակուրդի և դրան հաջորդող ամսվա ընթացքում, ինչպես նաև մինչև մեկ տարեկան երեխա խնամող աշխատողի հետ, բացառությամբ աշխատանքային օրենսգրքի 113-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին, 2-րդ, 7-րդ կետերով և 123-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված դեպքերի:

Յուրաքանչյուր աշխատանքային տարվա համար ամենամյա արձակուրդը տրամադրվում է տվյալ տարում:

Աշխատանքի առաջին տարվա համար ամենամյա արձակուրդը, որպես կանոն, տրամադրվում է տվյալ կազմակերպությունում անընդհատ աշխատանքի վեց ամիսը լրանալուց հետո: Երկրորդ և յուրաքանչյուր հաջորդ աշխատանքային տարվա համար ամենամյա արձակուրդը տրամադրվում է աշխատանքային տարվա ցանկացած ժամանակ՝ ամենամյա արձակուրդի տրամադրման հերթականությանը համապատասխան:

Հերթականության կարգը սահմանվում է կոլեկտիվ պայմանագրով, իսկ նման պայմանագրի բացակայության դեպքում՝ կողմերի համաձայնությամբ:

Մինչև անընդմեջ աշխատանքի վեց ամիսը լրանալը աշխատողի խնդրանքով ամենամյա արձակուրդ տրամադրվում է՝

1) կանանց հղիության ու ծննդաբերության արձակուրդից առաջ կամ հետո.

2) կոլեկտիվ պայմանագրով նախատեսված այլ դեպքերում:

Անընդմեջ աշխատանքի վեց ամիսը լրանալուց հետո ամենամյա արձակուրդի ժամանակի ընտրության իրավունք ունեն՝

1) մինչև տասնութ տարեկան աշխատողները.

2) հղի կանայք և մինչև 14 տարեկան երեխա խնամող աշխատողը:

Աշխատող կանանց տրամադրվում է հղիության և ծննդաբերության արձակուրդ՝

1) 140 օր (70 օր՝ հղիության, 70 օր՝ ծննդաբերության).

2) 155 օր (70 օր՝ հղիության, 85 օր՝ ծննդաբերության)՝ բարդ ծննդաբերության դեպքում.

3) 180 օր (70 օր՝ հղիության, 110 օր՝ ծննդաբերության)՝ միաժամանակ մեկից ավելի երեխաներ ունենալու դեպքում:

Այդ արձակուրդը հաշվարկվում է միասին և կնոջը տրամադրվում է ամբողջությամբ: Ժամանակից շուտ ծննդաբերելու

դեպքում հղիության արձակուրդի չօգտագործված օրերը գումարվում են ծննդաբերության արձակուրդի օրերին:

Նորածին որդեգրած կամ նորածնի խնամակալ նշանակված աշխատողին տրամադրվում է արձակուրդ՝ որդեգրելու կամ խնամակալ նշանակվելու օրվանից մինչև նորածնի 70 օրական (երկու և ավելի նորածին որդեգրելու կամ երկու և ավելի նորածնի խնամակալ նշանակվելու դեպքում՝ մինչև նորածնների 110 օրական) դառնալը:

Երեխային փաստացի խնամող ընտանիքի մոր (խորթ մոր), հոր (խորթ հոր), տատի, պապի կամ այլ հարազատի (այդ թվում՝ երեխային խնամակալ նշանակված անձի) ցանկությամբ տրամադրվում է երեխայի խնամքի արձակուրդ մինչև երեխայի երեք տարեկան դառնալը: Արձակուրդը վերցվում է ամբողջությամբ կամ մաս առ մաս: Նման իրավունք ունեցող աշխատողն այն կարող է ստանալ արտահերթ:

Աշխատավարձն աշխատանքային պայմանագրով նախատեսված աշխատանքները կատարելու դիմաց աշխատողին վճարվող հատուցումն է:

Տղամարդկանց և կանանց միևնույն կամ համարժեք աշխատանքի դիմաց վճարվում է նույն չափով աշխատավարձ:

Աշխատավարձը ներառում է հիմնական աշխատավարձը և գործատուի կողմից աշխատողին իր կատարած աշխատանքի դիմաց ցանկացած եղանակով տրված լրացուցիչ վարձատրությունը:

Աշխատողի աշխատավարձը կախված է աշխատանքի քանակից և որակից, կազմակերպության գործունեության արդյունքներից և աշխատանքի շուկայում աշխատանքի պահանջարկից:

Աշխատավարձի վճարումն իրականացվում է Հայաստանի Հանրապետության փողով (արժույթով)՝ Հայաստանի Հանրապետության դրամով:

Աշխատանքի վարձատրության նվազագույն պայմանները, չափը, մասնագիտական և պաշտոնեական, տարիֆային և որակավորման պահանջները, աշխատանքի նորմաները, աշխատանքների և աշխատողների տարիֆավորումը սահմանվում են Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ:

Ժամավճարային և ամսական դրույքաչափը, աշխատանքի վարձատրության այլ ձևեր, չափն ու պայմանները, աշխատան-

քի նորմաները սահմանվում են կոլեկտիվ կամ աշխատանքային պայմանագրերով:

Աշխատանքների որակավորման համակարգի կիրառման դեպքում միևնույն չափանիշները պետք է կիրառվեն ինչպես տղամարդկանց, այնպես էլ կանանց նկատմամբ, և այդ համակարգը պետք է մշակված լինի այնպես, որ բացառի սեռի հատկանիշներով ցանկացած խտրականություն:

Աշխատանքային կարգապահության կոպիտ խախտում է համարվում այն խախտումը, որի հետևանքով կոպտորեն խախտվում են աշխատանքային օրենսդրության և աշխատանքային իրավունքի նորմեր պարունակող այլ նորմատիվ իրավական ակտերի դրույթները, կազմակերպության ներքին կարգապահական կանոնները:

Աշխատանքային կարգապահության կոպիտ խախտում կարող է համարվել՝

1) քաղաքացիների սահմանադրական իրավունքները ոտնահարող գործողություններ կատարելը.

2) պետական, ծառայողական, առևտրային կամ տեխնոլոգիական գաղտնիքներ հրապարակելը կամ դրանց մասին մրցակից կազմակերպությանը հայտնելը.

3) իր և այլոց համար անօրինական եկամուտներ ստանալու կամ այլ անձնական դրդապատճառներով պաշտոնեական դիրքն օգտագործելը, ինչպես նաև կամայականություն դրսևորելը.

4) կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքները խախտելը կամ սեռական հետապնդումներն աշխատակիցների, ենթակաների կամ շահառուների նկատմամբ.

5) ոգելից խմիչքների, թմրամիջոցների կամ հոգեներգործուն նյութերի ազդեցության տակ աշխատավայրում գտնվելը.

6) անհարգելի պատճառներով ամբողջ աշխատանքային օրվա (հերթափոխի) ընթացքում աշխատանքի չներկայանալը.

7) պարտադիր բժշկական զննությունից հրաժարվելը:

Հղի և մինչև մեկ տարեկան երեխա խնամող կանանց չի թույլատրվում ներգրավել մոր և մանկան առողջության վրա բացասական ազդեցություն ունեցող վնասակար պայմաններով և վտանգավոր գործոններով աշխատանքների կատարմանը: Հղի և մինչև մեկ տարեկան երեխա խնամող կանանց համար աշխատանքի վնասակար պայմանների և վտանգավոր գործոնների

ցանկը սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը:

Աշխատանքի վնասակար պայմանների և վտանգավոր գործոնների ցանկի, ինչպես նաև աշխատավայրի գնահատման արդյունքների հիման վրա գործատուն պարտավոր է որոշել հղի և մինչև մեկ տարեկան երեխա խնամող կանանց անվտանգության և առողջության վրա ազդող վտանգավոր գործոնների ազդեցության տևողությունը և բնույթը: Հնարավոր ազդեցության առկայությունը որոշելուց հետո գործատուն պարտավոր է վտանգավոր գործոնների ազդեցության ռիսկի վերացման նպատակով ձեռնարկել ժամանակավոր միջոցներ:

Վտանգավոր գործոնների վերացման հնարավորություն չունենալու դեպքում գործատուն միջոցներ է ձեռնարկում բարելավելու աշխատանքային պայմանները, որպեսզի հղի և մինչև մեկ տարեկան երեխա խնամող կանայք չենթարկվեն նման գործոնների ազդեցությանը: Եթե աշխատանքային պայմանների փոփոխությամբ նման ազդեցությունը հնարավոր չէ վերացնել, ապա գործատուն պարտավոր է կնոջը (նրա համաձայնությամբ) փոխադրել այլ աշխատանքի նույն կազմակերպությունում:

Եթե հղի և մինչև մեկ տարեկան երեխա խնամող կնոջն անհրաժեշտ է աշխատաժամանակի ընթացքում բժշկական հետազոտություն անցնել, ապա գործատուն պարտավոր է նրան ազատել աշխատանքից՝ պահպանելով միջին աշխատավարձը, որը հաշվարկվում է՝ հիմք ընդունելով միջին ժամային աշխատավարձի չափը:

Կրճքով կերակրող կնոջը, բացի հանգստի և սնվելու համար տրամադրվող ընդհանուր ընդմիջման ժամերից, նորածնին կերակրելու համար ոչ պակաս, քան յուրաքանչյուր երեք ժամը մեկ, տրամադրվում են լրացուցիչ ընդմիջումներ՝ կես ժամից ոչ պակաս տևողությամբ: Կնոջ ցանկությամբ նորածնին կերակրելու համար ընդմիջումները կարելի է միավորել և միացնել ընդհանուր ընդմիջմանը կամ տեղափոխել աշխատանքային օրվա վերջ՝ աշխատանքային օրվա տևողությանը համապատասխան կրճատումով: Նորածնին կերակրելու համար նախատեսված ընդմիջումների ժամանակահատվածում աշխատողը վճարվում է միջին աշխատավարձի չափով, որը հաշվարկվում է՝ հիմք ընդունելով միջին ժամային աշխատավարձի չափը:

§2.1. ՀՀ կառավարության 15.04.1998թ. թիվ 242 որոշումը որպես կանանց իրավունքների ապահովման երաշխիք

Համաձայն «ՀՀ կանանց վիճակի բարելավման ծրագրի հիմնադրույթների մասին» ՀՀ կառավարության 15.04.1998թ. թիվ 242 որոշման՝ ելնելով Հայաստանի Հանրապետությունում կանանց վիճակի բարելավման անհրաժեշտությունից, Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը որոշել է.

1.Հավանություն տալ Հայաստանի Հանրապետությունում կանանց վիճակի բարելավման ծրագրի հիմնադրույթներին:

2.Հայաստանի Հանրապետության սոցիալական ապահովության նախարարությանը՝

ա) մեկամսյա ժամկետում շահագրգիռ նախարարությունների հետ համատեղ կանանց հասարակական կազմակերպությունների մասնակցությամբ մշակել և Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն ներկայացնել Հայաստանի Հանրապետությունում կանանց վիճակի բարելավման և հասարակության մեջ նրանց դերի բարձրացման գործողությունների ազգային ծրագրի 1998-2000 թվականների համար.

բ) մինչև հաջորդ տարվա մայիսի 1-ը Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն ներկայացնել կանանց վիճակի բարելավման և «Կանանց նկատմամբ ամեն տեսակի խտրականության վերացման մասին» կոնվենցիայի կատարման մասին տարեկան զեկույց:

§2.2. Հայաստանի Հանրապետությունում կանանց վիճակի բարելավման ծրագրի հիմնադրույթները

Հայաստանի Հանրապետությունում կանանց վիճակի բարելավման ծրագրի հիմնադրույթները (այսուհետև՝ հիմնադրույթներ) սահմանում են Հայաստանի Հանրապետությունում կանանց նկատմամբ տարվող պետական քաղաքականության հիմնական ուղղությունները:

Հիմնադրույթները նպատակաուղղված են կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների ու հնարավորությունների՝ Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դրույթի, Կանանց նկատմամբ ամեն տեսակի խտրականության վերացման մասին կոնվենցիայի, Կանանց IV համաշխարհային համաժողովի (Պեկին, 1995 թվական) հանձնարարականների և Հա-

յաստանի Հանրապետության միջազգային այլ պարտավորությունների կատարմանը՝ ելնելով հանրապետության արդի սոցիալ-տնտեսական իրավիճակից:

Ժողովրդավարական, իրավական, սոցիալական պետություն կառուցելիս կանանց վիճակի բարելավմանն ուղղված պետական քաղաքականության գլխավոր նպատակը պետք է հանդիսանա նրանց լիակատար և իրավահավասար մասնակցության ապահովումը հանրապետության քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական ու հոգևոր կյանքին:

Հանրապետության բնակչության 51,8 տոկոսը կանայք են, իսկ բարձրագույն կրթություն ունեցողների թվում նրանք կազմում են շուրջ 60 տոկոս: Կանանց զբաղվածությունը մեծ է կրթության, առողջապահության, սոցիալական ապահովության և մշակույթի ոլորտներում: Հանրապետությունում գործում են կանանց երեք հասարակական-քաղաքական և շուրջ 45 հասարակական կազմակերպություններ:

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունում և Հայաստանի Հանրապետության օրենքներում սահմանված են տղամարդկանց ու կանանց հավասար իրավունքներ և ազատություններ: Սակայն հնարավորությունների իրականացման ընթացքում չի պահպանվում իրավահավասարությունը: Այսպես, խիստ ցածր է կանանց տոկոսը պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմիններում, կանայք գրեթե չեն մասնակցում բանկային, հարկային կամ մաքսային մարմինների կառավարմանը:

Շուկայական տնտեսության անցնելու գործընթացում տեղի են ունենում կառուցվածքային փոփոխություններ, որոնք առաջին հերթին ազդում են աշխատաշուկայում կանանց հնարավորությունների վրա: Գրանցված գործազուրկների թվում կանայք կազմում են 71,5 տոկոս:

Հետազոտությունները ցույց են տվել, որ սեփական գործ հիմնելու միջոցով ինքնազբաղվածությունն ապահովելու կանանց հնարավորությունները ցածր են:

Աշխատանքի բնագավառում անբավարար սոցիալական և իրավական պաշտպանվածությունը, անվտանգության նորմերի և կանոնների, աշխատանքային պայմանների ու հիգիենայի պահպանման նկատմամբ վերահսկման բացակայությունը բացասաբար են անդրադառնում աշխատող կանանց առողջության վրա:

Անցումային շրջանի դժվարությունները, որոնք ավելի սրվեցին 1988 թվականի ավերիչ երկրաշարժի, սահմանամերձ շրջաններում զինված բախումների, էներգետիկ ճգնաժամի և շրջափակման հետևանքով, բացասաբար անդրադարձան բնակչության և հատկապես կանանց առողջության վրա:

Համակարգված աշխատանք չի տարվում ծխախոտի, թմրանյութերի օգտագործման և ՁԻԱՀ-ով վարակման վտանգից պաշտպանության ուղղությամբ:

Լուրջ բացթողումներ կան հաշմանդամ կանանց, մասնավորապես երկրաշարժից տուժածների վերականգնողական բժշկության, զբաղվածության և սոցիալական ապահովության հարցերում:

Ազգամիջյան բախումների, պատերազմական իրավիճակների պատճառով շատ կանայք զոհվել կամ վիրավորվել են, դարձել բռնության զոհ:

Կանանց նկատմամբ խտրականությունն առկա է կենսագործունեության տարբեր ոլորտներում, այդ թվում՝ աշխատանքում և ընտանիքում:

Վիճակագրության բացակայությունը հնարավորություն չի ընձեռում ունենալ այնպիսի սոցիալական երևույթի իրական պատկերը, ինչպիսին մարմնավաճառությունն է, ինչը, ցավոք, առկա է հանրապետությունում:

Շուկայական տնտեսության անցնելը, սոցիալական դժվար պայմանները, բուհերում պետական պատվերի կրճատումը բացասաբար են անդրադառնում սոցիալապես անպաշտպան խավի և, հատկապես, կանանց կրթություն ստանալու հնարավորության վրա: Գյուղական շրջաններում նկատվում են միջին դասարանների աղջիկների դպրոցից դուրս գալու դեպքեր: Թափառաշրջիկ և մուրացիկ երեխաների մեջ քիչ չեն աղջիկները:

Վերարտադրողական գործառույթների հետ կապված, որոշ դեպքերում, խախտվում է կանանց ուսման անընդհատությունը: Դրա հետևանքով սահմանափակվում են կանանց՝ մասնագիտական բարձր որակավորում ստանալու և հասարակության սոցիալ-տնտեսական կյանքում համապատասխան դիրք գրավելու հնարավորությունները:

Անբավարար են կանանց գիտելիքներն իրենց իրավունքների վերաբերյալ, ինչը հիմնականում պայմանավորված է կրթական համակարգում իրավական հարցերի ուսուցման ցածր մակարդակով:

Կանանց հիմնահարցերը հասարակությանը բավարար չափով ներկայացված չեն: Ըստ էության, բացակայում է այդ խնդրի նպատակամետ քարոզչությունը:

§2.3. Հայաստանի Հանրապետությունում կանանց վիճակի բարելավմանը և հասարակության մեջ նրանց դերի բարձրացմանն ուղղված ռազմավարությունը

1. Կանանց իրավունքների և հիմնական ազատությունների պահպանման բնագավառում

- ❖ անցկացնել Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության՝ գենդերային խնդիրների առումով փորձաքննություն՝ միջազգային նորմերին համապատասխան, ապահովել կանանց իրավահավասարությունը հանրապետության քաղաքական, տնտեսական և հասարակական կյանքում.
- ❖ ստեղծել անհրաժեշտ պայմաններ մարդու հիմնական իրավունքների և ազատությունների համալիրում կանանց իրավունքներն ապահովելու համար.
- ❖ ապահովել Կանանց նկատմամբ ամեն տեսակի խտրականության վերացման մասին կոնվենցիայի, միջազգային իրավական այլ ակտերի և կանանց իրավունքների մասին Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության կատարումը.
- ❖ կանանց իրավունքների պաշտպանության, իրավահավասարության, հասարակական գիտակցության մեջ համապատասխան մոտեցումների ձևավորման նպատակով մշակել հեռուստառադիո ծրագրեր, կազմակերպել քարոզչություն զանգվածային լրատվության այլ միջոցներով:

2. Պետական կառավարման և որոշումների ընդունման տարրեր մակարդակներում կանանց և տղամարդկանց իրավահավասարության ապահովման բնագավառում

- ❖ ապահովել կանանց ներկայացուցչությունը պետական կառավարման բոլոր մակարդակներում, նրանց մասնակցությունը որոշումների ընդունմանը.
- ❖ պետական կառավարման և քաղաքական բնագավառում կանանց ներգրավելու նպատակով մշակել կրթական և վերապատրաստման հատուկ ծրագրեր, դասընթացներ.

- ❖ աջակցել կանանց վիճակի բարելավմանը նպաստող կանանց հասարակական կազմակերպություններին՝ նրանց մասնակից դարձնելով պետական ծրագրերի, Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության մշակմանն ու իրականացմանը.
- ❖ մշակել և իրականացնել կանանց շարունակական կրթության ծրագրեր՝ կանանց իրավունքների և ազատությունների, Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ կանանց ընձեռված իրավունքների ու պարտականությունների, Հայաստանի Հանրապետության կողմից վավերացված միջազգային պայմանագրերի մասին անհրաժեշտ գիտելիքների ձեռքբերման նպատակով.
- ❖ մշակել գիտության, մշակույթի, կրթության, առողջապահության բնագավառներում նշանակալից ձեռքբերումներ ունեցող կանանց հովանավորող ծրագրեր:

3. Շուկայական տնտեսության պայմաններում կանանց իրավունքներն ապահովելու նպատակով

- ❖ մշակել կանանց զբաղվածության ապահովման, վերապատրաստման և վերաորակավորման ծրագրեր, օգնել նրանց սկսելու ինքնուրույն գործ, ընդգրկվելու փոքր և միջին բիզնեսում, մշակել մեխանիզմներ՝ կին ձեռներեցներին և ընտանեկան ձեռնարկություններին պետական աջակցություն ցուցաբերելու համար.
- ❖ հատուկ ուշադրություն դարձնել այն ընտանիքներին, որտեղ ընտանիքի խնամողը կին է.
- ❖ պարբերաբար նախապատրաստել և հրապարակել տեղեկատվական-վերլուծական նյութեր աշխատանքի շուկայում կանանց վիճակի մասին.
- ❖ աշխատանքային օրենսգիրքը մշակելիս հատկապես անդրադառնալ կնոջ հղիության, ծննդաբերության և երեխայի հետծննդյան խնամքի ժամանակաշրջանում սոցիալական պաշտպանվածության և աշխատանքային անհրաժեշտ պայմանների ստեղծման իրավական կարգավորմանը.
- ❖ կատարելագործել կանանց համար գոյություն ունեցող և ստեղծվող աշխատանքներին աջակցության մեխանիզմները.

- ❖ մշակել հանրապետական և տարածքային ծրագրեր փոքր և ընտանեկան գործարարության, ինքնագրադավածության տարբեր ձևերում կանանց ներգրավելու համար:

4. Կանանց առողջության պահպանման նպատակով

- ❖ կատարելագործել մայրերի և երեխաների առողջության պահպանման պետական երաշխիքների համակարգը, ապահովել նրանց համար անվճար բուժկանխարգելիչ օգնություն և սպասարկում.
- ❖ շարունակել իրականացնել ընտանիքի պլանավորման, կանանց վերարտադրողական առողջության պահպանման ծրագրեր.
- ❖ ընդլայնել դեռահաս աղջիկներին ցուցաբերվող բուժկանխարգելիչ օգնությունը, բարելավել կանանց նախածննդյան և հետծննդյան առողջության պահպանմանն ուղղված ծրագրերը.
- ❖ մշակել սեռական ճանապարհով փոխանցվող հիվանդությունների կանխարգելման ծրագրեր:

5. Կանանց կրթության ապահովման բնագավառում

- ❖ Հայաստանի Հանրապետության կրթական օրենսդրության մեջ նախատեսել կանանց կրթության անընդհատությունն ապահովող մեխանիզմներ.
- ❖ մշակել կանանց իրավական կրթության դասընթացների ծրագրեր.
- ❖ դպրոցական և բուհական ուսումնական ծրագրերում առանձնացնել թեմաներ սեռական դաստիարակության, հասարակական կյանքում կանանց դերի բարձրացման և իրավահավասարության մասին:

6. Կանանց նկատմամբ ամեն տեսակի բռնության կանխման նպատակով

- ❖ կանոնակարգել նրանց հանդեպ կատարված հանցագործությունների վերաբերյալ պետական վիճակագրությունը կանանց նկատմամբ դրսևորվող բռնության բոլոր ձևերի մասին ամբողջական և օբյեկտիվ տեղեկություն ստանալու համար.

- ❖ զարգացնել հանցագործ գործողություններից տուժած անձանց, այդ թվում բռնության ենթարկված և կենսական ծայրահեղ վատ վիճակում գտնվող կանանց սոցիալական օգնություն ցուցաբերելու մասնագիտական հաստատությունների ցանցը.
- ❖ մշակել սոցիալական ոլորտի աշխատողների վերապատրաստման անհրաժեշտ ծրագրեր.
- ❖ ստեղծել անչափահասների, այդ թվում դեռահաս աղջիկների հետ տարվող աշխատանքների մեխանիզմներ, սոցիալական ծառայությունների ցանց.
- ❖ մշակել ամուսնության և ընտանիքի նոր օրենսգիրք.
- ❖ մշակել ազգամիջյան բախումներից տուժած, փախստական և բռնագաղթած կանանց սոցիալական վերականգնման համալիր ծրագիր:

* * *

Ծրագրի հիմնադրույթների իրականացման նպատակով անհրաժեշտ է Հայաստանի Հանրապետությունում կանանց վիճակի բարելավմանն առնչվող հարցերն ընդգրկել մշակվող նորմատիվ փաստաթղթերում, հանրապետական, ճյուղային և տարածքային ծրագրերում: Անհրաժեշտ է, որ բոլոր նախարարություններն ու գերատեսչություններն իրենց գործունեության ընթացքում առաջնորդվեն նշված դրույթներով:

Հիմնադրույթների իրականացման գործընթացում առաջնային է կանանց վիճակի բարելավմանն ու նրանց իրավունքների ապահովմանն ուղղված պետական կառավարման հանրապետական, տարածքային և տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործողությունների համակարգումը:

Յուրաքանչյուր տարի Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեն կազմելիս հարկ է նախատեսել ֆինանսական միջոցներ, սահմանել միջոցառումների իրականացման ժամկետներ՝ ըստ կոնկրետ կատարողների, ինչպես նաև մշակել դրանց հսկողության մեխանիզմները:

Ծրագրի հիմնադրույթների իրականացման արդյունավետությունը մեծապես պայմանավորված է նաև կանանց հիմնահարցերով զբաղվող հասարակական կազմակերպությունների՝ պետական հիմնարկների հետ սերտ համագործակցությամբ:

§2.4. ՀՀ կառավարության 08.04.2004թ. թիվ 645-Ն որոշումը որպես կանանց իրավունքների ապահովման երաշխիք

Համաձայն «ՀՀ կանանց վիճակի բարելավման և հասարակության մեջ նրանց դերի բարձրացման 2004-2010 թվականների ազգային ծրագիրը և դրա միջոցառումների ժամանակացույցը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 08.04.2004թ. թիվ 645-Ն որոշման, Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը որոշել է.

1. Հաստատել՝

ա) Հայաստանի Հանրապետությունում կանանց վիճակի բարելավման և հասարակության մեջ նրանց դերի բարձրացման 2004-2010 թվականների ազգային ծրագիրը՝ համաձայն N 1 հավելվածի.

բ) Հայաստանի Հանրապետությունում կանանց վիճակի բարելավման և հասարակության մեջ նրանց դերի բարձրացման 2004-2010 թվականների ազգային ծրագրի միջոցառումների ժամանակացույցը՝ համաձայն N 2 հավելվածի:

2. Հանձնարարել Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարին, Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարին, Հայաստանի Հանրապետության կրթության և գիտության նախարարին, Հայաստանի Հանրապետության գյուղատնտեսության նախարարին, Հայաստանի Հանրապետության արտաքին գործերի նախարարին, Հայաստանի Հանրապետության տարածքային կառավարման նախարարին, Հայաստանի Հանրապետության բնապահպանության նախարարին, Հայաստանի Հանրապետության առևտրի և տնտեսական զարգացման նախարարին, Հայաստանի Հանրապետության մշակույթի և երիտասարդության հարցերի նախարարին, Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության պետին և առաջարկել Հայաստանի Հանրապետության ազգային վիճակագրական ծառայության նախագահին՝ Հայաստանի Հանրապետությունում կանանց վիճակի բարելավման ու հասարակության մեջ նրանց դերի բարձրացման 2004-2010 թվականների ազգային ծրագիրն իրականացնելու համար անհրաժեշտ միջոցները Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեում նախատեսելու հնարավորության

հարցը քննարկել Հայաստանի Հանրապետության տվյալ տարվա պետական բյուջեի կազմավորման գործընթացով նախատեսված ժամկետներում՝ Հայաստանի Հանրապետության ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարություն ներկայացված բյուջետային հայտի առկայության պայմաններում:

3. Հայաստանի Հանրապետությունում կանանց վիճակի բարելավման և հասարակության մեջ նրանց դերի բարձրացման 2004-2010 թվականների ազգային ծրագրի համակարգման լիազորությունը վերապահել Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարին:

3.1. Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարին, Հայաստանի Հանրապետության կրթության և գիտության նախարարին, Հայաստանի Հանրապետության գյուղատնտեսության նախարարին, Հայաստանի Հանրապետության արտաքին գործերի նախարարին, Հայաստանի Հանրապետության տարածքային կառավարման նախարարին, Հայաստանի Հանրապետության բնապահպանության նախարարին, Հայաստանի Հանրապետության առևտրի և տնտեսական զարգացման նախարարին, Հայաստանի Հանրապետության մշակույթի և երիտասարդության հարցերի նախարարին և Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության պետին՝ յուրաքանչյուր տարի մինչև դեկտեմբերի 15-ը Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն ներկայացնել տեղեկատվություն Հայաստանի Հանրապետության կանանց վիճակի բարելավման և հասարակության մեջ նրանց դերի բարձրացման 2004-2010 թվականների ազգային ծրագրով նախատեսված՝ տվյալ տարվա ընթացքում իրականացված աշխատանքների մասին և հաջորդ տարվա ընթացքում իրականացվելիք միջոցառումների ցանկն ու ժամանակացույցը:

3.2. Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարին՝ ամփոփել և մինչև հաջորդ տարվա հունվարի 15-ը Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն ներկայացնել տեղեկատվություն Հայաստանի Հանրապետությունում կանանց վիճակի բարելավման և հասարակության մեջ նրանց դերի բարձրացման 2004-2010 թվականների ազգային ծրագրով նախատեսված նախորդ տարվա ընթացքում իրականացված աշխատանքների մասին և տվյալ տարվա

ընթացքում իրականացվելիք միջոցառումների ցանկն ու ժամանակացույցը:

§2.5. Հայաստանի Հանրապետությունում կանանց վիճակի բարելավման և հասարակության մեջ նրանց դերի բարձրացման 2004-2010 թվականների ազգային ծրագիրը

Հայաստանի Հանրապետությունում կանանց վիճակի բարելավման և հասարակության մեջ նրանց դերի բարձրացման ազգային ծրագիրը (այսուհետ՝ ծրագիր) սահմանում է Հայաստանի Հանրապետությունում կանանց հիմնախնդիրների լուծման ուղղությամբ տարվող պետական քաղաքականության սկզբունքները, առաջնահերթությունը և հիմնական ուղղությունները: Ծրագիրը հիմնված է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության համապատասխան դրույթների վրա և նպատակաուղղված է Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի, Պեկինի 4-րդ համաշխարհային համաժողովի (1995թ.) հանձնարարականների, Եվրախորհրդի կանանց և տղամարդկանց իրավահավասարության հանձնաժողովի փաստաթղթերի, ՄԱԿ-ի հազարամյակի հռչակագրի պահանջների և Հայաստանի Հանրապետության միջազգային այլ փաստաթղթերով սահմանված պարտավորությունների կատարմանը:

Ծրագիրը նպաստելու է կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների ու հնարավորությունների ապահովմանը՝ որպես ժողովրդավարական, իրավական, սոցիալական պետություն կառուցելու և քաղաքացիական հասարակություն կերտելու նախապայման:

Ծրագիրն իր գործողություններում նաև օժանդակելու է կանանց սոցիալ-տնտեսական հարցերի կարգավորմանը՝ դրանով իսկ նպաստելով երկրում աղքատության հաղթահարմանը՝ աղքատության հաղթահարման ռազմավարական ծրագրի շրջանակներում:

Դիտելով կնոջը որպես անհատականություն, կին և մայր՝ ծրագրի մոտեցումն է չհակադրել ընտանիքը կնոջ մասնագիտական կամ հասարակական և քաղաքական գործունեությանը, այլ ստեղծել պայմաններ՝ կնոջ հնարավորությունների լիակա-

տար դրսևորման համար և՛ աշխատանքային ոլորտում, և՛ ընտանիքում:

Դիտելով կնոջ և տղամարդու բնությունից եկող առանձնահատկություններն ու տարբերությունները որպես մեկը մյուսին լրացնող հատկանիշներ և հասարակական կյանքում ներդաշնակության հասնելու գրավական՝ ծրագրի նպատակն է իր գործողություններում նպաստել այդ առանձնահատկությունների պահպանմանը:

Թեև այսօր Հայաստանի վարկանիշը մարդկային զարգացման համաթվով 76-րդն է, իսկ գեոդերային զարգացման համաթվով՝ 62-րդը, ինչը վկայում է կանանց և տղամարդկանց միջև գոյություն ունեցող որոշակի անհավասարության մասին, այնուամենայնիվ, պատմական փաստերը հիմք ընդունելով, կարող ենք ասել, որ կնոջ նկատմամբ խտրականությունը մեր ազգային մտածողության և հոգեբանության մեջ արմատավորված երևույթ չէ, առկա անհավասարության որոշ դրսևորումներ կապված են ներկայիս սոցիալ-տնտեսական վիճակի և հասարակության որոշ շերտերի բարեկրթական ցածր մակարդակի հետ:

Այդ իսկ պատճառով ծրագիրն իր գործողություններում կարևորում է քարոզչական աշխատանքը, ինչպես նաև հասարակության ընդհանուր բարեկրթման միջոցառումները:

Ծրագիրը բաղկացած է հետևյալ 8 բաժնից՝

- ❖ կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների ու հնարավորությունների ապահովումը որոշումների կայացման մակարդակում և հասարակական, քաղաքական ոլորտներում,
- ❖ կանանց սոցիալ-տնտեսական վիճակի բարելավում,
- ❖ կրթության ոլորտ,
- ❖ կանանց առողջական վիճակի բարելավում,
- ❖ կնոջ նկատմամբ բռնության երևույթի վերացում,
- ❖ կանանց և աղջիկների նկատմամբ թրաֆիկինգի երևույթի վերացում,
- ❖ ՁԼՄ-ների և մշակութային հաստատությունների դերը կանանց հիմնահարցերի լուսաբանման և կնոջ ընդօրինակելի կերպարի ձևավորման գործում,
- ❖ ինստիտուցիոնալ բարեփոխումներ:

Յուրաքանչյուր բաժնուն մերառված են հետևյալ կետերը՝ իրավիճակի վերլուծություն, խնդիրների հստակեցում, խնդիրների լուծման ռազմավարական ուղիներ և միջոցառումներ:

Օրագիրն իրականացվելու է միջազգային և հասարակական կազմակերպությունների հետ սերտ համագործակցությամբ:

§2.6. Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների ու հնարավորությունների ապահովումը որոշումների կայացման մակարդակում և հասարակական, քաղաքական ոլորտներում

Իրավիճակի վերլուծություն

1993թ. Հայաստանը վավերացրեց ՄԱԿ-ի՝ Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիան:

Համաձայն կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի՝ իշխանությունները պարտավորվեցին ձեռնարկել գործնական քայլեր՝ պետական քաղաքականության մշակման և իրականացման գործընթացում կանանց և տղամարդկանց հավասար մասնակցությունն ապահովելու համար: Կոնվենցիայի վավերացմանը հաջորդեց մի շարք այլ փաստաթղթերի ընդունում, սակայն էական տեղաշարժ այս ոլորտում առայսօր չի նկատվում:

Վերջին փաստերը հետևյալն են.

2003թ.՝ Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի ընտրություններից հետո կանայք Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովում կազմում են 4,1%: 6 կին պատգամավորներից մեկն ընտրվել է մեծամասնական ցուցակով, 5-ը՝ համամասնական: Կանայք՝ մեծամասնական ցուցակներում կազմում էին 4%, իսկ համամասնական ցուցակներում՝ 14,1%: Թվերից կարելի է եզրակացնել, որ Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովում կանանց փոքր տոկոսը պայմանավորված է նաև ընտրություններին նրանց նույնքան նվազ մասնակցությամբ: Կին պատգամավորներից մեկը մշտական հանձնաժողովի նախագահ է:

Եթե երկրի խորհրդարանում կանայք կազմում են 20%-ից պակաս, ապա դա դժվարացնում է սոցիալական ուղղվածությամբ

յուն ունեցող օրենքների ընդունումը, միևնույն ժամանակ միջազգային փորձը ցույց է տալիս, որ առանց ժամանակավոր արտակարգ միջոցներ գործադրելու (գեներալային քվտաներ)՝ դժվար է կանանց և տղամարդկանց քաղաքական հավասար գործունեությունն ապահովելը:

Սահմանափակ է ղեկավար կանանց թիվը նաև գործադիր իշխանության մարմիններում՝ 1 կին նախարար և 3 կին փոխնախարար:

Նույն պատկերն է նաև տարածքային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմիններում: 2002թ. տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրություններում 932 կին թեկնածուներից ընտրվել է 8-ը:

Կանանց և տղամարդկանց հավասարաչափ մասնակցությունը առկա է կառավարման միջին օղակներում, ինչպես նաև Յայաստանում գործող միջազգային կազմակերպություններում:

Կանանց թվի գերակշռություն է նկատվում, մասնավորապես, կրթության, առողջապահության, մշակույթի և սպասարկման ոլորտներում:

Իսկ որոշումներ կայացնելու իրենց իրավունքը կանայք հիմնականում իրականացնում են ոչ կառավարական կազմակերպությունների հատվածում, այն դեպքում, երբ ժողովրդավարական, քաղաքացիական և կայուն հասարակություն ձևավորելու հարցում կնոջ և կանանց կազմակերպությունների դերը գնալով մեծանում է: Կանայք շատ անելիքներ ունեն ինչպես խաղաղության ապահովման, այնպես էլ շրջակա միջավայրի պաշտպանության հարցերում:

ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի կողմից 2000թ. ընդունված 1325 բանաձևը նոր հազարամյակի կարևորագույն փաստաթղթերից է, որն արտացոլում է ինչպես խաղաղասիրական գործընթացներում և հակամարտությունների կանխարգելմանն ու կարգավորմանն ուղղված որոշումների կայացման բոլոր մակարդակներում կանանց ակտիվ մասնակցության անհրաժեշտությունը, այնպես էլ պատերազմի ժամանակ և հակամարտություններից հետո կանանց և աղջիկների իրավունքների պահպանության հիմնահարցը:

ՄԱԿ-ի անվտանգության խորհուրդն անդամ երկրներին կոչ է անում զինված հակամարտություններում հետևել կանանց և աղջիկների իրավունքներին առնչվող միջազգային իրավական նորմերի պահպանմանը, իսկ հաշտության համաձայնություններ-

րի ընդունման և իրականացման գործընթացում ցուցաբերել զենդերային հայեցակարգի վրա հիմնված մոտեցում և ապահովել կանանց լիարժեք մասնակցությունը խաղաղասիրական գործընթացներին:

Նույն մոտեցումն է նաև շրջակա միջավայրի պաշտպանության առնչությամբ:

Անհրաժեշտ է ապահովել շրջակա միջավայրի պահպանությունը, որովհետև այն կարևոր է մարդկության ինքնապահպանման, ինչպես նաև կնոջ վերարտադրողական առողջության համար: Միևնույն ժամանակ պետք է մեծացնել կանանց և կանանց կազմակերպությունների մասնակցությունն այդ գործընթացներին:

Ներկայումս Հայաստանի էկոլոգիական վիճակը մտահոգիչ է: Քաղաքներում անբավարար է բնակելի տարածքների բարեկարգման, խմելու ջրի, հակահամաճարակային ծառայությունների և ջեռուցման մակարդակը: Նվազեցվում են կանաչ տարածքները քաղաքներում և, մասնավորապես, Երևանում: Եվ դա այն դեպքում, երբ Երևանի տարածքը 22.700 հեկտար է, իսկ կանաչ տարածքներինը՝ 2400, ինչն ըստ եվրոպական չափորոշիչների՝ 10 անգամ պակաս է 1,1 մլն բնակիչ ունեցող քաղաքի համար: Սա, իհարկե, ոչ միայն քաղաքաշինական, բնապահպանական և մշակութային խնդիր է, այլ նույնքան՝ սոցիալական:

Խնդիրները՝

- ❖ որոշում կայացնող մակարդակներում և քաղաքականության մեջ կանանց ոչ բավարար ներգրավվածությունը,
- ❖ տղամարդկանց և կանանց անհավասար ներգրավվածությունը հասարակական և քաղաքական կյանքի տարբեր ոլորտներում:

Ռազմավարությունը՝

1.1. ապահովել ՄԱԿ-ի՝ Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիայի և Պեկինի համաժողովի հիմնական հանձնարարականների կատարումը.

1.2. ապահովել համապատասխան իրավական ակտերի կիրարկման վերահսկողությունը.

1.3. աջակցել երկրի քաղաքական և հասարակական կյանքին կանանց և տղամարդկանց հավասար մասնակցության պայմանների ստեղծմանը.

1.4. նպաստել կանանց իրազեկությանը գենդերային հարցերում, իրավագիտակցության բարձրացմանը և նրանց ներուժի բացահայտմանը.

1.5. ապահովել կանանց ակտիվ մասնակցությունը ժողովրդավարական, քաղաքացիական հասարակության ձևավորման գործընթացներին:

Միջոցառումները՝

1.1.1. անցկացնել Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության գենդերային փորձաքննություն և անհրաժեշտության դեպքում մշակել առաջարկություններ համապատասխան իրավական ակտերում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու համար.

1.1.2. ուսումնասիրել կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքներ և հավասար հնարավորություններ ապահովող՝ Հայաստանի Հանրապետության կողմից վավերացված միջազգային փաստաթղթերը՝ ՀՀ օրենսդրությունը միջազգային նորմերին համապատասխանեցնելու նպատակով.

1.2.1. նախապատրաստել պարբերական զեկույցներ ՄԱԿ-ի՝ Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիայի դրույթների և Եվրախորհրդի կանանց և տղամարդկանց իրավահավասարության հանձնաժողովի փաստաթղթերով տրված հանձնարարականների կատարման վերաբերյալ.

1.3.1. մշակել առաջարկություններ ժամանակավոր քվոտաների ներդրման վերաբերյալ՝ օրենսդիր իշխանության մարմնում կանանց լիարժեք մասնակցությունն ապահովելու նպատակով.

1.3.2. վավերացման ներկայացնել Կանանց քաղաքական իրավունքների մասին ՄԱԿ-ի կոնվենցիան.

1.3.3. քննարկել և վավերացման ներկայացնել ՄԱԿ-ի՝ Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիայի արձանագրությունը (2000թ. դեկտեմբերի 22).

1.3.4. իրականացնել հետազոտություններ, ստեղծել վիճակագրական տեղեկատվություն հասարակական, քաղաքական կյանքում կանանց և տղամարդկանց մասնակցության վերաբերյալ.

1.4.1. կազմակերպել կանանց լիդերության և սեփական իրավունքների պաշտպանության տեխնոլոգիաների ուսուցման դասընթացներ.

1.4.2. մշակել և իրականացնել բազային կրթության և շարունակական ուսուցման ծրագրեր՝ կառավարման, պետական և քաղաքական ոլորտների աշխատանքներում կանանց ընդգրկվածությունն ապահովելու նպատակով.

1.5.1. մշակել առաջարկություններ խաղաղարար գործընթացներին կանանց մասնակցությունն ընդլայնելու ուղղությամբ.

1.6.1. մշակել առաջարկություններ շրջակա միջավայրի բարելավման, բնության պահպանության ծրագրերի մշակման ու իրականացման վերաբերյալ՝ ընդլայնելով այդ գործընթացներին կանանց մասնակցությունը:

§2.7. Կանանց սոցիալ-տնտեսական վիճակի բարելավումը

Իրավիճակի վերլուծություն

Հայաստանում տնտեսության բոլոր բնագավառներում կանանց և տղամարդկանց գործունեության հավասար իրավունքներն ամրագրված են Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ:

Սակայն այսօր կանանց ֆինանսատնտեսական գործունեությունը հիմնականում սահմանափակվում է մանրածախ առևտրով և փոքր ձեռնարկատիրական գործունեությամբ, մասնավորապես՝ սպասարկման ոլորտում:

Կանանց սոցիալ-տնտեսական վիճակի բարելավումը միայն տնտեսական խնդիր չէ, այն առնչվում է նաև քաղաքական դաշտում կանանց գործունեության մեծացման հնարավորություններին:

Շուկայական նոր հարաբերությունների հաստատմամբ երկրում տեղի ունեցան մի շարք կառուցվածքային փոփոխություններ, որոնց հետևանքով շատ հիմնարկներ և ձեռնարկություններ փակվեցին կամ վերակազմավորվեցին, տեղի ունեցավ մեծ չա-

փով աշխատատեղերի կրճատում, նվազեց որոշ մասնագիտությունների պահանջարկը, աճեց գործազրկությունը, ակտիվացան միգրացիոն գործընթացները:

Այս ամենի արդյունքում բնակչության մի ստվար զանգված հայտնվեց ծայրահեղ կարիքի մեջ:

Գործազրկությունը թեև ընդհանուր հիմնախնդիր է տղամարդկանց և կանանց համար, սակայն վիճակագրությունը ցույց է տալիս, որ անկախ գործազուրկների թվի տարեկան ցուցանիշների փոփոխումից՝ ամփոփոխ է մնացել այդ խմբում կանանց թվի գերակշռությունը: 2002թ. հունվարի 1-ի դրությամբ գրանցված գործազուրկների ընդհանուր թվում կանայք կազմում էին 66%: Կանանց գործազրկության մակարդակը 13,5% է, որն ավելի քան երկու անգամ գերազանցում է տղամարդկանց համապատասխան ցուցանիշը՝ 6,4%:

Պաշտոնապես գրանցված գործազրկության ըստ սեռերի վերլուծությունը 1995-2001 թվականների ընթացքում ցույց է տալիս, որ Հայաստանում գործազուրկների մեծ մասը կազմում են կանայք: Ավելացնենք նաև, որ 1995թ.-ի համեմատ կանանց գործազրկության մակարդակը 2002թ.-ին աճել է 3,5%-ով:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ գործազուրկի կարգավիճակ ստացած կանայք առավել մեծ թիվ են կազմում քաղաքներում: Իսկ տնային տնտեսությունների ուսումնասիրությունները վկայում են, որ ավելի ծանր սոցիալ-տնտեսական վիճակում գտնվում են բազմազավակ ընտանիքները, ինչպես նաև այն ընտանիքները, որոնք գլխավորում են կանայք:

Այսպիսով, աշխատաշուկայում ձևավորված նոր հարաբերություններն ու պահանջները և քայքայված ենթակառուցվածքը կանանց դարձրեցին ավելի անմրցունակ:

Բացի դրանից, ընտանեկան և մասնագիտական պարտականությունները համատեղելու անհնարինությունը զրկում է կանանց անհրաժեշտ աշխատանքային ստաժից, ինչը հետագայում բացասաբար է անդրադառնում նրանց կենսաթոշակի չափի վրա:

Երկրում փոքր և միջին ձեռնարկատիրությունը դեռևս գտնվում է զարգացման փուլում, բացակայում են ձեռներեցությունը խթանող բարենպաստ պայմանները, ինչպես նաև արդյունավետ հարկային դաշտը: Այս ամենը մեծապես արգելակում է նաև կանանց տնտեսական հնարավորությունների ընդլայնումը: Դեռևս 1997թ. ՀՀ արդյունաբերության և առևտրի նախարարութ-

յան կողմից իրականացված հետազոտությունները ցույց են տվել, որ գործարարների շրջանում կանայք Երևանում կազմել են 17,2%, իսկ մարզերում՝ 3,1%, ընդ որում, արտադրության ոլորտում զբաղված կանանց թիվն այստեղ շատ փոքր է՝ 1,9%, կին ձեռներեցիների գործունեությունը հիմնականում առնչվում է առևտրի և սպասարկման ոլորտներին:

Մինչդեռ կանանց տնտեսական առաջընթացն անհրաժեշտ պայման է նրանց դերի բարձրացման համար ոչ միայն երկրի տնտեսական, այլև քաղաքական կյանքում:

Աշխատաշուկայում կանանց ներգրավվածության նվազեցմանը նպաստեց նաև վերջին տարիներին երեխաների նախադպրոցական և արտադպրոցական դաստիարակության համակարգի ոչ բավարար գործունեությունը, մասնավորապես, նախադպրոցական հիմնարկների թվի կրճատումը, կենցաղ-սպասարկման ոլորտի ձեռնարկությունների գործունեության ծավալների սահմանափակումը, 1996-2001թթ. նախադպրոցական հիմնարկների թիվը 978-ից հասել է 712-ի, որից՝ (2001թ.-ին) չեն գործել 135-ը:

Նվազել են ոչ միայն նախադպրոցական համակարգի հզորությունները, այլև ընդգրկվածությունն ու մատչելիությունը:

Ծանր իրավիճակներում գտնվող ընտանիքների զգալի թվով երեխաներ հայտնվել են մանկատներում և գիշերօթիկ դպրոցներում:

Հայաստանի Հանրապետության տնտեսության կարևոր բնագավառներից է ագրոպարենային համակարգը: 2001թ. մարդահամարի արդյունքների համաձայն հանրապետության բնակչության 35,7%-ը ապրում է գյուղական վայրերում:

Գյուղատնտեսությամբ զբաղվում է բնակչության 45,1%-ը, որի գրեթե կեսը կանայք են, և այդ թիվը շարունակում է մեծանալ: Այս բնագավառում առկա խնդիրներից է գյուղատնտեսական աշխատանքների մեքենայացման ցածր մակարդակը, որի արդյունքում աշխատանքները հիմնականում կատարվում են ձեռքով, ինչը չի կարող չանդրադառնալ կանանց ընդհանուր և վերարտադրողական առողջության վրա:

Վերջին տարիներին Հայաստանում կանանց տնտեսական աջակցությանն ուղղված վարկային ծրագրերի մեծ մասը բավարար արտոնյալ չեն, ուստի չեն նպաստում կանանց պատկանող տնտեսությունների զարգացմանը: Որոշ ծրագրերի ֆինանսավորման վարկերի տոկոսն այնքան բարձր է, որ հնարավորութ-

յուն չի տալիս կանանց զարգացնելու իրենց տնտեսությունը, այլ լավագույն դեպքում օգնում է նվազագույնս հոգալու ընտանիքի ծախսերը:

2001-2002թթ. ՀՀ կառավարությանն առընթեր միգրացիայի և փախստականների վարչության, ինչպես նաև ՀՀ վիճակագրության ազգային ծառայության կողմից կատարված ուսումնասիրությունները ցույց տվեցին, որ երկրից մեկնողների շուրջ 1/3 մասը կազմում են աշխատանքային միգրանտները: Մեկնելու պատճառները սոցիալ-տնտեսական բնույթի են. ըստ մասնագիտության աշխատանք գտնելու և հեռանկարի բացակայություն, ցածր եկամուտներ, ապագայի նկատմամբ անվստահություն: Մեկնողների շուրջ 42%-ը կանայք են:

Կանանց խոցելի խմբերից են փախստական կանայք, որոնք կազմում են ընդհանուր փախստականների թվի 54%-ը, նրանց գրեթե կեսը ծերեր են:

Փախստականներն ունեն ռուսական կրթություն և օբյեկտիվ պատճառներով վատ են տիրապետում հայերենին: Բացի դրանից, նրանք հիմնականում եղել են քաղաքաբնակ, իսկ Հայաստանում տեղավորվել են մեծամասամբ գյուղական վայրերում, որտեղ ավելի սուղ է աշխատանք գտնելու հնարավորությունը և հիմնականում այն կապված է հողագործության հետ: Այս հանգամանքներն ավելի են բարդացնում նրանց ինտեգրման գործընթացը:

Հատուկ ուշադրության կարիք ունեն նաև կին զինծառայողները, որոնց սոցիալ-տնտեսական վիճակը դեռևս բավարար ուսումնասիրված չէ:

Նոր տնտեսական հարաբերությունները խոչընդոտներ ստեղծեցին նաև արվեստի և գիտության կին գործիչների համար: Նկատելի է նոր տնտեսական հարաբերություններում արդյունավետ գործելու գիտելիքների և հմտությունների պակասը:

Խնդիրները՝

- ❖ կանանց եկամուտների ցածր մակարդակը,
- ❖ կանանց շրջանում մեծ չափերի հասնող գործազրկությունը,
- ❖ փախստական կանանց սոցիալական առավել անպաշտպանվածությունը,
- ❖ կանանց ձեռնարկատիրական գործունեության ցածր մակարդակը,

- ❖ կանանց ոչ բավարար մասնակցությունը գյուղի սոցիալ-տնտեսական զարգացման գործընթացին,
- ❖ կանանց ոչ բավարար մասնակցությունը քաղաքային համայնքների սոցիալ-տնտեսական զարգացման գործընթացին,
- ❖ ավանդականորեն կանանց զբաղվածությունն ապահովող ժողովրդական արվեստների և արհեստների զարգացածության ցածր մակարդակը,
- ❖ արվեստի և գիտության կին գործիչների՝ նոր տնտեսական հարաբերություններում արդյունավետ գործելու գիտելիքների և հմտությունների պակասը,
- ❖ երեխաների նախադպրոցական խնամքի համակարգի ոչ բավարար գործունեությունը:

Ռազմավարությունը՝

2.1. սոցիալական քաղաքականության ուղղորդումը կանանց տնտեսական վիճակի բարելավմանը,

2.2. սոցիալական քաղաքականության ուղղորդումը ծնելիության խթանմանը,

2.3. կարգավորել կանանց աշխատուժի օգտագործումը՝ նպաստելով գործազուրկ կանանց թվի կրճատմանը.

2.4. նպաստել կանանց ձեռնարկատիրական գործունեության ընդլայնմանը,

2.5. բարձրացնել կանանց մասնակցությունը գյուղական բնակավայրերի զարգացմանը, ապահովել կանանց համար նոր աշխատատեղեր գյուղական բնակավայրերում,

2.6. արվեստի և գիտության կին գործիչների կողմից նոր տնտեսական հարաբերություններում արդյունավետ գործելու գիտելիքների և հմտությունների ձեռքբերում,

2.7. ավանդականորեն կանանց զբաղվածությունն ապահովող ժողովրդական արվեստների և արհեստների զարգացում:

Միջոցառումները՝

2.1.1. հավաքագրել և ամբողջականացնել կանանց աղքատության վերաբերյալ վիճակագրական տվյալները, վեր հանել դրանց առաջացման պատճառները և հետևանքները,

2.1.2. մշակել և իրականացնել զբաղվածության և առողջապահական աջակցության հատուկ ծրագրեր փախստական կանանց և նրանց ընտանիքների համար,

2.2.1. «Կարիքավոր բազմազավակ ընտանիքների սոցիալական պաշտպանության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի նախագիծը ներկայացնել ՀՀ կառավարություն,

2.2.2. կատարելագործել պետական նպաստների համակարգը՝ կարևորելով երեխաներ ունեցող ընտանիքների, կանանց առավել խոցելի խմբերի առաջնահերթ օգնությունը,

2.3.1. մշակել կանանց մասնագիտական որակավորման շարունակականությունն ապահովող մեխանիզմներ՝ աշխատանքի շուկայում նրանց մրցունակության բարձրացման նպատակով՝ ապահովելով ընտանեկան պարտականությունների համատեղումը,

2.4.1. աղքատության հաղթահարման ռազմավարական ծրագրի շրջանակներում իրականացնել կանանց աղքատության նվազեցմանն ուղղված ծրագրեր, մասնավորապես, արտոնյալ պայմաններով տրվող միկրովարկային ծրագրեր՝ նպաստելով կանանց փոքր և միջին բիզնեսի զարգացմանը,

2.4.2. իրականացնել համապատասխան աշխատանքներ միջազգային դոնոր կազմակերպությունների ռեսուրսները փոքր ձեռնարկատիրության զարգացմանն ուղղելու համար՝ կանանց համար կազմակերպելով հատուկ բիզնես-դասընթացներ,

2.5.1. իրականացնել հետազոտություններ գյուղական վայրերում կանանց համար աշխատատեղեր ստեղծելու և աշխատուժն օգտագործելու հնարավորությունների վերաբերյալ,

2.5.2. իրականացնել ծրագրեր՝ ուղղված գյուղական վայրերում տնայնագործության, արհեստագործության ծավալմանը, ինչպես նաև գյուղի սոցիալ-տնտեսական զարգացման գործընթացներին կանանց մասնակցության խթանմանը,

2.5.3. աղքատության հաղթահարման ռազմավարական ծրագրի շրջանակներում իրականացնել գյուղի կանանց աղքատության նվազեցմանն ուղղված ծրագրեր, մասնավորապես՝ արտոնյալ պայմաններով տրվող միկրովարկային ծրագրեր,

2.6.1. կազմակերպել արվեստի և գիտության կին գործիչների համար գործարարական դասընթացներ՝ տնտեսական հարաբերություններում արդյունավետ գործելու գիտելիքներ և հմտություններ ձեռք բերելու նպատակով,

2.7.1. իրականացնել ավանդականորեն կանանց զբաղվածությունն ապահովող ժողովրդական արվեստների և արհեստների զարգացմանն ուղղված նպատակային ծրագրեր:

§2.8. Կրթության ոլորտը

Իրավիճակի վերլուծություն

Վիճակագրական տվյալների վերլուծությունը վկայում է, որ Հայաստանում կրթական տարբեր մակարդակներում սովորողների ընդգրկվածության առումով սեռի հատկանիշով որևէ խտրականություն չկա: Հատկանշական է նաև, որ տարրական կրթության ոլորտում աղջիկների և տղաների հավասար ընդգրկվածության ավանդույթները Հայաստանում գալիս են դեռևս 19-րդ դարից:

Կրթական տարբեր մակարդակներում ըստ սեռի ընդգրկվածության առումով կարելի է ամել հետևյալ դիտարկումները:

2002թ. նախադպրոցական հիմնարկներ հաճախել են 44849 երեխաներ, նրանցից 22488-ը՝ աղջիկներ: Երեխաների ընդգրկվածությունը նախադպրոցական հիմնարկներում կազմել է 18,5%:

Հիմնական կրթության ոլորտում (1-8-րդ դասարաններ) սովորողների թիվը 424372 է, որից՝ 208029-ը՝ աղջիկներ, իսկ չնչին տարբերությունները հիմնականում պայմանավորված են ժողովրդագրական գործոններով: Սակայն այս հաշվեկշիռը, հատկապես վերջին տարիներին, ավագ դպրոցում խախտվել է հոգուտ աղջիկների: 2002-2003 ուսումնական տարում ավագ դպրոցում աղջիկները կազմում էին սովորողների շուրջ 51,8 տոկոսը:

Մասնագիտական կրթության ոլորտում առկա է կանանց որոշ գերակշռություն: 2002-2003 ուսումնական տարվա տվյալները վկայում են, որ տարբերությունները հատկապես ակնհայտ են եղել միջնակարգ մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում, որտեղ կանայք կազմել են ընդգրկվածների 66%-ը, իսկ տղամարդիկ՝ 34%-ը:

Բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում կանանց տեսակարար կշիռը՝ 49,7%, պայմանավորված է եղել մասնավոր բուհերում ընդգրկվածության ավելի բարձր աստիճանով:

Ինչ վերաբերում է հետքուհական կրթական համակարգում կանանց ավելի փոքր տեսակարար կշռին՝ 34,2%, ապա դա հիմնականում պայմանավորված է եղել ասպիրանտուրայում սովորող տղամարդկանց թվով՝ շուրջ 65,9%, մինչդեռ մագիստրատուրայում ավելի բարձր է եղել կանանց տեսակարար կշիռը՝ շուրջ 51,9%:

Դոկտորանտուրայում սովորողների թվաքանակը կազմել է 28, որից 27,4%-ը կանայք են:

Մանկավարժական համակազմի վերաբերյալ կարելի է անել հետևյալ դիտարկումները:

Մանկավարժների թվաքանակը նախադպրոցական հաստատություններում կազմել է 5397, նրանցից կանայք՝ 5394: Նախադպրոցական հիմնարկներում հիմնականում աշխատում են կանայք: Դեկավար աշխատողների թվաքանակը կազմել է 636, նրանցից երեքը՝ տղամարդ:

Հանրակրթական դպրոցներում 2002-2003 ուսումնական տարում աշխատել է շուրջ 54276 մանկավարժ, որոնց 83,4%-ը կանայք են:

Միջին մասնագիտական պետական ուսումնական հաստատություններում դասախոսների թվաքանակը կազմել է 4157, նրանցից կանայք՝ 3044, բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում համապատասխանաբար՝ 8495 և 3906:

Գիտահետազոտական աշխատանքներ և մշակումներ իրականացնող մասնագետների թվաքանակը 2002 թ. տարեվերջին կազմել է 6737, նրանցից 476-ը՝ գիտության դոկտորներ (կանայք՝ 83), 1758-ը՝ գիտության թեկնածուներ (կանայք՝ 688):

Վերը նշված թվային տվյալները վկայում են կրթական ոլորտում մանկավարժական համակազմի սեռային անհամամասնության մասին: Հատկապես հանրակրթության ոլորտում առկա է ֆեմինացում (ուսուցիչների 83,4% կին է): Աշխատավարձի ու մասնագիտական վարկանիշի ցածր մակարդակի և սոցիալական թույլ պաշտպանվածության պատճառով առկա է որակյալ կադրերի արտահոսք համակարգից: Հարկ է նշել, որ համակարգից հեռացան նաև մեծ թվով տղամարդ մանկավարժներ: 1991թ. համեմատությամբ ուսուցչի աշխատավարձը 2001թ. նվազել էր մոտ 14 անգամ:

Իսկ մասնագիտական կրթության ոլորտում ընդգրկված դասախոսական համակազմում նկատելի է որոշակի հավասարակշռություն:

Խնդիր է այսօր նաև կրթության բովանդակության նորացումն ու համապատասխանեցումը հասարակության նոր պահանջներին: Կրթության բովանդակության նորացման դանդաղ ընթացքը չի ապահովում ժողովրդավարացող հասարակության հոգևոր, տնտեսական ու սոցիալական առաջընթացը, քաղաքացիական հասարակության կայացումը և իրավական պետության ստեղծումը: Անհրաժեշտ է ընդլայնել կենսահմտությունների ձևավորման ու զարգացման, սեփական իրավունքների ու գենդերային հիմնահարցերի ուսուցման տարրերը: Կարևոր են նաև սովորողների շրջանում առողջ ապրելակերպի ուսուցումն ու ապագա ընտանեկան կյանքին նրանց նախապատրաստումը:

Անշուշտ, այս պարագայում մեծանում է նաև ծնողների հետ համագործակցությունը, նրանց օգնությունը երեխայի դաստիարակության և զարգացման, նրա հետ շփման գործում: Վերջին տարիներին զգալիորեն նվազել է նախադպրոցական հաստատությունների և դրանցում ընդգրկված երեխաների թիվը: Եվ նախադպրոցական հաստատություններ չհաճախող երեխաների խնամքի ու դաստիարակության հիմնական պատասխանատուն դարձել է ընտանիքը: Ուստի ընտանիքներում դաստիարակության գործընթացը ճիշտ կազմակերպելու նպատակով ծնողներին անհրաժեշտ է մեթոդական օգնություն:

Խնդիրներ`

- ❖ սոցիալական թույլ պաշտպանվածություն և տղամարդ մակավարժների արտահոսք համակարգից, կանանց գերակշռություն կրթության ոլորտում,
- ❖ կրթության գործընթացի մասնակիցների շրջանում գենդերային մոտեցումների վերաբերյալ ոչ բավարար գիտելիքների իմացություն,
- ❖ կրթության բովանդակության նորացման դանդաղ տեմպ,
- ❖ նախադպրոցահասակ երեխաների խնամքի և դաստիարակության հարցերում` ծնողների ոչ բավարար իրազեկություն:

Ռազմավարություն`

3.1. մանկավարժների սոցիալական երաշխիքների ապահովում,

3.2. գենդերային հարցերում իրազեկության ապահովում,

3.3. ուսուցման ծրագրերի ու մեթոդների արդիականացում,

3.4. ծնողների կրթության կազմակերպում:

Միջոցառումներ`

3.1.1. մանկավարժական կադրերի աշխատավարձի չափի վերանայում և բարձրացում,

3.1.2. կրթության համակարգի բարեփոխումների ծրագրի իրականացման հետևանքով կրճատված մանկավարժների հասարակական կյանքին ինտեգրման ծրագրերի իրականացում,

3.2.1. մանկավարժական կադրերի վերապատրաստման դասընթացների կազմակերպում գենդերային հիմնահարցերի վերաբերյալ,

3.2.2. դասագրքերում և ուսումնական ծրագրերում գենդերային խնդիրների ներառում,

3.2.3. հանրապետության բուհերում գենդերային հիմնահարցերի վերաբերյալ հատուկ դասընթացների անցկացում,

3.2.4. գենդերային հիմնահարցերի վերաբերյալ հասարակական, քաղաքական գործիչների, քաղաքացիական ծառայողների համար հատուկ դասընթացների, սեմինարների ու քննարկումների կազմակերպում,

3.3.1. «Առողջ ապրելակերպ» դասընթացի մշակում և ներդրում հանրակրթական դպրոցներում, համապատասխան գրականության հրատարակում,

3.4.1. նախադպրոցական երեխաներ ունեցող ծնողների համար երեխաների խնամքի ու դաստիարակության վերաբերյալ 15-օրյա ուսուցման կազմակերպում, համապատասխան գրականության հրատարակում:

§2.9. Կանանց առողջական վիճակի բարելավում

Իրավիճակի վերլուծություն

Վերջին տասնամյակում տեղի ունեցած սոցիալ-տնտեսական փոփոխություններն իրենց հետքը թողեցին նաև առողջապահության բնագավառում` առաջացնելով բազմաթիվ խնդիրներ: Բնակչության մեծամասնության համար անմատչելի դարձավ բժշկությունը և նվազեց բուժօգնության որակը հիվանդանոցներում և պոլիկլինիկաներում:

Գլուխ բարձրացրին սոցիալական հիվանդությունները, ինչպիսիք են տուբերկուլյոզը, սեռավարակները, հաճախակի դարձան ուռուցքային և սիրտ-անոթային հիվանդությունների բարձիթողի դեպքերը, իսկ միօրինակ, չհաշվելչռված սպիտակուց-

ներով, վիտամիններով, միկրոտարրերով աղքատ սննդի օգտագործումը հանգեցրեց հղի կանանց թերսնուցմանը, վաղ և ուշ անեմիաների տասնապատիկ բարձրացմանը, ցածր քաշով նորածինների թվի ավելացմանը:

Վատթարացել է նաև կանանց վերարտադրողական առողջությունը, որի կարևորագույն ցուցանիշներից է մայրական մահացության ինդեքսը: Այն վերջին տարիներին տատանվում է 40)100000 կենդանածնության սահմաններում և իջեցման միտում առայժմ չի նկատվում:

Չնայած 2000թ. ՀՀ ժողովրդագրական առողջապահական հետազոտման (ՀԺԱՀ, 2000թ.) տվյալներով մանկածնման տարիքի կանանց 61% օգտագործում էին հակաբեղմնավորիչ միջոցներ, սակայն վստահելի, ժամանակակից հակաբեղմնավորիչները կազմում էին 22%, որի հետևանքով պտղաբերության կարգավորման նպատակով դեռևս շարունակվում է կիրառվել արհեստական վիժումը:

Վերջին տարիներին՝ կապված վերարտադրողական առողջության ազգային ծրագրի շրջանակներում ընտանիքի պլանավորման ծառայությունների բարելավման հետ, նկատվել է հղիության արհեստական ընդհատման կրճատման միտում: Եթե 1995թ. 1000 ծննդի և 1000 պտղաբեր տարիքի կնոջ հաշվով՝ հղիության արհեստական ընդհատման ցուցանիշներն էին 623 և 30,5, 1997թ.-ին համապատասխանաբար՝ 562 և 24,3, ապա 2002թ.-ին՝ 305 և 8,4:

Մայրական մահացության դեպքերը հիմնականում պայմանավորված են կանանց առողջական վիճակի վատթարացմամբ, լիարժեք նախածննդյան հսկողության, ախտահարության վաղ հայտնաբերման, ինչպես նաև ռիսկի խմբի կանանց ժամանակին բժշկական հսկողության ու համապատասխան ծննդալուծման բացակայությամբ:

Տազնապային է նաև ժողովրդագրական իրավիճակը: Վերջին տասնամյակում 2 անգամ կրճատվել է ծնելիությունը և 8 անգամ՝ բնական աճը: Պատճառը ոչ միայն միգրացիան և ծանր սոցիալական պայմաններն են, այլև այդ ամենի հետևանքով առաջացած կանանց վերարտադրողական վարքագծի փոփոխությունը, բավական է նշել, որ պտղաբերության գործակիցը 2,6-ից դարձել է 1,1: Ծնելիության իջեցմանը հանգեցնում է նաև անպտղությունը, որը այսօր կազմում է 31.9%:

Առողջապահության ոլորտի քննարկումը լիակատար չի լինի, եթե անտեսվի բնական արատներով ծնված երեխաների խնդիրը:

Այս առումով 1998-2002թթ. բնածին արատների ցուցանիշը 1000 կենդանածնների հաշվարկով կազմում է 18,7-18,0% պրոմիլ:

Խնդիրներ`

- ❖ մայրական և մանկական բարձր հիվանդացություն և մահացություն,
- ❖ կանանց վերարտադրողական առողջության վատթարացում, ծնելիության բնական աճի կրճատում,
- ❖ մանկական մահացության կառուցվածքում (պերինատալ) մինչծննդյան բաղադրիչի բարձր տեսակարար կշիռ (60%) և աճի միտում,
- ❖ սեռավարակային հիվանդությունների աճ,
- ❖ ՄԻՎՎ-ի սկրինինգի բացակայություն,
- ❖ կանացի օրգանների ուռուցքային հիվանդությունների աճ,
- ❖ ժամանակակից, վստահելի հակաբեղմնավորիչ միջոցների օգտագործման ցածր մակարդակ,
- ❖ պաթոլոգիկ ծնունդների բարձր մակարդակ:

Ռազմավարություն`

4.1. Խրախուսել կանանց անվճար բուժօգնության ծավալների մեծացումը,

4.2. պահպանել հանրային ծննդատների համակարգը` բարելավելով ծննդատների նյութատեխնիկական հագեցվածությունը,

4.3. մեծացնել բուժօգնության մատչելիությունը` պետպատվերի շրջանակների ընդլայնման միջոցով,

4.4. նպաստել կանանց առողջական, մասնավորապես, վերարտադրողական առողջական վիճակի բարելավմանը (հիվանդությունների դեպքերը կրճատել 30%-ով),

4.5. նպաստել մայրական և մանկական մահացության ցուցանիշների նվազեցմանը (մինչև 2015 թ.` համապատասխանաբար կրճատելով 50% և 30%-ով), անպտղության հաճախակնության, հատկապես երկրորդային, կրճատմանը (նվազագույնը` 30%-ով), ինչպես նաև պաթոլոգիկ ծնունդների քանակի նվազեցմանը:

Միջոցառումներ`

4.1.1. մեծացնել պետության կողմից իրականացվող անվճար բուժօգնության ծավալները,

4.2.1. իրականացնել մայրության, վերարտադրողական առողջության պահպանման լրացուցիչ միջոցառումներ` պետական նպատակային ծրագրերի շրջանակներում,

4.3.1. կազմակերպել կանանց պարտադիր պարբերական բժշկական հետազոտություններ պոլիկլինիկաներում, ինչպես նաև շարժական ամբուլատորիաների միջոցով,

4.3.2. ապահովել հղիների, կերակրող մայրերի և երեխաների սնուցման իրավիճակի շարունակական հսկողություն, իրականացնել առողջ սննդապահովման ծրագրեր,

4.4.1. մշակել և իրականացնել ծրագիր մանկաբարձության և վերարտադրողության ասպարեզում գիտական նպատակային հետազոտություններ,

4.5.1. ներդնել ժամանակակից տեխնոլոգիաներ, այդ թվում` գենետիկական հետազոտությունների, երեխայի վաղ սաղմնային շրջանում շեղումները հայտնաբերելու նպատակով,

4.5.2. ապահովել ՄԻԱՎ-ի նկատմամբ հղի կանանց սկրինինգի իրականացումը,

4.5.3. բարձրացնել բուժաշխատողների մասնագիտական գիտելիքները և հմտությունները,

4.5.4. բարձրացնել բնակչության առողջապահական գիտելիքները զանգվածային լրատվամիջոցների միջոցով:

§2.10. Կնոջ նկատմամբ բռնության երևույթի վերացումը

Իրավիճակի վերլուծություն

Բռնությունը կնոջ նկատմամբ նոր խնդիր չէ և միշտ էլ եղել է միջազգային համրության մտահոգության առարկա: Կինն ավելի թույլ և խոցելի է` իր ամձը և իրավունքները պաշտպանելու առումով, և, հետևաբար, բռնությամբ ուղեկցվող կոնֆլիկտների դեպքում հաճախ զոհ է դառնում:

Բռնության դրսևորման ձևերը տարբեր են` ֆիզիկական, բարոյահոգեբանական, կենցաղային, սեռական, սոցիալ-տնտեսական, սոցիալ-մշակութային և այլն: Տարբեր են նաև բռնության պատճառները:

Այսօր հանրապետությունում առկա և ուշադրություն պահանջող խնդիրներից են կանանց և աղջիկների նկատմամբ կիրառվող սեռական և ֆիզիկական բնույթի բռնությունների դեպքերը, ինչպես նաև հարկադրանքի միջոցով վերջիններիս մի շարք իրավունքների և ազատությունների սահմանափակման հարցերը:

2001-2003թթ. ԳՅ կառավարությանն առընթեր ԳՅ ոստիկանության կողմից կատարված ուսումնասիրություններն ու վերլուծությունները ցույց են տվել, որ այդ տարիներին հանրապետությունում ակնհայտ բռնությունների զոհ են դարձել համապատասխանաբար՝ 52, 51, 55 կին:

Ուշադրության են արժանի նաև հետևյալ վիճակագրական տվյալները.

1998-2002թթ. ընթացքում հանրապետության տարածքում արձանագրվել են անչափահաս աղջիկների նկատմամբ կատարված մի շարք հանցագործություններ.

սեռական բնույթի բռնություն 16 տարեկանը չլրացած կան արբունքի չհասած անձի նկատմամբ՝ 1998թ.-ին՝ 11 դեպք, 1999 և 2000թթ.-ին՝ 16-ական, 2001-ին՝ 22 դեպք, 2002-ին՝ 8 դեպք, ոչ ամուսնական տարիքի կան արբունքի չհասած անձի հետ փաստական ամուսնական հարաբերությունների հաստատում՝ 1998թ.-ին՝ 2 դեպք, 1999թ.-ին՝ 6 դեպք, 2000թ.-ին՝ 3 դեպք, 2001թ.-ին՝ 5 դեպք, 2002թ.-ին՝ 8 դեպք: Սակայն բերված վիճակագրական տվյալներն ամբողջական չեն, քանի որ շատ դեպքեր պարզապես չեն գրանցվում:

Բռնության դեպքեր հաճախ են հանդիպում մարմնավաճառությանը զբաղվողների շրջանում: Մի երևույթ, որը վերջին տարիներին տարածում է գտել հանրապետությունում սոցիալ-տնտեսական վիճակի վատթարացման, ինչպես նաև մարմնավաճառների շահագործողների և կազմակերպիչների նկատմամբ գործող օրենքների բավական լիբերալ լինելու պատճառով: Կարևոր պատճառներից է նաև դեռահասների ու երիտասարդության բարոյասեռական դաստիարակության արդյունավետ համակարգի բացակայությունը:

Խնդիրներ՝

- ❖ վիճակագրության բացակայություն, սոցիոլոգիական և գիտական հետազոտությունների պակաս,

- ❖ դեռահասների և երիտասարդության բարոյասեռական դաստիարակության արդյունավետ համակարգի բացակայություն:

Ռազմավարություն`

5.1. ապահովել երևույթի վերաբերյալ ուսումնասիրությունների կատարումը և ամփոփ տեղեկատվության ստեղծումը.

5.2. մշակել կանանց և աղջիկների օրինական շահերի և իրավունքների արդյունավետ պաշտպանության մեխանիզմներ.

5.3. նպաստել մարմնավաճառության և սեռական շահագործման երևույթների կանխարգելմանը.

5.4. մշակել բռնության ենթարկված անձանց ընտանիքներում բռնության հետևանքների վերացման մեխանիզմներ և մեթոդներ:

Միջոցառումներ`

5.1.1. իրականացնել հասարակական կյանքի տարբեր ոլորտներում բռնության դեպքերի բացահայտմանն ու դրանց պատճառների պարզաբանմանն ուղղված հետազոտություններ,

5.2.1. մշակել բռնությունը բնութագրող ցուցանիշների համակարգ՝ ներդնելով վիճակագրական հաշվետվություններում,

5.2.2. ուսումնասիրել խնդրի լուծման ուղղությամբ այլ երկրների հաջողված փորձը,

5.3.1. կազմակերպել բռնության ենթարկված կանանց հետ աշխատող սոցիալական աշխատողների, առողջապահական, կրթական համակարգի մասնագետների և իրավապահ մարմինների վերապատրաստման և ուսուցման համալիր դասընթացներ,

5.3.2. հանրապետության քաղաքների և մարզերի համապատասխան հաստատություններում (պոլիկլինիկա, ոստիկանություն, սոցիալական ծառայությունների կենտրոններ) ստեղծել բռնությունների ահազանգման և կանխարգելման մասնագիտական ծառայություններ՝ թեժ գծերով,

5.4.1. ուսումնասիրել խնդրի լուծման ուղղությամբ այլ երկրների հաջողված փորձը,

5.4.2. հանրապետության քաղաքների և մարզերի համապատասխան հաստատություններում ստեղծել բռնությունների հետևանքների վերացման մասնագիտական ծառայություններ,

բռնությունից տուժածներին բուժօգնության, իրավաբանական խորհրդատվության, սոցիալ-հոգեբանական վերականգնմանն ուղղված ծառայությունների տրամադրման համար:

§2.11. Կանանց և աղջիկների նկատմամբ թրաֆիկինգի երևույթի վերացում

2002թ. հունիսի 5-ին ԱՄՆ-ի Պետքարտուղարությունը հրապարակեց մարդկանց թրաֆիկինգի վերաբերյալ 2001թ. ամենամյա համաշխարհային զեկուցագիրը, որտեղ Հայաստանն, ըստ իրենց կողմից սահմանված սանդղակի, հայտնվեց ամենաանբարենպաստ՝ 3-րդ խմբում: Ըստ այդ զեկուցագրի Հայաստանը համարվում է կանանց և աղջիկների դուրսբերման երկիր:

Հայաստանի Հանրապետությունն արդեն իսկ քայլեր է ձեռնարկել ստեղծված իրավիճակը շտկելու ուղղությամբ: 2004թ. հունվարի 15-ին ՀՀ կառավարությունը հաստատել է «Հայաստանի Հանրապետությունից շահագործման նպատակով մարդկանց ապօրինի փոխադրման, տեղափոխման և առուվաճառքի (թրաֆիկինգ) կանխման հայեցակարգն ու Հայաստանի Հանրապետությունից շահագործման նպատակով մարդկանց ապօրինի փոխադրման, տեղափոխման և առուվաճառքի (թրաֆիկինգ) կանխման 2004-2006 թվականների միջոցառումների ազգային ծրագիրը հաստատելու մասին» N 58-Ն որոշումը: Ծրագրում հիմնական միջոցառումներն ուղղված են կանանց և աղջիկների նկատմամբ թրաֆիկինգի երևույթի վերացմանը: Ծրագրի հիմնական ուղղություններն են.

- ❖ ուսումնասիրությունների կատարում,
- ❖ կանխարգելում,
- ❖ պաշտպանություն և աջակցություն:

Սույն ծրագրով միջոցառումներ չեն նախատեսվում: Հանրապետությունում կանանց և աղջիկների նկատմամբ թրաֆիկինգի երևույթի վերացմանն ուղղված միջոցառումները կիրականացվեն Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2004 թվականի հունվարի 15-ի N 58-Ն որոշմամբ հաստատված ծրագրի շրջանակներում:

**§2.12. ՁԼՄ-ների և մշակութային
հաստատությունների դերը կանանց հիմնահարցերի
լուսաբանման և կնոջ ընդօրինակելի կերպարի
ձևավորման գործում**

Իրավիճակի վերլուծություն

ՁԼՄ-ների դերը հասարակական գիտակցության ձևավորման գործում շատ մեծ է:

Գիտակցելով այդ, պեկինյան համաժողովն իր հանձնարարականներում որոշակի առաջարկություններ է ներկայացրել մասնակից պետություններին:

ՁԼՄ-ների դերը կնոջ ընդօրինակելի կերպարի ձևավորման գործում կարևորվում է նաև Եվրախորհրդի կանանց և տղամարդկանց իրավահավասարության հարցերով հանձնաժողովի կողմից:

Կանանց հիմնախնդիրները թեև ներկայացվում են ՁԼՄ-ների կողմից, սակայն բավարար չափով չեն լուսաբանվում առկա խնդիրները, կանանց կյանքի իրական բարոյությունները, հասարակական կյանքին կանանց լիարժեք մասնակցությանը խանգարող պատճառները: Ըստ արժանվույն չի ներկայացվում նաև հասարակական, քաղաքական, մշակութային կյանքում նրանց կատարած ներդրումը: ՁԼՄ-ների կողմից կանանց հիմնախնդիրների ներկայացման ձևը երբեմն մերժողական է և նվաստացուցիչ:

Բացասական դերակատարում ունեն գեղագիտական առումով էժանագին, կնոջ արժանապատվությունը վիրավորող պատկերներով լեցուն հեռուստահաղորդումները, ֆիլմերը, հեռուստասերիալները և տարբեր կարգի շոուները, որոնք հաճախ քարոզում են ընտանեկան և հասարակական հակասությունների լուծման բռնի և ոչ քաղաքակիրթ մեթոդներ, ինչպես նաև նպաստում են բարոյական արժեզրկմանը և հասարակայնորեն անընդունելի բարքերի ձևավորմանը:

Բազմազան գովազդներում կինը հաճախ ներկայացվում է որպես ապրանք կամ ապրանքի հավելուկ: Մինչդեռ արվեստի և լրատվամիջոցների խնդիրը նաև կնոջ և տղամարդու դրական իդեալների ձևավորումն է ու բացասական կարծրատիպերի հաղթահարումը: Այստեղ մեծ գործ ունեն ամելու, մասնավորապես, հեռուստատեսությունները, որոնք նաև պետք է իրենց թո-

դարկումներում չանտեսեն կնոջ և տղամարդու առանձնահատկությունների և տարբերությունների շեշտադրումը:

Խնդիրներ`

- ❖ ՁԼՄ-ների ոչ բավարար և արդյունավետ մասնակցությունը կանանց հիմնահարցերի լուսաբանմանը,
- ❖ կնոջ և տղամարդու արժանապատիվ, ընդօրինակելի կերպարների ստեղծման ուղղությամբ ՁԼՄ-ների և մշակութային հաստատությունների անարդյունավետ գործունեությունը, կնոջ արժեք-միջոցի վերաբերյալ կարծրատիպի քարոզումը,
- ❖ կնոջ արժանապատվությունը վիրավորող տեղեկատվության անարգել տարածումը:

Ռազմավարությունը`

7.1. ապահովել կանանց հիմնահարցերի արդյունավետ լուսաբանումը, ինչպես նաև կնոջ և տղամարդու ընդօրինակելի կերպարի ձևավորմանն ուղղված հաղորդումների և հրապարակումների թողարկումը հանրային լրատվամիջոցներով,

7.2. օժանդակել մասնավոր ՁԼՄ-ներով կանանց հիմնախնդիրների լուսաբանմանը,

7.3. նպաստել հասարակական գիտակցության մեջ կնոջ և տղամարդու իդեալների ձևավորմանը և կնոջ հեղինակության բարձրացմանը,

7.4. ապահովել ՁԼՄ-ների, համացանցի (ինտերնետի) և հոգևոր-մշակութային հիմնարկների միջոցով կնոջ արժանապատվությունը ոտնահարող տեղեկատվության քարոզման և տարածման գործընթացի վերահսկողությունը:

Միջոցառումներ`

7.1.1. լրագրողների համար գեներեյային իրազեկության բարձրացման դասընթացների կազմակերպում,

7.2.1. պատվիրել հեռուստառադիոհաղորդումներ, պարբերականներում հատուկ էջեր, հրատարակել գրքույկներ` նվիրված կանանց իրավունքներին և գեներեյային հիմնախնդիրներին,

7.2.2. նպաստել ՁԼՄ-ների, ՀԿ-ների և իրավասու մարմինների միջև առողջ գործընկերության հաստատմանը,

7.3.1. իրականացնել ռադիոհեռուստահաղորդումների, ինչպես նաև հրապարակումների մոնիտորինգ` կնոջ հասարակայ-

նորեն անցանկալի և նսեմացնող կերպարը ներկայացնելու միտումը հաղթահարելու համար,

7.4.1. ապահովել ՁԼՄ-ների, համացանցի (ինտերնետի) և հոգևոր-մշակութային հիմնարկների միջոցով կնոջ արժանապատվությունը ոտնահարող տեղեկատվության քարոզման և տարածման գործընթացի վերահսկողությունը:

§2.13. Ինստիտուցիոնալ բարեփոխումները

Իրավիճակի վերլուծություն

Ներկայումս հանրապետությունում կանանց հիմնահարցերով զբաղվում է ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության աշխատակազմի ընտանիքի, կանանց և երեխաների հիմնահարցերի վարչությունը, ինչպես նաև ՀՀ առողջապահության նախարարության աշխատակազմի բժշկական օգնության կազմակերպման վարչության մոր և մանկան առողջության պահպանման բաժինը: 1997թ. ՀՀ վարչապետի որոշմամբ ստեղծվեց նաև հանձնաժողով գեներային քաղաքականության զարգացման 1998-2000թթ. ծրագրի իրականացման նպատակով: Դա կանանց վիճակի բարելավման երեք տարվա ծրագիր էր, որը չիրականացավ ֆինանսավորման բացակայության պատճառով:

2000թ. ստեղծվեց ՀՀ վարչապետին կից Կանանց խորհուրդ, որը գործում է հասարակական հիմունքներով և ունի խորհրդակցական բնույթ: 2002թ. ՀՀ սոցիալական ապահովության նախարարությունում նշանակվեց նախարարի տեղակալ, որը պետք է համակարգեր կանանց խնդիրների լուծմանն ուղղված աշխատանքները: Սակայն բոլոր այս կառույցները լուծում են սոցիալական, առողջապահական, զբաղվածության հետ կապված հարցեր և չունեն բավականաչափ ռեսուրսներ և լիազորություններ՝ կանանց հիմնախնդիրների լուծման և կանանց ու տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովմանն ուղղված արդյունավետ քաղաքականություն մշակելու և իրականացնելու համար:

Խնդիրներ՝

- ❖ կանանց իրավունքներով զբաղվող համապատասխան լիազորություններ ունեցող պետական մարմնի բացակայությունը:

Ռազմավարություն`

8.1. մշակել կանանց հիմնախնդիրների լուծմանն ուղղված արդյունավետ ինստիտուցիոնալ մեխանիզմներ:

Միջոցառումները`

8.1.1. մշակել առաջարկություններ գենդերային հիմնահարցերով զբաղվող կառույց ստեղծելու վերաբերյալ,

8.1.2. նպաստել սոցիալական գործընկերության քաղաքականության զարգացմանը կառավարության, ՀԿ-ների և միջազգային կառույցների միջև:

§2.14. Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի «Կանանց հարցերով խորհուրդ ստեղծելու մասին» 2000 թվականի դեկտեմբերի 29-ի N 862 որոշումը

Հայաստանի Հանրապետությունում կանանց հիմնահարցերի լուծմանն ուղղությամբ կատարվող աշխատանքները համակարգելու նպատակով`

Հայաստանի Հանրապետության վարչապետին կից ստեղծել կանանց խորհուրդ հետևյալ կազմով`

- Տ. Սարգսյան - ՀՀ վարչապետ (խորհրդի նախագահ)
- Դ. Նաղդալյան - ՀՀ Ազգային ժողովի պատգամավոր (համաձայնությունամբ)
- Ջ. Հակոբյան - ՀՀ Նախագահի աշխատակազմի ներման, քաղաքացիության, պարզաների և կոչումների վարչության պետ (համաձայնությամբ)
- Ռ. Ալավերդյան - ՀՀ քաղաքաշինության նախարարի տեղակալ
- Կ. Կիրակոսյան - ՀՀ կառավարությանն առընթեր պետական գույքի կառավարման վարչության պետ
- Չ. Աղաջանյան - ՀՀ արտաքին գործերի նախարարության աշխատակազմի միջազգային կազմակերպությունների վարչության պետ
- Ն. Դուրյան - ՀՀ կառավարությանն առընթեր ՀՀ ոստիկանության ՔԴ-ի Յ-րդ վարչության պետ, ոստիկանության գնդապետ
- Ն. Հովհաննիսյան - ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության աշխատակազմի հանրակրթության վարչության պետ

- Լ. Ղազարյան - ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության աշխատակազմի ընտանիքի, կանանց և երեխաների հիմնահարցերի վարչության պետ
- Շ. Ասոյան - ՀՀ մշակույթի նախարարության մշակութային արժեքների պահպանության գործակալության պետ
- Ռ. Յուզբաշյան - ՀՀ առողջապահության նախարարության աշխատակազմի բժշկական օգնության կազմակերպման վարչության առաջնային բուժօգնության բաժնի վարիչ
- Ա. Հովհաննիսյան - «Գրանդ Քենդի» ԲԲԸ-ի նախագահ (համաձայնությամբ)
- Ն. Հակոբյան - Հայաստանի կանանց հանրապետական խորհրդի նախագահ (համաձայնությամբ)
- Զ. Հասրաթյան - «Համալսարանական կրթությամբ կանանց ասոցիացիա» հասարակական կազմակերպության նախագահ (համաձայնությամբ)
- Ա. Գևորգյան - Հայաստանի ժուռնալիստների միության նախագահ (համաձայնությամբ)
- Ս. Ասլանյան - Հայաստանի մայրության ֆոնդի նախագահ (համաձայնությամբ)
- Ն. Մարտիրոսյան - «Միկա ցեմենտ» ՓԲԸ-ի գործադիր տնօրեն (համաձայնությամբ)
- Ց. Գևորգյան - Վաճառականների միության նախագահ (համաձայնությամբ)
- Ռ. Ծառուկյան - «Գ. Կ. Ծառուկյան» ՍՊԸ-ի տնօրեն (համաձայնությամբ)
- Գ. Արմաղանովա - Առողջապահության աշխատողների արհմիությունների հանրապետական կոմիտեի նախագահ (համաձայնությամբ)
- Գ. Միրզոյան - «Զինվորի մայր» հասարակական կազմակերպության նախագահ (համաձայնությամբ)
- Ա. Ժամկոչյան - «Դեմոկրատիայի դպրոց» ակումբ, սոցիոլոգ-փորձագետ, «Կանանց հանրապետական խորհուրդ» հասարակական կազմակերպության նախագահության անդամ (համաձայնությամբ)
- Ա. Գրիգորյան - «Պատմության թանգարան» ՊՈԱԿ-ի տնօրեն
- Գ. Սողոմոնյան - Երևանի պետական համալսարանի ժուռնալիստիկայի ֆակուլտետի դասախոս
- Ա. Կարապետյան - ՀՀ կառավարության աշխատակազմի սոցիալական վարչության պետ (խորհրդի քարտուղար)

Բ Ա Ժ Ի Ն 11

ԿԱՆԱՆՑ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

§1. ՀԱՄԱՐԺԵՔ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴԻՄԱՑ ՏՂԱՄԱՐԴԿԱՆՑ ԵՎ ԿԱՆԱՆՑ ՀԱՎԱՍԱՐ ՎԱՐՋԱՏՐՄԱՆ ՄԱՍԻՆ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱ

Աշխատանքի միջազգային կազմակերպության Գլխավոր խորհրդաժողովը՝ հրավիրված 1951 թվականի հունիսի 6-ին իր 34-րդ նստաշրջանի կապակցությամբ, Աշխատանքի միջազգային գրասենյակի ղեկավար մարմնի կողմից,

որոշելով ընդունել մի շարք առաջարկություններ համարժեք աշխատանքի դիմաց տղամարդկանց և կանանց հավասար վարձատրման սկզբունքի վերաբերյալ, ինչը նստաշրջանի օրակարգի 7-րդ կետն էր հանդիսանում, վճռելով միջազգային կոնվենցիայի ձև հաղորդել այդ առաջարկություններին,

1951 թվականի հունիսի 29-ին ընդունում է ներքոշարադրյալ Կոնվենցիան, որը կարող է անվանվել Հավասար վարձատրման մասին 1951 թվականի կոնվենցիա:

ՀՈՂՎԱԾ 1

Սույն Կոնվենցիայի նպատակներով.

ա) «վարձատրություն» հասկացությունը ներառում է սովորական, հիմնական կամ նվազագույն աշխատավարձը կամ ռոճիկը և ցանկացած այլ վարձատրություն, որը գործատուն ուղղակի կամ անուղղակի, դրամով կամ բնամթերքով վճարում է աշխատողին՝ վերջինիս կողմից որևէ աշխատանքի կատարման դիմաց.

բ) «համարժեք աշխատանքի դիմաց տղամարդկանց և կանանց հավասար վարձատրում» հասկացությունը վերաբերում է վարձատրության դրույքաչափերին, որոնք սահմանվում են առանց սեռի հատկանիշով խտրականության:

ՀՈՂՎԱԾ 2

1. Կազմակերպության յուրաքանչյուր անդամ, վարձատրության դրույքաչափերի սահմանման գործող մեթոդներին համապատասխանող միջոցների օգնությամբ, խրախուսում է և, որքանով դա համահունչ է նշված մեթոդներին, ապահովում է

համարժեք աշխատանքի դիմաց տղամարդկանց և կանանց հավասար վարձատրման սկզբունքի կիրառումը:

2. Այդ սկզբունքը կարող է կիրառվել՝

ա) ազգային օրենսդրության շրջանակներում,

բ) օրենսդրությամբ սահմանված կամ հաստատված վարձատրության դրույքաչափերի որոշման համակարգի միջոցով,

գ) գործատուների և աշխատողների միջև կնքված կոլեկտիվ պայմանագրերի միջոցով, կամ

դ) այդ միջոցներից մի քանիսի համադրմամբ:

ՅՈՒՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ 3

1. Այն դեպքերում, երբ նման միջոցառումները կնպաստեն սույն Կոնվենցիայի դրույթների կիրառմանը, միջոցներ կծեռնարկվեն կատարվելիք աշխատանքի հաշվարկի հիման վրա տարբեր պաշտոնական պարտականությունների օբյեկտիվ գնահատման ուղղությամբ:

2. Գնահատման մեթոդները կարող են սահմանվել վարձատրության դրույքաչափերը սահմանող մարմինների, իսկ կոլեկտիվ պայմանագրերով դրույքաչափերի սահմանված լինելու դեպքում՝ պայմանագրի մասնակիցների կողմից:

3. Վարձատրության դրույքաչափերի միջև տարբերությունը, որը համապատասխանում է կատարվող աշխատանքի օբյեկտիվ գնահատումից բխող տարբերությանը, չի դիտվում որպես համարժեք աշխատանքի դիմաց տղամարդկանց և կանանց հավասար վարձատրման սկզբունքին հակասող:

ՅՈՒՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ 4

Կազմակերպության յուրաքանչյուր անդամ համագործակցում է գործատուների և աշխատողների կազմակերպությունների հետ՝ սույն Կոնվենցիայի դրույթների կենսագործման նպատակով:

ՅՈՒՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ 5

Սույն Կոնվենցիայի վավերացման վերաբերյալ պաշտոնական փաստաթղթերը գրանցման համար ներկայացվում են Աշխատանքի միջազգային գրասենյակի գլխավոր տնօրենին:

ՅՈՒՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ 6

1. Սույն Կոնվենցիայի գործողությունը տարածվում է միայն Աշխատանքի միջազգային կազմակերպության այն անդամների

վրա, որոնց վավերացման փաստաթղթերը գրանցվել են գլխավոր տնօրենի կողմից:

2. Այն ուժի մեջ է մտնում գլխավոր տնօրենի կողմից Կազմակերպության երկու անդամների վավերացման փաստաթղթերի գրանցման պահից տասներկու ամիս անց:

3. Հետագայում, սույն Կոնվենցիան ուժի մեջ է մտնում Կազմակերպության յուրաքանչյուր անդամի համար՝ այդ պետության կողմից ներկայացված վավերացման փաստաթղթերի գրանցման պահից տասներկու ամիս անց:

ՀՈԴՎԱԾ 7

1. Աշխատանքի միջազգային կազմակերպության կանոնադրության 35-րդ հոդվածի 2-րդ կետի դրույթներին համապատասխան՝ Աշխատանքի միջազգային գրասենյակի գլխավոր տնօրենին ներկայացվող դիմումներում պետք է նշված լինեն.

ա) այն տարածքները, որտեղ Կազմակերպության շահագրգիռ անդամը պարտավորվում է առանց որևէ փոփոխության կիրառել սույն Կոնվենցիայի դրույթները,

բ) այն տարածքները, որոնց նկատմամբ նա պարտավորվում է սույն Կոնվենցիայի դրույթները կիրառել փոփոխություններով, և այդ փոփոխությունների մանրամասները,

գ) այն տարածքները, որտեղ Կոնվենցիայի դրույթները չեն կիրառվելու՝ դրա պատճառների հետ մեկտեղ,

դ) այն տարածքները, որոնց նկատմամբ անդամը վերապահում է իր որոշումը՝ ընդհուպ մինչև իրավիճակի հետագա ուսումնասիրությունը:

2. Սույն հոդվածի 1-ին կետի «ա» և «բ» ենթակետերում ամրագրված պարտավորությունները դիտվում են որպես վավերացման անբաժանելի մաս և հավասարազոր են վավերացմանը:

3. Ցանկացած անդամ նոր դիմում ներկայացնելով՝ կարող է հրաժարվել իր նախորդ դիմումի մեջ նշված՝ սույն հոդվածի 1-ին կետի «ա» և «բ» ենթակետերից բխող բոլոր վերապահումներից կամ միայն դրանց մի մասից:

4. Այն դեպքերում, երբ սույն Կոնվենցիան չեղյալ է հայտարարվում ըստ 9-րդ հոդվածի դրույթների, ցանկացած անդամ կարող է գլխավոր տնօրենին ուղղել նոր դիմում, որում փոփոխված կլինեն բոլոր նախորդ դիմումներում նշված պայմանները և ներկայացված կլինի որոշակի տարածքներում առկա իրավիճակը:

ՀՈԴՎԱԾ 8

1. Աշխատանքի միջազգային գրասենյակի գլխավոր տնօրենին Աշխատանքի միջազգային կազմակերպության Կանոնադրության 35-րդ հոդվածի 4-րդ և 5-րդ կետերով սահմանված կարգով ուղղված դիմումներում պետք է նշված լինի, թե արդյոք սույն Կոնվենցիայի դրույթները տվյալ տարածքի նկատմամբ կիրառվելու են փոփոխություններով, թե՝ առանց փոփոխությունների. եթե դիմումի մեջ նշվում է, որ Կոնվենցիայի դրույթները կիրառվեն դրանցում փոփոխություններ կատարելու պայմանով միայն, ապա ճշգրտվում է նաև այդ փոփոխությունների բնույթը:

2. Համապատասխան անդամը, պետությունները կամ միջազգային մարմինը նոր դիմում ներկայացնելով՝ կարող են ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն հրաժարվել նախորդ դիմումներից որևէ մեկում նշված փոփոխությունների կենսագործման իրավունքից:

3. Այն դեպքերում, երբ սույն Կոնվենցիան չեղյալ է հայտարարվում ըստ 9-րդ հոդվածի դրույթների, համապատասխան անդամը, պետությունները կամ միջազգային մարմինը կարող են գլխավոր տնօրենին ուղղել նոր դիմում, որում փոփոխված կլինեն բոլոր նախորդ դիմումներում նշված պայմանները և ներկայացված կլինի որոշակի տարածքներում առկա իրավիճակը:

ՀՈԴՎԱԾ 9

1. Սույն Կոնվենցիան վավերացրած ցանկացած անդամ, Կոնվենցիայի նախնական ուժի մեջ մտնելու պահից տասը տարվա ընթացքում, կարող է այն չեղյալ հայտարարել չեղյալ հայտարարման ակտի միջոցով, որն ուղղվում է Աշխատանքի միջազգային գրասենյակի գլխավոր տնօրենին և գրանցվում իր կողմից: Չեղյալ հայտարարումն ուժի մեջ է մտնում այդ մասին ակտի գրանցման պահից մեկ տարի անց:

2. Սույն Կոնվենցիան վավերացրած յուրաքանչյուր անդամ, որը նախորդ կետում նշված տասնամյա ժամանակահատվածին հաջորդող մեկ տարվա ընթացքում չի օգտվում սույն հոդվածով նախատեսված չեղյալ հայտարարման իր իրավունքից, պարտավորություններով կապված կմնա հաջորդ տասնամյա ժամանակահատվածի ընթացքում և հետագայում հնարավորություն կունենա չեղյալ հայտարարել սույն Կոնվենցիան յուրաքանչյուր հաջորդ տասնամյա ժամկետն ավարտվելուն պես՝ ըստ սույն հոդվածով սահմանված կարգի:

ՅՈՒՄՆ 10

1. Աշխատանքի միջազգային գրասենյակի գլխավոր տնօրենը ծանուցում է Աշխատանքի միջազգային կազմակերպության բոլոր անդամներին Կազմակերպության անդամներից ստացված վավերացման փաստաթղթերի, դիմումների և չեղյալ հայտարարման ակտերի գրանցման մասին:

2. Կազմակերպության անդամներին ծանուցելով վավերացման երկրորդ փաստաթղթի ստացման և գրանցման մասին՝ գլխավոր տնօրենն անդամների ուշադրությունը հրավիրում է սույն Կոնվենցիայի ուժի մեջ մտնելու ամսաթվին:

ՅՈՒՄՆ 11

Աշխատանքի միջազգային գրասենյակի գլխավոր տնօրենը, Միավորված ազգերի կազմակերպության կանոնադրության 102-րդ հոդվածով սահմանված կարգի համաձայն, Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարին է ուղղում նախորդ հոդվածների դրույթներին համապատասխան իր կողմից գրանցված վավերացման փաստաթղթերի, դիմումների և չեղյալ հայտարարման ակտերի վերաբերյալ մանրամասն տեղեկությունները՝ վերջինիս կողմից դրանց գրանցման նպատակով:

ՅՈՒՄՆ 12

Անհրաժեշտության դեպքում, Աշխատանքի միջազգային գրասենյակի ղեկավար մարմինը Գլխավոր խորհրդաժողովին ներկայացնում է սույն Կոնվենցիայի դրույթների կիրառման վերաբերյալ զեկույց, և որոշում է դրանում արմատական կամ մասնակի փոփոխություններ ու լրացումներ կատարելու մասին հարցը խորհրդաժողովի օրակարգում ընդգրկելու նպատակահարմարությունը:

ՅՈՒՄՆ 13

1. Եթե խորհրդաժողովն ընդունի սույն Կոնվենցիան ամբողջովին կամ մասնակիորեն վերանայող մի նոր կոնվենցիա, և եթե նոր կոնվենցիան չի նախատեսի

հակառակը, ապա.

ա) Կազմակերպության որևէ անդամի կողմից նոր, վերանայված կոնվենցիայի վավերացումը մեքենայաբար բխեցնում է սույն Կոնվենցիայի անհապաղ չեղյալ հայտարարման՝ անկախ

9-րդ հոդվածի դրույթներից, պայմանով, որ նոր, վերանայված Կոնվենցիան արդեն ուժի մեջ է մտել,

բ) նոր, վերանայված Կոնվենցիայի ուժի մեջ մտնելու պահից ի վեր սույն Կոնվենցիան Կազմակերպության անդամների կողմից վավերացման համար փակ է համարվում:

2. Այնուամենայնիվ, սույն Կոնվենցիան՝ իր ձևով և բովանդակությամբ, ուժի մեջ կմնա այն անդամների համար, որոնք այն վավերացրել են, սակայն չեն վավերացրել նոր, վերանայված Կոնվենցիան:

ՅՈՒՐԱԾ 14

Սույն Կոնվենցիայի անգլերեն և ֆրանսերեն կազմված տեքստերը հավասարազոր են:

Կոնվենցիան ընդունվել է ժնև քաղաքում, 1951 թվականի հունիսի 29-ին:

** Կոնվենցիան Հայաստանի Հանրապետության համար ուժի մեջ է մտել 1995 թվականի հուլիսի 29-ից:*

§2. ԿԱՆԱՆՑ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱ

Պայմանավորվող կողմերը,

ցանկանալով իրագործել Միավորված ազգերի կազմակերպության կանոնադրության մեջ ամրագրված՝ տղամարդկանց ու կանանց իրավահավասարության սկզբունքը,

ընդունելով, որ յուրաքանչյուրն ունի անմիջականորեն կամ ազատ հիմունքներով ընտրված ներկայացուցիչների միջոցով մասնակցելու իր երկրի կառավարմանը և ունի իր երկրում պետական ծառայության հավասար մատչելիության իրավունք, և ցանկանալով հավասարեցնել տղամարդկանց ու կանանց կարգավիճակը քաղաքական իրավունքներից օգտվելու և դրանք իրագործելու հարցում՝ համաձայն Միավորված ազգերի կազմակերպության կանոնադրության և Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի դրույթների,

որոշելով այդ նպատակով կնքել Կոնվենցիա,

պայմանավորվեցին հետևյալի շուրջ.

Յոդված I

Կանայք պետք է իրավունք ունենան բոլոր ընտրություններում քվեարկել տղամարդկանց հետ հավասար հիմունքներով՝ առանց որևէ խտրականության:

Յոդված II

Կանայք պետք է իրավունք ունենան տղամարդկանց հետ հավասար հիմունքներով ընտրվել ազգային օրենսդրությամբ սահմանված բոլոր հանրորեն ընտրովի մարմիններում՝ առանց որևէ խտրականության:

Յոդված III

Կանայք պետք է իրավունք ունենան տղամարդկանց հետ հավասար հիմունքներով զբաղեցնել պետական պաշտոններ և կատարել ազգային օրենսդրությամբ սահմանված պետական գործառույթներ՝ առանց որևէ խտրականության:

Յոդված IV

1. Սույն Կոնվենցիան ստորագրման համար բաց է Միավորված ազգերի կազմակերպության ցանկացած անդամ պետության, ինչպես նաև Գլխավոր վեհաժողովի կողմից հրավիրված ցանկացած այլ պետության համար:

2. Սույն Կոնվենցիան ենթակա է վավերացման, և վավերագրերը պետք է ի պահ հանձնվեն Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարին:

Յոդված V

1. Սույն Կոնվենցիան միանալու համար բաց է IV հոդվածի 1-ին կետում նշված բոլոր պետությունների համար:

2. Միանալը պետք է ուժի մեջ մտնի միանալու մասին փաստաթուղթը Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարին ի պահ հանձնելու միջոցով:

Յոդված VI

1. Սույն Կոնվենցիան պետք է ուժի մեջ մտնի վեցերորդ վավերագիրը կամ միանալու մասին փաստաթուղթն ի պահ հանձնելու օրվան հաջորդող իննսուներորդ օրը:

2. Յուրաքանչյուր պետության համար, որը վավերացնում է Կոնվենցիան կամ դրան միանում է վեցերորդ վավերագիրը կամ միանալու մասին փաստաթուղթն ի պահ հանձնելուց հետո, այն ուժի մեջ է մտնում վավերագիրը կամ միանալու մասին փաստաթուղթը ի պահ հանձնելու օրվան հաջորդող իննսուներորդ օրը:

Յոթերորդ Գլուխ VII

Այն դեպքում, երբ ստորագրելու, վավերացնելու կամ միանալու պահին որևէ պետություն վերապահում է անում սույն Կոնվենցիայի որևէ հոդվածի վերաբերյալ, Գլխավոր քարտուղարը պետք է այդ վերապահման տեքստը հաղորդի բոլոր պետություններին, որոնք հանդիսանում են սույն Կոնվենցիայի Կողմեր կամ կարող են դառնալ դրա Կողմ: Ցանկացած պետություն, որն առարկություն ունի տվյալ վերապահման դեմ, կարող է Գլխավոր քարտուղարի կողմից ծանուցման (կամ սույն Կոնվենցիային մասնակից դառնալու) օրվանից իննսուներեք օրվա ընթացքում Գլխավոր քարտուղարին տեղեկացնել այդ մասին: Այդ դեպքում Կոնվենցիան չպետք է ուժի մեջ մտնի այդ պետության և վերապահում արած պետության միջև:

Յոթերորդ Գլուխ VIII

1. Ցանկացած պետություն կարող է, Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարին գրավոր ծանուցելով, չեղյալ հայտարարել սույն Կոնվենցիան:

Չեղյալ հայտարարումը պետք է ուժի մեջ մտնի ծանուցումը Գլխավոր քարտուղարի ստանալու օրվանից մեկ տարի հետո:

2. Սույն Կոնվենցիայի գործողությունը դադարում է այն օրվանից, երբ ուժի մեջ է մտնում այն չեղյալ հայտարարելը, որի արդյունքում Կողմերի քանակը պակասում է վեցից:

Յոթերորդ Գլուխ IX

Երկու կամ ավելի Պայմանավորվող պետությունների միջև սույն Կոնվենցիայի մեկնաբանման կամ կիրառման հետ կապված ցանկացած վեճ, որը լուծում չի ստացել բանակցությունների միջոցով, պետք է, դրա կողմերից որևէ մեկի պահանջով, հանձնվի Միջազգային դատարանի քննությանը, եթե կողմերը չեն համաձայնել վեճի կարգավորման այլ եղանակի շուրջ:

Յոթերորդ Գլուխ X

Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարը պետք է Միավորված ազգերի կազմակերպության բոլոր անդամ պետություններին և սույն Կոնվենցիայի IV հոդվածի 1-ին կետում նշված՝ Կազմակերպության անդամ չհանդիսացող պետություններին տեղեկացնի:

ա) IV հոդվածի համաձայն ստացված ստորագրությունների և վավերագրերի մասին,

բ) V հոդվածի համաձայն ստացված՝ միանալու վերաբերյալ փաստաթղթերի մասին,

գ) VI հոդվածի համաձայն՝ սույն Կոնվենցիայի ուժի մեջ մտնելու օրվա մասին,

դ) VII հոդվածի համաձայն ստացված հաղորդագրությունների և ծանուցումների մասին,

ե) VIII հոդվածի 1-ին կետի համաձայն ստացված՝ չեղյալ հայտարարելու վերաբերյալ ծանուցումների մասին,

զ) VIII հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ Կոնվենցիայի գործողության դադարեցման մասին:

Յոդված XI

1. Սույն Կոնվենցիան, որի անգլերեն, իսպաներեն, չինարեն, ռուսերեն և ֆրանսերեն տեքստերը հավասարազոր են, պետք է ի պահ հանձնվի Միավորված ազգերի կազմակերպության արխիվին:

2. Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարը պետք է պատշաճ կերպով հաստատված պատճեններն ուղարկի Միավորված ազգերի կազմակերպության բոլոր անդամ պետություններին և սույն Կոնվենցիայի IV հոդվածի 1-ին կետում նշված՝ անդամ չհանդիսացող պետություններին:

** Կոնվենցիան Հայաստանի Հանրապետության համար ուժի մեջ է մտել 2008թ. ապրիլի 23-ին:*

§3. ԿԱՆԱՆՑ ՆԿԱՏՄԱՍԲ ԽՏՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲՈԼՈՐ ՁԵՎԵՐԻ ՎԵՐԱՑՄԱՆ ՄԱՍԻՆ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ ԿԱՄԸՆՏԻՐ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Սույն Արձանագրության Մասնակից պետությունները, նշելով, որ Միավորված ազգերի կազմակերպության կանոնադրությունը վերահաստատում է հավատարմությունը մարդու հիմնարար իրավունքների, մարդու արժանապատվության և պատվի ու տղամարդկանց և կանանց իրավահավասարության նկատմամբ,

նշելով, որ Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի 217Ա (III) բանաձևը հռչակում է, որ բոլոր մարդիկ ծնվում են ազատ և հավասար իրենց արժանապատվությամբ և իրա-

վունքներով, և որ յուրաքանչյուր ոք օժտված է Հռչակագրում ամրագրված իրավունքներով ու ազատություններով՝ առանց որևէ տարբերակման, այդ թվում՝ նաև հիմնված սեռի վրա,

վկայակոչելով, որ Մարդու իրավունքների 2200 Ա (XXI) բանաձևի վերաբերյալ միջազգային դաշնագրերը, հավելվածը և միջազգային այլ փաստաթղթերն արգելում են խտրականությունը՝ հիմնված սեռի վրա,

վկայակոչելով նաև Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիան (Կոնվենցիա), որում Մասնակից պետությունները դատապարտում են կանանց նկատմամբ խտրականությունը՝ իր բոլոր ձևերով, և համաձայնում են բոլոր համապատասխան միջոցներով և առանց հետաձգման հետամուտ լինել կանանց նկատմամբ խտրականության վերացման քաղաքականությանը,

վերահաստատելով իրենց վճռականությունը՝ ապահովել կանանց կողմից մարդու բոլոր իրավունքների և հիմնարար ազատությունների լիարժեք և հավասար իրացումը և արդյունավետ քայլեր ձեռնարկել այդ իրավունքների և ազատությունների ոտնահարման կանխարգելման ուղղությամբ, համաձայնեցին ներքոհիշյալի վերաբերյալ.

ՅՈՒՐԱԿԱՆ 1

Սույն Արձանագրության Մասնակից պետությունը (Մասնակից պետություն) ընդունում է Կանանց նկատմամբ խտրականության վերացման կոմիտեի (Կոմիտե)՝ 2-րդ հոդվածի համաձայն ներկայացված հաղորդագրություններն ընդունելու և քննարկելու իրավասությունը:

ՅՈՒՐԱԿԱՆ 2

Հաղորդագրությունները կարող են ներկայացվել Մասնակից պետության իրավագրության ներքո գտնվող անհատների կամ անհատների խմբերի կողմից կամ նրանց անունից, ովքեր պնդում են Կոնվենցիայում նշված իրենց իրավունքների՝ Մասնակից պետության կողմից ոտնահարման մասին: Երբ հաղորդագրությունը ներկայացվում է անհատների կամ անհատների խմբերի անունից, այն ուղեկցվում է այդ անձանց համաձայնությամբ՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ հեղինակները կարող են հիմնավորել առանց իրենց համաձայնության իրենց անունից կատարվող գործողությունները:

ՀՈԴՎԱԾ 3

Հաղորդագրությունները ներկայացվում են գրավոր և չպետք է լինեն անանուն: Կոմիտեն չի ընդունում որևէ հաղորդագրություն, եթե այն վերաբերում է սույն Արձանագրության մասնակից չհանդիսացող՝ Կոնվենցիայի Մասնակից պետության:

ՀՈԴՎԱԾ 4

1. Կոմիտեն չի քննարկում հաղորդագրությունը, քանի դեռ չի համոզվում, որ սպառվել են պաշտպանության ներպետական բոլոր միջոցները՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ այդ միջոցների կիրառումը ոչ խելամիտ կերպով ձգձգվում է, կամ եթե դրանց կիրառումը ակնհայտորեն չի հանգեցնում արդյունավետ լուծման:

2. Կոմիտեն անընդունելի է հայտարարում հաղորդագրությունը, եթե.

ա) նույն գործն արդեն քննվել է Կոմիտեի կողմից, կամ եթե այն քննվում կամ արդեն քննվել է միջազգային հետաքննչական կամ կարգավորման այլ ընթացակարգով.

բ) այն անհամատեղելի է Կոնվենցիայի դրույթների հետ.

գ) այն ակնհայտորեն թերի է կամ բավարար հիմնավորված չէ.

դ) այն հաղորդագրություն ներկայացնելու իրավունքի չափաչափում է.

ե) հաղորդագրության հիմք հանդիսացող փաստերը տեղի են ունեցել սույն Արձանագրության՝ շահագրգիռ Մասնակից պետության համար ուժի մեջ մտնելուց առաջ՝ բացառությամբ, եթե տվյալ փաստերը շարունակել են գրանցվել վերոհիշյալ պահից հետո:

ՀՈԴՎԱԾ 5

1. Հաղորդագրությունն ստանալուց հետո՝ ցանկացած պահի, և մինչև գործի բովանդակության վերաբերյալ որոշում կայացնելը Կոմիտեն կարող է շահագրգիռ Մասնակից պետությունից պահանջել քննարկելու բոլորի ապահովման ժամանակավոր միջոցներ կիրառելու մասին դիմումը, որոնք անհրաժեշտ կարող են լինել ենթադրվող խախտման գոհին կամ գոհերին անհատուցելի վնասի պատճառումը կանխելու համար:

2. Եթե Կոմիտեն իրականացնում է սույն հոդվածի 1-ին կետում նշված իր իրավասությունը, ապա դրանից չի բխում, թե նա որոշում է կայացրել գործի ընդունելիության կամ բովանդակության վերաբերյալ:

ՅՈՒՏԱԾ 6

1. Բացառությամբ այն դեպքերի, երբ Կոմիտեն անընդունելի է համարում՝ առանց վկայակոչելու շահագրգիռ Մասնակից պետությանը և պայմանով, որ անհատը կամ անհատները տվել են իրենց համաձայնությունը՝ իրենց ինքնությունը Մասնակից պետությանը բացահայտելու համար, Կոմիտեն գաղտնի կերպով Մասնակից պետության ուշադրությանն է ներկայացնում սույն Արձանագրության համաձայն իրեն ուղարկված ցանկացած հաղորդագրություն:

2. Վեց ամսվա ընթացքում ստացող Մասնակից պետությունը գրավոր բացատրություններ կամ հայտարարություններ է ներկայացնում Կոմիտեին՝ պարզաբանելով խնդիրը և այդ Մասնակից պետության կողմից դրան տրված լուծումները, եթե այդպիսիք եղել են:

ՅՈՒՏԱԾ 7

1. Կոմիտեն սույն Արձանագրության համաձայն ստացված հաղորդագրությունը քննության է առնում անհատների կամ անհատների խմբերի կողմից կամ նրանց անունից և շահագրգիռ Մասնակից պետության կողմից տրամադրված տեղեկությունների լույսի ներքո՝ պայմանով, որ այդ տեղեկությունները փոխանցված են երկու կողմերին:

2. Սույն Արձանագրության համաձայն ստացված հաղորդագրությունները քննելիս Կոմիտեն անցկացնում է փակ նիստեր:

3. Հաղորդագրությունը քննելուց հետո Կոմիտեն շահագրգիռ կողմերին է ուղարկում հաղորդագրության վերաբերյալ իր տեսակետները՝ առաջարկությունների հետ մեկտեղ, եթե այդպիսիք կան:

4. Մասնակից պետությունը պատշաճ կերպով ուսումնասիրում է Կոմիտեի տեսակետները և, առկայության դեպքում, առաջարկությունները և վեց ամսվա ընթացքում Կոմիտեին է ուղարկում գրավոր պատասխան՝ ներառյալ Կոմիտեի տեսակետների և առաջարկությունների լույսի ներքո ձեռնարկված ցանկացած գործողության վերաբերյալ տեղեկատվությունը:

5. Կոմիտեն կարող է Մասնակից պետությանն առաջարկել լրացուցիչ տեղեկություն տրամադրել Կոմիտեի տեսակետներին և, եթե այդպիսիք առկա են, առաջարկություններին ի պատասխան ձեռնարկված ցանկացած միջոցի մասին, այդ թվում՝ նաև, եթե Կոմիտեն նպատակահարմար է գտնում, այդ մասին նշել Մասնակից պետության կողմից Կոնվենցիայի 18-րդ հոդվածի համաձայն տրամադրվող հետագա հաշվետվություններում:

ՅՈՒՐԱԾ 8

1. Եթե Կոմիտեն հավաստի տեղեկատվություն է ստանում Մասնակից պետության կողմից Կոնվենցիայում ամրագրված իրավունքների լուրջ և պարբերական խախտումների մասին, Կոմիտեն առաջարկում է Մասնակից պետությանը համագործակցել տեղեկատվությունը քննելու ուղղությամբ և այդ նպատակով ներկայացնել համապատասխան տեղեկությունների վերաբերյալ դիտարկումներ:

2. Հաշվի առնելով գործի վերաբերյալ տվյալ Մասնակից պետության կողմից ներկայացված ցանկացած դիտարկումը, ինչպես նաև այդ առնչությամբ տրամադրված այլ հավաստի տեղեկատվությունը՝ Կոմիտեն կարող է իր մեկ կամ ավելի անդամներին հանձնարարել անցկացնել հետաքննություն և հրատապ զեկույց ներկայացնել Կոմիտեին: Հիմնավորված լինելու և Մասնակից պետության համաձայնության դեպքում այդ հետաքննությունը կարող է ներառել նաև այդ պետության տարածք այցելությունը:

3. Հետաքննության արդյունքները քննելուց հետո Կոմիտեն այդ արդյունքները՝ մեկնաբանությունների և առաջարկությունների հետ մեկտեղ, փոխանցում է շահագրգիռ Մասնակից պետությանը:

4. Շահագրգիռ Մասնակից պետությունը Կոմիտեի կողմից փոխանցված արդյունքները, մեկնաբանությունները և առաջարկություններն ստանալուց հետո՝ վեց ամսվա ընթացքում, իր դիտարկումներն է ներկայացնում Կոմիտեին:

5. Այսպիսի հետաքննությունն անցկացվում է զաղտնի, և ընթացակարգերի բոլոր փուլերում ապահովվում է շահագրգիռ Մասնակից պետության համագործակցությունը:

ՅՈՒՐԱԾ 9

1. Կոմիտեն կարող է շահագրգիռ Մասնակից պետությանն առաջարկել Կոնվենցիայի 18-րդ հոդվածի համաձայն ներկա-

յացվող իր հաշվետվությունում ընդգրկել Արձանագրության -րդ հոդվածի համաձայն անցկացված հետաքննությունների արդյունքներին ի պատասխան ձեռնարկված ցանկացած միջոցառման մանրամասները:

2. Անհրաժեշտության դեպքում Կոմիտեն կարող է 8-րդ հոդվածի 4-րդ կետում նշված վեցամսյա ժամկետի ավարտից հետո շահագրգիռ Մասնակից պետությանն առաջարկել տեղեկացնել այն միջոցառումների մասին, որոնք ձեռնարկվել են՝ ի պատասխան այդպիսի հետաքննության:

ՀՈԴՎԱԾ 10

1. Ցանկացած Մասնակից պետություն կարող է սույն Արձանագրությունը ստորագրելու կամ վավերացնելու կամ դրան միանալու ժամանակ հայտարարել, որ ինքը չի ճանաչում 8-րդ և 9-րդ հոդվածներով նախատեսված՝ Կոմիտեի իրավասությունները:

2. Ցանկացած Մասնակից պետություն, որը հայտարարություն է արել սույն հոդվածի 1-ին կետի համաձայն, կարող է ցանկացած ժամանակ հետ վերցնել այդ հայտարարությունը՝ այդ մասին ծանուցելով Գլխավոր քարտուղարին:

ՀՈԴՎԱԾ 11

Մասնակից պետությունը ձեռնարկում է բոլոր համապատասխան քայլերը, որպեսզի երաշխավորի, որ իր իրավասության ներքո գտնվող ոչ մի անձ չենթարկվի վատ վերաբերմունքի կամ ահաբեկման՝ սույն Արձանագրության համաձայն հաղորդագրություն ուղարկելու պատճառով:

ՀՈԴՎԱԾ 12

Կոնվենցիայի 21-րդ հոդվածով նախատեսված իր տարեկան հաշվետվությունում Կոմիտեն ներառում է սույն Արձանագրությամբ նախատեսված իր գործունեության մասին ամփոփ տեղեկություններ:

ՀՈԴՎԱԾ 13

Յուրաքանչյուր Մասնակից պետություն հանրությանը ծանոթացնում և հասարակական հնչեղություն է հաղորդում Կոնվենցիային ու սույն Արձանագրությանը և դյուրացնում է Կոմիտեի տեսակետների ու առաջարկությունների մատչելիությունը,

մասնավորապես՝ այդ Մասնակից պետությանը վերաբերող հարցերում:

ՀՈԴՎԱԾ 14

Կոմիտեն մշակում է սեփական ընթացակարգային կանոնները, որոնք կիրառվելու են Արձանագրությամբ նախատեսված իր գործառույթներն իրականացնելիս:

ՀՈԴՎԱԾ 15

1. Սույն Արձանագրությունն ստորագրման համար բաց է Կոնվենցիան ստորագրած, վավերացրած կամ դրան միացած ցանկացած պետության համար:

2. Սույն Արձանագրությունը ենթակա է վավերացման ցանկացած պետության կողմից, որը վավերացրել է Կոնվենցիան կամ միացել է դրան: Վավերագրերն ի պահ են հանձնվում Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարին:

3. Սույն Արձանագրությունը միանալու համար բաց է Կոնվենցիան վավերացրած կամ դրան միացած ցանկացած պետության համար:

4. Միանալն իրականացվում է միանալու վերաբերյալ փաստաթուղթը Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարին ի պահ հանձնելու միջոցով:

ՀՈԴՎԱԾ 16

1. Սույն Արձանագրությունն ուժի մեջ է մտնում Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարին տասներորդ վավերագիրը կամ միանալու մասին փաստաթուղթն ի պահ հանձնելուց երեք ամիս հետո:

2. Ցանկացած պետության համար, որը վավերացրել է սույն Արձանագրությունը կամ միացել է դրան ուժի մեջ մտնելուց հետո, սույն Արձանագրությունն ուժի մեջ է մտնում տվյալ պետության կողմից դրա վավերագիրը կամ միանալու մասին փաստաթուղթն ի պահ հանձնվելու պահից երեք ամիս հետո:

ՀՈԴՎԱԾ 17

Սույն Արձանագրությանը որևէ վերապահում չի թույլատրվում:

ՀՈԴՎԱԾ 18

1. Յուրաքանչյուր Մասնակից պետություն կարող է առաջարկել ուղղումներ սույն Արձանագրության մեջ և դրանք

ուղարկել Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարին: Այնուհետև Գլխավոր քարտուղարը ցանկացած առաջարկված ուղղում փոխանցում է Մասնակից պետությունների՝ խնդրելով իրեն ծանուցել առաջարկված ուղղումների քննարկման եւ դրանց վերաբերյալ քվեարկելու համար Մասնակից պետությունների խորհրդաժողով հրավիրելու իրենց հավանության մասին: Եթե Մասնակից պետությունների առնվազն մեկ երրորդը հավանություն է տալիս այդպիսի խորհրդաժողով հրավիրելու առաջարկին, Գլխավոր քարտուղարը հրավիրում է խորհրդաժողով Միավորված ազգերի կազմակերպության հովանու ներքո: Խորհրդաժողովին ներկա և քվեարկող Մասնակից պետությունների մեծամասնությամբ ընդունված ուղղումն ուղարկվում է Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր վեհաժողովի հաստատմանը:

2. Ուղղումներն ուժի մեջ են մտնում Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր վեհաժողովի կողմից հաստատվելուց և սույն Արձանագրության Մասնակից պետությունների երկու երրորդ մեծամասնության կողմից ներպետական սահմանադրական ընթացակարգով ընդունվելուց հետո:

3. Ուղղումների ուժի մեջ մտնելուց հետո դրանք պարտադիր են այն Մասնակից պետությունների համար, որոնք ընդունել են դրանք. մյուս Մասնակից պետությունների համար պարտադիր են սույն Արձանագրության դրույթները և նախկինում արված ուղղումները, որոնք նրանք ընդունել են:

ՅՈՒՎԱԾ 19

1. Յուրաքանչյուր Մասնակից պետություն կարող է ցանկացած ժամանակ չեղյալ հայտարարել սույն Արձանագրությունը՝ այդ մասին գրավոր ծանուցելով Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարին: Չեղյալ հայտարարելն ուժի մեջ է մտնում ծանուցումը Գլխավոր քարտուղարի ստանալու պահից վեց ամիս հետո:

2. Չեղյալ հայտարարելը չի ազդում սույն Արձանագրության 2-րդ հոդվածի համաձայն ցանկացած հաղորդագրության կամ 8-րդ հոդվածի համաձայն կատարվող հետաքննությանը վերաբերող դրույթների շարունակական կիրառման վրա՝ մինչև չեղյալ հայտարարման ուժի մեջ մտնելը:

ՅՈՒՐԱԾ 20

Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարը տեղեկացնում է բոլոր Մասնակից պետություններին.

ա) սույն Արձանագրության համաձայն՝ ստորագրությունների, վավերացումների և միացումների մասին.

բ) սույն Արձանագրության ուժի մեջ մտնելու և 18-րդ հոդվածի համաձայն կատարված բոլոր ուղղումների մասին.

գ) 19-րդ հոդվածի համաձայն կատարված ցանկացած չեղյալ հայտարարման մասին:

ՅՈՒՐԱԾ 21

1. Սույն Արձանագրությունը, որի անգլերեն, արաբերեն, իսպաներեն, չինարեն, ռուսերեն և ֆրանսերեն տեքստերը հավասարազոր են, ի պահ է հանձնվում Միավորված ազգերի կազմակերպության արխիվներին:

2. Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարը սույն Արձանագրության հաստատված պատճենները փոխանցում է Կոնվենցիայի 25-րդ հոդվածում նշված բոլոր պետություններին:

** Արձանագրությունն ուժի մեջ է մտել 2006թ. դեկտեմբերի 14-ից:*

§4. ԿԱՆԱՆՑ ՆԿԱՏՄԱՍԲ ԽՏՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲՈԼՈՐ ԶԵՎԵՐԻ ՎԵՐԱՑՄԱՆ ՄԱՍԻՆ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱ

ԸՆԴՈՒՆՎԱԾ Է ԳԼԽԱՎՈՐ ԱՍՍԱԲԼԵՆՅԻ 1979 ԹՎԱԿԱՆԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 18-Ի 34)180

ԲԱՆԱԶԵՎՈՎ ԵՎ ՍՏՈՐԱԳՐԵԼՈՒ, ՎԱԿԵՐՎՑՆԵԼՈՒ ԵՎ ՄԻԱՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԲԱՑ Է

ՈՒԺԻ ՄԵՋ Է ՄՏԵԼ 1981 ԹՎԱԿԱՆԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 3-ԻՆ՝

27 (1) ՅՈՒՐԱԾԻՆ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ

Սույն Կոնվենցիայի մասնակից պետությունները, նշելով, որ Միավորված ազգերի կազմակերպության կանոնադրությունը վերահաստատում է հավատը մարդու հիմնարար իրավունքների, մարդկային անհատի արժանապատվության ու արժեքի և տղամարդկանց ու կանանց իրավահավասարության նկատմամբ, նշելով, որ Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիրը հաստատում է խտրականության անթույլատրելիության սկզբունքը և հռչակում, որ բոլոր մարդիկ իրենց արժանապատվությամբ և իրավունքներով ծնվում են ազատ ու հավասար, և որ յուրաքանչյուր ոք օժտված է Ռեչակագրում ամրագրված բո-

լոր իրավունքներով ու ազատություններով՝ առանց որևէ տարբերակման, այդ թվում նաև առանց սեռի հիմքով տարբերակման, նշելով, որ մարդու իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրերի մասնակից պետությունները պարտավորություն ունեն ապահովելու կանանց և տղամարդկանց՝ տնտեսական, սոցիալական, մշակութային, քաղաքացիական և քաղաքական բոլոր իրավունքներից օգտվելու հավասար իրավունքները, հաշվի առնելով Միավորված ազգերի կազմակերպության և մասնագիտացված հաստատությունների հովանու ներքո կնքված՝ տղամարդկանց և կանանց իրավահավասարությանը նպաստող միջազգային կոնվենցիաները, նշելով նաև Միավորված ազգերի կազմակերպության և մասնագիտացված հաստատությունների կողմից ընդունված՝ տղամարդկանց և կանանց իրավահավասարությանը նպաստող բանաձևերը, հռչակագրերն ու հանձնարարականները, մտահոգված, որ, չնայած այդ գանազան փաստաթղթերին, կանանց նկատմամբ շարունակում է գոյություն ունենալ զգալի խտրականություն, հիշելով, որ կանանց նկատմամբ խտրականությունը խախտում է իրավահավասարության և մարդկային արժանապատվության նկատմամբ հարգանքի սկզբունքները, խոչընդոտում է տղամարդկանց հետ հավասար պայմաններով կանանց մասնակցությանն իրենց երկրների քաղաքական, սոցիալական, տնտեսական և մշակութային կյանքին, անհամատեղելի է հասարակության ու ընտանիքի բարեկեցության աճին և ավելի է դժվարացնում կանանց հնարավորությունների լիակատար դրսևորումը՝ ի շահ իրենց երկրների և մարդկության, մտահոգված լինելով, որ աղքատության պայմաններում կանայք նվազագույն չափով են օգտվում սննդից, առողջապահությունից, կրթությունից, մասնագիտական պատրաստությունից և աշխատելու հնարավորությունից, ինչպես նաև այլ պահանջներին, հանդգնած լինելով, որ հավասարության և արդարության վրա հիմնված միջազգային նոր տնտեսական կարգի հաստատումն զգալիորեն կնպաստի տղամարդկանց և կանանց միջև հավասարության ապահովմանը, ընդգծելով, որ ապարտեիդի, ռասիզմի բոլոր ձևերի, ռասայական խտրականության, գաղութատիրության, նոր գաղութատիրության, ագրեսիայի, օտարերկրյա բռնազավթման ու տիրապետության և պետությունների ներքին գործերին միջամտելու պրակտիկայի վերացումն անհրաժեշտ պայման է տղամարդկանց ու կանանց իրավունքների լիակատար իրականացման

համար, հաստատելով, որ միջազգային խաղաղության և անվտանգության ամրապնդումը, միջազգային լարվածության թուլացումը, բոլոր պետությունների միջև փոխադարձ համագործակցությունը՝ անկախ նրանց սոցիալական ու տնտեսական համակարգերից, համընդհանուր և լիակատար զինաթափումը, մասնավորապես, խիստ և արդյունավետ միջազգային վերահսկողության ներքո միջուկային զինաթափումը, երկրների միջև հարաբերություններում արդարության, հավասարության ու փոխշահավետության սկզբունքների հաստատումը, օտարերկրյա ու գաղութային տիրապետության և օտարերկրյա բռնազավթման տակ գտնվող ժողովուրդների ինքնորոշման և անկախության իրավունքի իրականացումը, ինչպես նաև հարգանքը պետությունների ինքնիշխանության և տարածքային ամբողջականության նկատմամբ կխթանեն սոցիալական առաջընթացն ու զարգացումը և, որպես հետևանք, կնպաստեն տղամարդկանց ու կանանց միջև լիակատար հավասարության ձեռքբերմանը, համոզված լինելով, որ երկրի լիակատար զարգացումը, աշխարհի բարեկեցությունը և խաղաղության գործը պահանջում են տղամարդկանց հետ հավասար պայմաններով կանանց առավելագույն մասնակցություն բոլոր բնագավառներում, հաշվի առնելով ընտանիքի բարեկեցության և հասարակության զարգացման գործում կանանց մեծ ներդրումը, ինչը մինչ այժմ լիարժեքորեն չի ճանաչվել, մայրության ու երկու ծնողների դերի սոցիալական նշանակությունն ընտանիքում և երեխաների դաստիարակության հարցում, և գիտակցելով, որ վերարտադրության գործում կնոջ դերը չպետք է հիմք հանդիսանա խտրականության համար, քանզի երեխաների դաստիարակությունը պահանջում է պարտականությունների բաշխում տղամարդկանց ու կանանց և հասարակության միջև՝ ամբողջությամբ վերցրած, գիտակցելով, որ տղամարդկանց ու կանանց միջև լիակատար հավասարության հասնելու համար անհրաժեշտ է փոխել ինչպես տղամարդկանց, այնպես էլ կանանց ավանդական դերը հասարակության մեջ և ընտանիքում, լի վճռականությամբ՝ իրագործելու կանանց նկատմամբ խտրականության վերացման մասին հռչակագրում ամրագրված սկզբունքները և այդ նպատակով ձեռնարկելու բոլոր միջոցները, որոնք անհրաժեշտ են նման խտրականությունը՝ իր բոլոր ձևերով ու դրսևորումներով, վերացնելու համար, համաձայնեցին ներքոհիշյալի շուրջ.

ՄԱՍ 1

ՀՈԴՎԱԾ 1

Սույն Կոնվենցիայի նպատակների համար «կանանց նկատմամբ խտրականություն» հասկացությունը նշանակում է սեռի հիմքով ցանկացած տարբերակում, բացառում կամ սահմանափակում, որը նպատակ ունի կանանց համար սահմանափակել կամ վերացնել քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական, մշակութային, քաղաքացիական կամ ցանկացած այլ բնագավառում, տղամարդկանց և կանանց, անկախ նրանց ամուսնական կարգավիճակից, հավասարության հիմքով, մարդու իրավունքների ու հիմնարար ազատությունների ճանաչումը և կանանց կողմից այդ իրավունքների ու ազատությունների իրականացումը կամ դրանցից օգտվելը:

ՀՈԴՎԱԾ 2

Մասնակից պետությունները դատապարտում են կանանց նկատմամբ խտրականությունն իր բոլոր ձևերով, համաձայնում են բոլոր համապատասխան միջոցներով և առանց հապաղելու վարել կանանց նկատմամբ խտրականության վերացման քաղաքականություն և այդ նպատակով պարտավորվում են.

ա) տղամարդկանց և կանանց իրավահավասարության սկզբունքն ամրագրել իրենց ազգային սահմանադրություններում կամ համապատասխան օրենսդրության մեջ, եթե այն դեռևս ամրագրված չէ, և օրենսդրության ու այլ համապատասխան միջոցների օգնությամբ ապահովել այդ սկզբունքի գործնական իրականացումը,

բ) ընդունել կանանց նկատմամբ ամեն տեսակի խտրականությունն արգելող համապատասխան օրենսդրական և այլ միջոցներ, ներառյալ պատժամիջոցներ, որտեղ դրանք անհրաժեշտ են,

գ) սահմանել տղամարդկանց հետ հավասար պայմաններով կանանց իրավունքների իրավական պաշտպանություն և իրավասու ներպետական ատյանների ու պետական այլ հաստատությունների օգնությամբ ապահովել կանանց պաշտպանությունն ընդդեմ խտրականության ցանկացած գործողության,

դ) ձեռնպահ մնալ կանանց նկատմամբ խտրականության որևէ գործողության կամ պրակտիկայի մեջ ներգրավվելուց և

երաշխավորել, որ պետական մարմիններն ու հաստատությունները կգործեն այդ պարտավորությանը համապատասխան,

ե) ձեռնարկել բոլոր համապատասխան միջոցները՝ վերացնելու համար ցանկացած անձի, կազմակերպության կամ ձեռնարկության կողմից կանանց նկատմամբ դրսևորվող խտրականությունը,

զ) ձեռնարկել բոլոր համապատասխան, ներառյալ՝ օրենսդրական, միջոցները՝ փոխելու կամ վերացնելու համար այն գործող օրենքները, ենթաօրենսդրական ակտերը, սովորույթներն ու պրակտիկան, որոնք ներկայացնում են խտրականություն կանանց նկատմամբ,

է) վերացնել ներպետական քրեական օրենսդրության բոլոր այն դրույթները, որոնք խտրականություն են ներկայացնում կանանց նկատմամբ:

ՅՈՂՎԱԾ 3

Մասնակից պետությունները բոլոր, մասնավորապես, քաղաքական, սոցիալական, տնտեսական և մշակութային բնագավառներում ձեռնարկում են բոլոր համապատասխան, ներառյալ՝ օրենսդրական միջոցները՝ ապահովելու կանանց լիարժեք զարգացումն ու առաջադիմությունը, որպեսզի նրանց համար երաշխավորվեն տղամարդկանց հետ հավասարության հիման վրա մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների իրականացումն ու դրանցից օգտվելը:

ՅՈՂՎԱԾ 4

1. Մասնակից պետությունների կողմից տղամարդկանց և կանանց միջև փաստական հավասարության հաստատումն արագացնելուն նպատակաուղղված ժամանակավոր հատուկ միջոցների ընդունումը չի համարվում խտրականություն, ինչպես սահմանված է սույն Կոնվենցիայով, սակայն դա ոչ մի դեպքում չպետք է հանգեցնի անհավասար կամ տարբերակված ստանդարտների պահպանման. այդ միջոցները կվերացվեն, երբ հնարավորությունների և վերաբերմունքի հավասարության նպատակներն իրականություն կդառնան:

2. Մասնակից պետությունների կողմից մայրության պաշտպանությանը նպատակաուղղված հատուկ, ներառյալ սույն Կոնվենցիայով նախատեսված, միջոցների ընդունումը չի համարվում խտրական:

ՀՈԴՎԱԾ 5

Մասնակից պետությունները ձեռնարկում են բոլոր համապատասխան միջոցառումները.

ա) փոխելու տղամարդկանց ու կանանց վարքագծի սոցիալական և մշակութային մոդելները՝ նախապաշարմունքների ու սովորույթների և բոլոր այլ պրակտիկաների վերացմանը հասնելու նպատակով, որոնք հիմնված են այս կամ այն սեռի ստորադասության կամ առավելության, կամ տղամարդկանց ու կանանց ստերեոտիպային դերի գաղափարի վրա,

բ) ապահովելու, որպեսզի ընտանեկան դաստիարակությունը ներառի մայրության՝

որպես սոցիալական գործառույթի, պատշաճ գիտակցումը և սեփական երեխաների դաստիարակության ու զարգացման գործում տղամարդկանց ու կանանց ընդհանուր պատասխանատվության ճանաչումը, պայմանով, որ բոլոր դեպքերում երեխաների շահերը գերիշխող են:

ՀՈԴՎԱԾ 6

Մասնակից պետությունները ձեռնարկում են բոլոր համապատասխան, ներառյալ օրենսդրական միջոցները՝ արգելելու կանանց առևտրի և կանանց պոռնկության շահագործման բոլոր տեսակները:

ՄԱՍ 2

ՀՈԴՎԱԾ 7

Մասնակից պետությունները ձեռնարկում են բոլոր համապատասխան միջոցները՝ վերացնելու կանանց նկատմամբ խտրականությունը երկրի քաղաքական ու հասարակական կյանքում և, մասնավորապես, կանանց համար, տղամարդկանց հետ հավասար պայմաններով, ապահովում են հետևյալ իրավունքները.

ա) քվեարկելու բոլոր ընտրություններում և հանրաքվեներում, ընտրվելու բոլոր պետական ընտրովի մարմիններում,

բ) մասնակցելու կառավարության քաղաքականության ձևավորմանն ու իրականացմանը և կառավարման բոլոր մակարդակում զբաղեցնելու պետական պաշտոններ և իրականացնելու բոլոր պետական գործառույթները,

գ) մասնակցելու երկրի հասարակական ու քաղաքական կյանքին առնչվող հասարակական կազմակերպությունների և միավորումների գործունեությանը:

ՀՈԴՎԱԾ 8

Մասնակից պետությունները ձեռնարկում են բոլոր համապատասխան միջոցները, որպեսզի կանանց համար ապահովվի, տղամարդկանց հետ հավասար պայմաններով և առանց որևէ խտրականության, իրենց կառավարությունները միջազգային մակարդակում ներկայացնելու և միջազգային կազմակերպությունների աշխատանքին մասնակցելու հնարավորություն:

ՀՈԴՎԱԾ 9

1. Մասնակից պետությունները կանանց տրամադրում են տղամարդկանց հետ հավասար իրավունքներ՝ քաղաքացիության ձեռքբերման, փոփոխման կամ պահպանման կապակցությամբ: Այդ պետությունները, մասնավորապես, ապահովում են, որ ո՛չ օտարերկրացու հետ ամուսնությունը, ո՛չ ամուսնության ընթացքում ամուսնու քաղաքացիության փոփոխումն ինքնըստինքյան չեն հանգեցնում կնոջ քաղաքացիության փոփոխման, նրան չեն վերածում քաղաքացիություն չունեցող անձի և չեն կարող նրան ստիպել ընդունելու ամուսնու քաղաքացիությունը:

2. Մասնակից պետությունները կանանց տրամադրում են տղամարդկանց հետ հավասար իրավունքներ՝ իրենց երեխաների քաղաքացիության առնչությամբ:

ՄԱՍ 3

ՀՈԴՎԱԾ 10

Մասնակից պետությունները ձեռնարկում են բոլոր համապատասխան միջոցները՝ վերացնելու կանանց նկատմամբ խտրականությունը կրթության ասպարեզում՝ կանանց համար տղամարդկանց հետ հավասար իրավունքներ երաշխավորելու և, մասնավորապես, տղամարդկանց ու կանանց հավասարության հիման վրա ներքոհիշյալը երաշխավորելու նպատակով:

ա) միատեսակ պայմաններ կարիերայի և մասնագիտական կողմնորոշման, կրթություն և դիպլոմներ ստանալու մատչելիության համար, բոլոր կատեգորիաների ուսումնական

հաստատություններում՝ ինչպես գյուղական, այնպես էլ քաղաքային շրջաններում. այս հավասարությունն ապահովվում է նախադպրոցական, ընդհանուր, տեխնիկական, մասնագիտական և բարձրագույն տեխնիկական կրթության ոլորտում, ինչպես նաև մասնագիտական պատրաստության բոլոր տեսակներում,

բ) միևնույն ուսումնական ծրագրերից, միևնույն քննություններից, միևնույն ստանդարտի որակավորման ուսուցչական անձնակազմից, միևնույն որակի դպրոցական շենքերից ու սարքավորումից օգտվելու հնարավորություն,

գ) տղամարդկանց ու կանանց դերերի ստերեոտիպային գաղափարի մերժում ուսման բոլոր մակարդակներում և ձևերում՝ համատեղ ուսուցման և ուսուցման այլ ձևերի խրախուսման միջոցով, որոնք կնպաստեն այդ նպատակին հասնելուն, մասնավորապես, ուսումնական ձեռնարկների ու դպրոցական ծրագրերի վերանայման և ուսուցման մեթոդների հարմարեցման միջոցով,

դ) կրթաթոշակ և կրթության այլ նպաստներ ստանալու միատեսակ հնարավորություններ,

ե) շարունակվող կրթության ծրագրերից օգտվելու միատեսակ հնարավորություններ, ներառյալ մեծահասակների և գործառնական գրագիտության ծրագրերը, որոնք, մասնավորապես, ուղղված են տղամարդկանց ու կանանց գիտելիքների միջև ցանկացած խզումը հնարավորինս արագ կրճատելուն,

զ) դպրոցը չավարտող աղջիկների թվի կրճատում և դպրոցը ժամանակից շուտ թողած աղջիկների ու կանանց համար ծրագրերի կազմակերպում,

է) սպորտին և ֆիզիկական պատրաստության պարապմունքներին ակտիվորեն մասնակցելու միևնույն հնարավորություններ,

ը) կրթական հատուկ տեղեկատվությունից օգտվելու հնարավորություն՝ ընտանիքների առողջության ու բարեկեցության ապահովմանն աջակցելու նպատակով, ներառյալ ընտանիքի պլանավորման մասին տեղեկատվությունն ու խորհրդատվությունը:

ՅՈՒՐԱԾ 11

1. Մասնակից պետությունները ձեռնարկում են բոլոր համապատասխան միջոցները՝ վերացնելու կանանց նկատմամբ խտրականությունը զբաղվածության բնագավառում, տղամարդ-

կանց և կանանց հավասարության հիման վրա միևնույն իրավունքներն ապահովելու նպատակով, մասնավորապես.

ա) աշխատանքի իրավունքը՝ որպես բոլոր մարդկանց անկապտելի իրավունք,

բ) աշխատանքի ընդունվելու միևնույն հնարավորությունների իրավունքը, ներառյալ աշխատանքի ընդունելիս ընտրության միևնույն չափանիշների կիրառումը,

գ) մասնագիտության և աշխատանքի ազատ ընտրության իրավունքը, առաջխաղացման, զբաղվածության երաշխիքի և բոլոր արտոնություններից ու ծառայության պայմաններից օգտվելու իրավունքը, մասնագիտական պատրաստություն և վերապատրաստում ստանալու իրավունքը, ներառյալ աշակերտումը, բարձրորակ մասնագիտական պատրաստությունը և կանոնավոր վերապատրաստումը,

դ) հավասար վարձատրության իրավունքը, ներառյալ արտոնությունները, հավասարաբաժեք աշխատանքի դիմաց հավասար մոտեցման իրավունքը, ինչպես նաև աշխատանքի որակի գնահատման դեպքում հավասար մոտեցման իրավունքը,

ե) սոցիալական ապահովության իրավունքը, մասնավորապես, կենսաթոշակի անցնելու, գործազրկության, հիվանդության, հաշմանդամության ու ծերության և աշխատունակության կորստի այլ դեպքերում, ինչպես նաև վճարովի արձակուրդի իրավունքը,

զ) առողջության պաշտպանության և աշխատանքի պայմանների անվտանգության իրավունքը, ներառյալ վերարտադրության գործառույթի պաշտպանումը:

2. Անուսնության կամ մայրության հիմքով կանանց նկատմամբ խտրականությունը կանխելու և աշխատանքի արդյունավետ իրավունք երաշխավորելու համար մասնակից պետությունները ձեռնարկում են համապատասխան միջոցներ՝

ա) պատժամիջոցների կիրառման սպառնալիքի ներքո արգելելու աշխատանքից ազատումը հղիության կամ հղիության և ծննդաբերության արձակուրդի հիման վրա, կամ աշխատանքից ազատելիս անուսնական դրության հիմքով խտրականությունը,

բ) տրամադրելու հղիության և ծննդաբերության վճարովի կամ սոցիալական համեմատելի նպաստներով արձակուրդ՝ առանց կորցնելու աշխատանքի նախկին տեղը, վերադասությունը կամ սոցիալական նպաստները,

զ) խրախուսելու անհրաժեշտ օժանդակ սոցիալական ծառայությունների տրամադրումը, որոնք ծնողներին հնարավորություն կտան իրենց ընտանեկան պարտականությունները համատեղելու աշխատանքային պարտականությունների և հասարակական կյանքին մասնակցության հետ, մասնավորապես, երեխաների խնամքով զբաղվող հաստատությունների ցանցի ստեղծման և զարգացման միջոցով,

դ) հղիության ընթացքում ապահովելու կանանց հատուկ պաշտպանությունն աշխատանքի այն տեսակներում, որոնց վնասակարությունը նրանց առողջության համար ապացուցված է:

3. Սույն հոդվածում շոշափվող իրավունքների պաշտպանությունը վերաբերող պաշտպանական օրենսդրությունը պարբերաբար վերանայվում է՝ հաշվի առնելով գիտատեխնիկական նվաճումները և, անհրաժեշտության դեպքում, վերափոխվում, վերացվում կամ ընդլայնվում է:

ՀՈԴՎԱԾ 12

1. Մասնակից պետությունները ձեռնարկում են բոլոր համապատասխան միջոցները՝ վերացնելու կանանց նկատմամբ խտրականությունն առողջապահության բնագավառում, որպեսզի տղամարդկանց և կանանց հավասարության հիման վրա ապահովվի բժշկական սպասարկումից, ներառյալ ընտանիքի պլանավորմանը վերաբերող ծառայությունը, օգտվելու մատչելիությունը:

2. Սույն հոդվածի 1-ին կետի դրույթներին չխոչընդոտելով՝ մասնակից պետությունները կանանց հղիության, ծննդաբերության և հետծննդյան ժամանակաշրջանում նրանց համար ապահովում են համապատասխան սպասարկում՝ անհրաժեշտության դեպքում տրամադրելով անվճար ծառայություններ, ինչպես նաև համապատասխան սնունդ՝ հղիության և երեխայի կերակրման ընթացքում:

ՀՈԴՎԱԾ 13

Մասնակից պետությունները ձեռնարկում են բոլոր համապատասխան միջոցները՝ վերացնելու կանանց նկատմամբ խտրականությունը տնտեսական և սոցիալական կյանքի մյուս բնագավառներում, որպեսզի տղամարդկանց ու կանանց հավասարության հիման վրա ապահովվեն միևնույն իրավունքները, մասնավորապես.

- ա) ընտանեկան նպաստների իրավունքը,
- բ) բանկային փոխառություններ, անշարժ գույքի գրավադրմամբ վարկեր և այլ ձևի ֆինանսական վարկեր ստանալու իրավունքը,
- գ) հանգստի հետ կապված միջոցառումներին, սպորտի և մշակութային կյանքի բոլոր բնագավառներում մասնակցելու իրավունքը:

ՅՈՒՎԱԾ 14

1. Մասնակից պետությունները հաշվի են առնում գյուղական վայրերում բնակվող կանանց առանձնահատուկ հիմնախնդիրները և այն նշանակալի դերը, որ նրանք կատարում են իրենց ընտանիքների տնտեսական բարեկեցության ապահովման գործում, այդ թվում՝ նրանց գործունեությունը տնտեսության ոչ ապրանքային բնագավառներում, և ձեռնարկում են բոլոր անհրաժեշտ միջոցները սույն Կոնվենցիայի դրույթների կիրառումը գյուղական վայրերում բնակվող կանանց նկատմամբ ապահովելու համար:

2. Մասնակից պետությունները ձեռնարկում են բոլոր համապատասխան միջոցները՝ վերացնելու կանանց նկատմամբ խտրականությունը գյուղական շրջաններում, որպեսզի տղամարդկանց և կանանց հավասարության հիման վրա ապահովվի նրանց մասնակցությունը գյուղական շրջանների զարգացմանը և այդպիսի զարգացումից օգուտ ստանալուն, և, մասնավորապես, այդ կանանց համար ապահովվում են հետևյալ իրավունքները.

ա) մասնակցելու զարգացման ծրագրերի մշակմանն ու իրականացմանը՝ բոլոր մակարդակներում,

բ) օգտվելու համապատասխան բժշկական սպասարկումից, ներառյալ ընտանիքի պլանավորման հարցերի վերաբերյալ տեղեկատվությունը, խորհրդատվությունն ու ծառայությունները,

գ) անմիջականորեն օգտվելու սոցիալական ապահովության ծրագրերից,

դ) օգտվելու պաշտոնական և ոչ պաշտոնական պատրաստության ու կրթության բոլոր ձևերից, ներառյալ նրանք, որոնք վերաբերում են գործառնական գրագիտությանը, ինչպես նաև օգտվելու համայնքային և զարգացման բոլոր ծառայութ-

յուններից՝ տեխնիկական հմտություններն ընդլայնելու նպատակով,

ե) կազմակերպելու ինքնօգնության խմբեր ու կոոպերատիվներ, որպեսզի ապահովվի վարձու աշխատանքի անցնելու կամ աշխատանքային անկախ գործունեության միջոցով տնտեսական հնարավորությունների հավասար մատչելիությունը,

զ) մասնակցելու համայնքային բոլոր միջոցառումներին,

է) օգտվելու գյուղատնտեսական դրամական վարկերից և փոխառություններից, վաճառահանման համակարգից, համապատասխան տեխնոլոգիայից և հավասար կարգավիճակից հոդային ու ագրարային բարեփոխումներում, ինչպես նաև հողերի վերաբնակեցման ծրագրերում,

ը) օգտվելու կյանքի պատշաճ պայմաններից, մասնավորապես, բնակարանային պայմաններից, սանիտարական ծառայություններից, էլեկտրաջրամատակարարումից, ինչպես նաև տրանսպորտից և կապի միջոցներից:

ՄԱՍ 4

ՀՈԴՎԱԾ 15

1. Մասնակից պետությունները ճանաչում են տղամարդկանց հետ կանանց հավասարությունն օրենքի առջև:

2. Մասնակից պետությունները կանանց տրամադրում են տղամարդկանց հետ միևնույն քաղաքացիական իրավունակություն և դրա իրացման միևնույն հնարավորություններ: Այդ պետությունները, մասնավորապես, կանանց տրամադրում են հավասար իրավունքներ պայմանագրեր կնքելիս և գույքը կառավարելիս, ինչպես նաև նրանց երաշխավորում են հավասար վերաբերմունք դատարաններում և տրիբունալներում՝ քննության բոլոր փուլերում:

3. Մասնակից պետությունները համաձայնում են, որ բոլոր պայմանագրերն ու ցանկացած տեսակի բոլոր այլ մասնավոր փաստաթղթերը, որոնք առաջ են բերում կանանց իրավունակության սահմանափակմանն ուղղված իրավական հետևանքներ, համարվում են առչինչ:

4. Մասնակից պետությունները տղամարդկանց և կանանց տրամադրում են միևնույն իրավունքները՝ անձանց տեղաշարժին և իրենց բնակության կամ գտնվելու վայրի ազատ ընտրությանը վերաբերող օրենսդրության կապակցությամբ:

ՀՈԴՎԱԾ 16

1. Մասնակից պետությունները ձեռնարկում են բոլոր համապատասխան միջոցները՝ վերացնելու կանանց նկատմամբ խտրականությունն ամուսնությանն ու ընտանեկան հարաբերություններին վերաբերող բոլոր հարցերում և, մասնավորապես, տղամարդկանց ու կանանց հավասարության հիման վրա ապահովում են.

ա) ամուսնության միևնույն իրավունքը,

բ) ամուսնու ազատ ընտրության և միայն իր ազատ ու լիակատար համաձայնությամբ ամուսնանալու միևնույն իրավունքը,

գ) ամուսնության ընթացքում և ամուսնալուծվելիս միևնույն իրավունքներն ու պարտականությունները,

դ) տղամարդկանց և կանանց համար միևնույն իրավունքներն ու պարտականությունները որպես ծնողներ՝ անկախ նրանց ամուսնական կարգավիճակից. իրենց երեխաներին վերաբերող հարցերում բոլոր դեպքերում երեխաների շահերը գերակշռող են,

ե) երեխաների թվի և նրանց ծննդի միջև ընկած ժամանակամիջոցի հարցն ազատորեն ու պատասխանատվությամբ լուծելու միևնույն իրավունքը և այդ իրավունքներն իրականացնելու հնարավորություն ընձեռող տեղեկատվություն, կրթություն և միջոցներ ստանալու իրավունքը,

զ) երեխաների խնամակալության, հոգաբարձության և որդեգրման կամ համանման գործառույթներ իրականացնելու միևնույն իրավունքներն ու պարտականությունները, երբ դրանք նախատեսված են ազգային օրենսդրությամբ. բոլոր դեպքերում երեխաների շահերը գերակշռող շահեր են,

է) միևնույն անձնական իրավունքները՝ որպես ամուսին և կին, այդ թվում՝ ազգանվան, մասնագիտության և զբաղմունքի ընտրության իրավունքը,

ը) ամուսինների հավասար իրավունքները գույքի սեփականության, ձեռքբերման, տիրապետման, կառավարման, դրանից ինչպես անվճար, այնպես էլ վարձով օգտվելու և տնօրինելու կապակցությամբ:

2. Երեխայի նշանադրությունն ու ամուսնությունն իրավաբանական ուժ չունեն, և ձեռնարկվում են բոլոր անհրաժեշտ, ներառյալ օրենսդրական, միջոցներն ամուսնական նվազագույն տարիք սահմանելու և ամուսնությունների գրանցումը պաշտոն-

նական գրանցամատյաններում պարտադիր դարձնելու նպատակով:

ՄԱՍ 5

ՀՈԴՎԱԾ 17

1. Սույն Կոնվենցիան կատարելիս տեղ գտած առաջընթացը գնահատելու նպատակով հիմնվում է Կանանց նկատմամբ խտրականության վերացման կոմիտե (այսուհետ՝ Կոմիտե), որը Կոնվենցիայի ուժի մեջ մտնելու պահին կազմված է տասնութ, իսկ երեսուցիսգերորդ մասնակից պետության կողմից Կոնվենցիան վավերացվելուց կամ նրան միանալուց հետո՝ քսաներեք փորձագետներից, որոնք ունեն բարձր բարոյական հատկանիշներ և Կոնվենցիայով նախատեսված բնագավառին իրազեկ են: Այդ փորձագետներին ընտրում են մասնակից պետությունները՝ իրենց քաղաքացիների թվից, նրանք հանդես են գալիս անձնապես: Ընտրության ժամանակ հաշվի են առնվում աշխարհագրական արդարացի բաշխումը և քաղաքակրթության տարբեր ձևերի, ինչպես նաև հիմնական իրավական համակարգերի ներկայացուցչությունը:

2. Կոմիտեի անդամներն ընտրվում են գաղտնի քվեարկությամբ՝ մասնակից պետությունների առաջադրած թեկնածուների ցուցակից: Յուրաքանչյուր մասնակից պետություն կարող է առաջադրել մեկ անձ՝ իր քաղաքացիներից:

3. Սկզբնական ընտրություններն անցկացվում են սույն Կոնվենցիայի ուժի մեջ մտնելու օրվանից վեց ամիս անց: Յուրաքանչյուր ընտրության օրվանից առնվազն երեք ամիս առաջ Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարը մասնակից պետություններին ուղարկում է նամակ՝ առաջարկելով երկու անսվա ընթացքում ներկայացնել իրենց թեկնածուներին: Գլխավոր քարտուղարը պատրաստում է այդ կարգով ներկայացված թեկնածուների այբբենական ցուցակը՝ նշելով նրանց առաջադրած մասնակից պետությունները, և այդ ցուցակը ներկայացնում է մասնակից պետություններին:

4. Կոմիտեի անդամների ընտրություններն անցկացվում են մասնակից պետությունների՝ Գլխավոր քարտուղարի կողմից Միավորված ազգերի կազմակերպության կենտրոնակայաններում գումարվող նիստում: Այդ նիստում, որտեղ քվորումը կազմում է մասնակից պետությունների երկու երրորդը, Կոմիտեի

կազմում ընտրված են համարվում այն թեկնածուները, որոնք ստանում են առավելագույն թվով ձայներ և ներկա ու քվեարկությանը մասնակցող մասնակից պետությունների ներկայացուցիչների ձայների բացարձակ մեծամասնությունը:

5. Կոմիտեի անդամներն ընտրվում են քառամյա ժամկետով: Սակայն առաջին ընտրություններում ընտրված ինն անդամների լիազորությունների ժամկետը լրանում է երկրորդ տարվա ավարտին. առաջին ընտրություններից անմիջապես հետո այդ ինն անդամների անուններն ընտրվում են Կոմիտեի նախագահի կողմից՝ վիճակահանությամբ:

6. Կոմիտեի լրացուցիչ հինգ անդամների ընտրությունն անցկացվում է սույն հոդվածի 2, 3 և 4-րդ կետերի դրույթներին համապատասխան, երեսունհինգերորդ վավերացումից կամ միանալուց հետո: Այդ կերպ ընտրված երկու լրացուցիչ անդամների լիազորությունների ժամկետը լրանում է երկրորդ տարվա ավարտին. այդ երկու անդամների անուններն ընտրվում են Կոմիտեի նախագահի կողմից՝ վիճակահանությամբ:

7. Չնախատեսված թափուր տեղերը լրացնելու համար այն մասնակից պետությունը, որի փորձագետը դադարել է գործել որպես Կոմիտեի անդամ, իր քաղաքացիների թվից նշանակում է այլ փորձագետ՝ Կոմիտեի հաստատմամբ:

8. Կոմիտեի անդամներն ստանում են Գլխավոր ասամբլեայի հաստատած վարձատրությունը, որը տրամադրվում է Միավորված ազգերի կազմակերպության միջոցներից՝ ասամբլեայի սահմանած կարգով ու պայմաններով՝ հաշվի առնելով Կոմիտեի պարտականությունների կարևորությունը:

9. Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարն անհրաժեշտ անձնակազմ և նյութական միջոցներ է տրամադրում Կոմիտեի գործառույթները սույն Կոնվենցիային համապատասխան արդյունավետ իրականացնելու համար:

ՅՈՒՎԱԾ 18

1. Մասնակից պետությունները պարտավորվում են, Կոմիտեի կողմից քննության առնելու համար, Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարին ներկայացնել զեկույցներ այն օրենսդրական, դատական, վարչական կամ այլ միջոցների վերաբերյալ, որ ձեռնարկել են սույն Կոնվենցիայի դրույթների կատարման համար, և այդ կապակցությամբ ձեռք բերված առաջընթացի վերաբերյալ.

ա) տվյալ պետության համար սույն Կոնվենցիայի ուժի մեջ մտնելու օրվանից մեկ տարվա ընթացքում,

բ) դրանից հետո՝ առնվազն յուրաքանչյուր չորս տարին մեկ, և այնուհետև այն ժամանակ, երբ կպահանջի Կոմիտեն:

2. Ձեկույցներում կարող են նշվել այն գործոններն ու դժվարությունները, որոնք ազդել են սույն Կոնվենցիայով ստանձնված պարտավորությունների կատարման աստիճանի վրա:

ՅՈՒՎԱԾ 19

1. Կոմիտեն հաստատում է իր ընթացակարգային կանոնները:

2. Կոմիտեն իր պաշտոնատար անձանց ընտրում է երկամյա ժամկետով:

ՅՈՒՎԱԾ 20

1. Կոմիտեն գումարում է ամենամյա նիստեր, որպես կանոն, ոչ ավելի, քան երկշաբաթյա ժամանակահատվածով, սույն Կոնվենցիայի 18-րդ հոդվածին համապատասխան ներկայացվող զեկույցները քննության առնելու նպատակով:

2. Կոմիտեի նիստերը, որպես կանոն, անցկացվում են Միավորված ազգերի կազմակերպության կենտրոնակայաններում կամ Կոմիտեի կողմից որոշվող ցանկացած այլ հարմար վայրում:

ՅՈՒՎԱԾ 21

1. Կոմիտեն ամեն տարի Տնտեսական և սոցիալական խորհրդի միջոցով Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր ասամբլեային ներկայացնում է իր գործունեության մասին զեկույց և կարող է ընդունել ընդհանուր բնույթի առաջարկություններ ու հանձնարարականներ՝ հիմնված մասնակից պետություններից ստացած զեկույցների և տեղեկատվության ուսումնասիրման վրա: Նման առաջարկություններն ու ընդհանուր հանձնարարականները Կոմիտեի զեկույցի մեջ ընդգրկվում են մասնակից պետությունների դիտողությունների հետ մեկտեղ, եթե այդպիսիք կան:

2. Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարը Կոմիտեի զեկույցներն ուղարկում է Կանանց կարգավիճակի հանձնաժողովին՝ ի գիտություն:

ՀՈԴՎԱԾ 22

Մասնագիտացված հաստատություններն իրավունք ունեն ներկայացված լինելու սույն Կոնվենցիայի այն դրույթների իրականացման վերաբերյալ հարցերի քննարկմանը, որոնք մտնում են նրանց գործունեության ոլորտի մեջ: Կոմիտեն կարող է մասնագիտացված հաստատություններին հրավիրել ներկայացնելու զեկույցներ Կոնվենցիայի իրականացման մասին այն բնագավառներում, որոնք մտնում են նրանց գործունեության ոլորտի մեջ:

ՄԱՍ 6

ՀՈԴՎԱԾ 23

Սույն Կոնվենցիայում ոչինչ չի շոշափում տղամարդկանց և կանանց միջև իրավահավասարության ձեռքբերմանը նպաստող որևէ դրույթ, որը կարող է պարունակվել՝

- ա) մասնակից պետության օրենսդրության մեջ, կամ
- բ) այդ պետության համար ուժ ունեցող որևէ այլ միջազգային կոնվենցիայում, պայմանագրում կամ համաձայնագրում:

ՀՈԴՎԱԾ 24

Մասնակից պետությունները պարտավորվում են ներպետական մակարդակով ձեռնարկել բոլոր անհրաժեշտ միջոցները սույն Կոնվենցիայում ճանաչված իրավունքների լիարժեք իրացմանը հասնելու համար:

ՀՈԴՎԱԾ 25

1. Սույն Կոնվենցիան բաց է ստորագրման բոլոր պետությունների համար:

2. Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարը նշանակվում է սույն Կոնվենցիայի ավանդապահ:

3. Սույն Կոնվենցիան ենթակա է վավերացման: Վավերագրերն ի պահ են հանձնվում Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարին:

4. Սույն Կոնվենցիան բաց է միանալու բոլոր պետությունների համար: Միանալը կատարվում է միանալու մասին փաստաթուղթը Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարին ի պահ հանձնելու միջոցով:

ՅՈՒՎԱԾ 26

1. Սույն Կոնվենցիայի վերանայման խնդրանք կարող է ներկայացվել ցանկացած ժամանակ, ցանկացած մասնակից պետության կողմից՝ Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարին հասցեագրված գրավոր ծանուցման միջոցով:

2. Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր ասսանբլեան որոշում է, թե այդ խնդրանքի կապակցությամբ, եթե կա այդպիսին, ինչ միջոցներ պետք է ձեռնարկվեն:

ՅՈՒՎԱԾ 27

1. Սույն Կոնվենցիան ուժի մեջ է մտնում քսաներորդ վավերագիրը կամ միանալու մասին փաստաթուղթը Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարին ի պահ հանձնելուց հետո՝ երեսուներորդ օրը:

2. Քսաներորդ վավերագիրը կամ միանալու մասին փաստաթուղթն ի պահ հանձնելուց հետո սույն Կոնվենցիան վավերացրած կամ դրան միացած ցանկացած պետության համար Կոնվենցիան ուժի մեջ է մտնում նրա վավերագիրը կամ միանալու մասին փաստաթուղթն ի պահ հանձնելու օրվանից հետո՝ երեսուներորդ օրը:

ՅՈՒՎԱԾ 28

1. Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարն ստանում և բոլոր պետություններին է ուղարկում վավերացման կամ միանալու պահին պետությունների կողմից արված վերապահումների տեքստերը:

2. Սույն Կոնվենցիայի նպատակների և խնդիրների հետ անհամատեղելի վերապահում չի թույլատրվում:

3. Վերապահումները կարող են չեղյալ հայտարարվել ցանկացած ժամանակ՝ Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարի անունով ուղարկված համապատասխան ծանուցման միջոցով: Գլխավոր քարտուղարն այնուհետև այդ մասին հաղորդում է բոլոր մասնակից պետություններին: Նման ծանուցումն ուժի մեջ է մտնում դրա ստացման օրվանից:

ՀՈՂՎԱԾ 29

1. Սույն Կոնվենցիայի մեկնաբանման կամ կիրառման վերաբերյալ երկու կամ մի քանի մասնակից պետությունների միջև ծագած, բանակցությունների միջոցով չլուծված ցանկացած վեճ կողմերից մեկի խնդրանքով հանձնվում է արբիտրաժային քննության: Եթե արբիտրաժային քննության մասին դիմում տալու պահից սկսած վեց ամսվա ընթացքում կողմերին չի հաջողվում համաձայնության գալ արբիտրաժի կազմակերպման վերաբերյալ, ապա կողմերից յուրաքանչյուրը կարող է տվյալ վեճը հանձնել Միջազգային դատարան՝ Դատարանի ստատուտին համապատասխան դիմում ներկայացնելու միջոցով:

2. Յուրաքանչյուր մասնակից պետություն սույն Կոնվենցիայի ստորագրման կամ վավերացման, կամ դրան միանալու ժամանակ կարող է հայտարարել, որ ինքն իրեն չի համարում կապված այս հոդվածի 1-ին կետում բովանդակվող պարտավորություններով: Մյուս մասնակից պետությունները տվյալ հոդվածի նշված կետից բխող պարտավորություններ չեն կրում այն մասնակից պետության նկատմամբ, որը նման վերապահում է արել:

3. Սույն հոդվածի 2-րդ կետին համապատասխան վերապահում կատարած ցանկացած մասնակից պետություն կարող է ցանկացած ժամանակ չեղյալ հայտարարել իր վերապահումը՝ Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարին ծանուցելու միջոցով:

ՀՈՂՎԱԾ 30

Սույն Կոնվենցիան, որի անգլերեն, արաբերեն, իսպաներեն, չինարեն, ռուսերեն և ֆրանսերեն տեքստերը հավասարապես նույնական են, ի պահ են հանձնվում Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարին:

Ի հավաստումն որի՝ պատշաճ կերպով լիազորված ներքոստորագրյալներն ստորագրեցին սույն Կոնվենցիան:

** Կոնվենցիան Հայաստանի Հանրապետության համար ուժի մեջ է մտել 1993 թվականի հոկտեմբերի 13-ից:*

**§5. ՄԻԱԿՈՐՎԱԾ ԱԶԳԵՐԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ
ԱՆԴՐԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՎԱԾ ՀԱՆՑԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ
ԴԵՄ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՆ ԼՐԱՑՆՈՂ՝ ՄԱՐԴԿԱՆՑ, ՀԱՏԿԱՊԵՍ
ԿԱՆԱՆՑ ԵՎ ԵՐԵՒԱՆՆԵՐԻ ԱՌԵՎՏՐԻ ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ,
ԱՐԳԵԼՄԱՆ ԵՎ ՊԱՏԺԻ ՄԱՍԻՆ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ**

ՆԱԽԱԲԱՆ

Սույն Արձանագրության Մասնակից պետությունները, հայտարարելով, որ մարդկանց, հատկապես կանանց և երեխաների առևտրի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի արդյունավետ միջոցներ ձեռնարկելու համար անհրաժեշտ է համընդգրկուն միջազգային մոտեցում ծագման, տարանցման և նշանակման երկրներում, ներառյալ այն միջոցները, որոնք ուղղված են այդպիսի առևտրի կանխարգելմանը, դրանով զբաղվող անձանց պատժելուն և այդպիսի առևտրի գոհերի պաշտպանությանը, այդ թվում՝ միջազգայնորեն ճանաչված նրանց՝ մարդու իրավունքների պաշտպանության միջոցով, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ, չնայած մարդկանց, հատկապես կանանց և երեխաների շահագործման դեմ պայքարի պրակտիկ միջոցառումներ նախատեսող մի ամբողջ շարք միջազգային փաստաթղթերի գոյությանը, չկա համընդհանուր փաստաթուղթ, որում շոշափվեն մարդկանց առևտրի բոլոր կողմերը, մտահոգված լինելով նրանով, որ նման փաստաթղթի բացակայության պայմաններում մարդկանց առևտրի տեսակետից առավել խոցելի հանդիսացող անձինք բավարար չափով պաշտպանված չեն լինի, վկայակոչելով Գլխավոր ասամբլեայի 1998 թվականի դեկտեմբերի 9-ի հմ. 53)111 բանաձևը, որում Ասամբլեան որոշել է ստեղծել բաց կազմով միջկառավարական հատուկ կոմիտե անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ համընդգրկուն միջազգային կոնվենցիայի մշակման և, մասնավորապես, կանանց և երեխաների առևտրի դեմ պայքարին ուղղված միջազգային փաստաթղթի մշակման հարցի քննարկման համար, հանդգնված լինելով, որ Անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ Միավորված ազգերի կազմակերպության կոնվենցիան մարդկանց, հատկապես կանանց և երեխաների առևտրի կանխարգելման ու խափանման և դրա համար պատժի մասին միջազգային փաստաթղթով լրացնելը կնպաստի այդ-

պիսի հանցագործությունների կանխարգելմանը և դրանց դեմ պայքարին, համաձայնեցին հետևյալի մասին.

1. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐ

ՅՈՒՂԱԾ 1. ԿԱՊԸ ՄԻԱՎՈՐՎԱԾ ԱԶԳԵՐԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ԱՆԴՐԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՎԱԾ ՅԱՆՑԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ ՅԵՏ

1. Սույն Արձանագրությունը լրացնում է Միավորված ազգերի կազմակերպության Անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ կոնվենցիան: Այն մեկնաբանվում է Կոնվենցիայի հետ համատեղ:

2. Կոնվենցիայի դրույթները սույն Արձանագրության նկատմամբ կիրառվում են պարտադիր, եթե դրանում այլ բան նախատեսված չէ:

3. Հանցագործությունները, որոնք այդպիսին են ճանաչվել սույն Արձանագրության 5-րդ հոդվածի համաձայն, դիտվում են որպես հանցագործություններ, որոնք այդպիսին են ճանաչվել Կոնվենցիային համապատասխան:

ՅՈՒՂԱԾ 2. ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ

Սույն Արձանագրության նպատակներն են.

ա) մարդկանց առևտրի կանխարգելումը և դրա դեմ պայքարը՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով կանանց և երեխաներին.

բ) այդպիսի առևտրից տուժողների պաշտպանությունը և օգնությունը՝ ամբողջովին հարգելով նրանց՝ մարդու իրավունքները, և

գ) այդ նպատակներին հասնելու գործում Մասնակից պետությունների համագործակցության խրախուսումը:

ՅՈՒՂԱԾ 3. ՏԵՐՄԻՆՆԵՐԸ

Սույն Արձանագրության նպատակների համար.

ա) «մարդկանց առևտուր» նշանակում է՝ շահագործման նպատակով իրականացվող մարդկանց հավաքագրելը, տեղափոխելը, փոխանցելը, թաքցնելը կամ ստանալը ուժի սպառնալիքով կամ դրա կամ հարկադրանքի այլ միջոցների կիրառման, առևանգման, խարդախության, խաբեության, իշխանությունը կամ վիճակի խոցելիությունը չարաշահելու կամ ուրիշ անձի

կողմից վերահսկվող անձի համաձայնությունն ստանալու համար վճարումների կամ շահերի ձևով կաշառելու ճանապարհով: Շահագործումը նվազագույնը ներառում է այլ անձանց մարմնավաճառության շահագործումը կամ սեքսուալ շահագործման այլ ձևերը, հարկադիր աշխատանքը կամ ծառայությունները, ստրկությունը կամ ստրկությանը համանման սովորույթները, անազատ վիճակը կամ մարմնի մասերը կորզելը:

բ) մարդկանց առևտրի զոհի համաձայնությունն այնպիսի պլանավորված շահագործմանը, որի մասին խոսվում է սույն հոդվածի «ա» ենթակետում, հաշվի չի առնվում, եթե օգտագործվել է «ա» ենթակետում նշված ներգործության միջոցներից որևէ մեկը:

գ) շահագործման նպատակով երեխա հավաքագրելը, տեղափոխելը, փոխանցելը, թաքցնելը կամ ստանալը համարվում է «մարդկանց առևտուր» նույնիսկ այն դեպքում, եթե դրանք կապված չեն սույն հոդվածի «ա» ենթակետում նշված ներգործության միջոցներից որևէ մեկի կիրառման հետ:

դ) «երեխա» նշանակում է՝ ցանկացած անձ, որի 18 տարին չի լրացել:

ՀՈԴՎԱԾ 4. ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՈՒՈՐՏԸ

Սույն Արձանագրությունը, եթե դրանում այլ բան նշված չէ, կիրառվում է այն հանցագործությունների կապակցությամբ կանխարգելման, քննության և քրեական հետապնդման նկատմամբ, որոնք այդպիսին են ճանաչվել սույն Արձանագրության 5-րդ հոդվածին համապատասխան, եթե այդ հանցագործությունները կրում են անդրազգային բնույթ և կատարվել են կազմակերպված հանցավոր խմբի մասնակցությամբ, ինչպես նաև այդպիսի հանցագործությունների զոհերի պաշտպանության նկատմամբ:

ՀՈԴՎԱԾ 5. ՔՐԵԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ

1. Յուրաքանչյուր Մասնակից պետություն ձեռնարկում է այնպիսի օրենսդրական և այլ միջոցներ, ինչպիսիք կարող են պահանջվել՝ այն հաշվով, որ որպես քրեորեն պատժելի արարքներ ճանաչվեն սույն Արձանագրության 3-րդ հոդվածում նշված գործողությունները, երբ դրանք կատարվում են դիտավորությամբ:

2. Յուրաքանչյուր Մասնակից պետություն ձեռնարկում է նաև օրենսդրական և այլ միջոցներ, որոնք կարող են պահանջվել՝ այն հաշվով, որ քրեորեն պատժելի ճանաչվեն հետևյալ արարքները.

ա) իր իրավական համակարգի հիմնական սկզբունքների պահպանման պայմանով որևէ հանցագործություն կատարելու փորձը, որն այդպիսին է ճանաչվել սույն հոդվածի 1-ին կետին համապատասխան.

բ) որևէ հանցագործության կատարմանը որպես հանցակից մասնակցելը, որն այդպիսին է ճանաչվել սույն հոդվածի 1-ին կետին համապատասխան.

գ) այլ անձանց կազմակերպելը կամ նրանց ղեկավարելը որևէ հանցագործություն կատարելու նպատակով, որն այդպիսին է ճանաչվել սույն հոդվածի 1-ին կետին համապատասխան:

2. ՄԱՐԴԱԿԱՆՑ ԱՌԵՎՏՐԻ ԶՈՂԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՀՈԴՎԱԾ 6. ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԱՐԴԱԿԱՆՑ ԱՌԵՎՏՐԻ ԶՈՂԵՐԻՆ ԵՎ ՆՐԱՆՑ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

1. Անհրաժեշտ դեպքերում և այն չափով, որքանով դա հնարավոր է իր ներքին օրենսդրության համաձայն, յուրաքանչյուր Մասնակից պետություն ապահովում է մարդկանց առևտրի գոհերի անձնական կյանքի և անհատականության պաշտպանությունը, այդ թվում՝ այլոց շարքում՝ այդպիսի առևտրին վերաբերող դատավարության գաղտնի բնույթն ապահովելու միջոցով:

2. Յուրաքանչյուր Մասնակից պետություն ապահովում է, որ իր ներքին իրավական և վարչական համակարգը նախատեսի այնպիսի միջոցներ, որոնք պատշաճ դեպքերում թույլ են տալիս մարդկանց առևտրից տուժողներին տրամադրել.

ա) տեղեկություն համապատասխան դատական և վարչական քննության վերաբերյալ.

բ) պաշտպանության իրավունքներին չվնասող օգնություն, որը թույլ է տալիս քրեական դատավարության համապատասխան փուլերում արտահայտել և քննել նրանց կարծիքներն ու մտավախություններն այն անձանց վերաբերյալ, ովքեր հանցագործություն են կատարել:

3. Յուրաքանչյուր Մասնակից պետություն քննարկում է մարդկանց առևտրի գոհերի ֆիզիկական, հոգեբանական և սո-

ցիալական վերականգնման ապահովման միջոցների իրագործման հնարավորությունը, այդ թվում պատշաճ դեպքում համագործակցելով ոչ կառավարական կազմակերպությունների, այլ համապատասխան կազմակերպությունների և քաղաքացիական հասարակության այլ տարրերի հետ, և, մասնավորապես, այնպիսի միջոցներ, որոնք նախատեսվում են տրամադրել:

ա) պատշաճ տանիք:

բ) խորհրդատվական օգնություն և տեղեկություն, հատկապես նրանց իրավաբանական իրավունքների վերաբերյալ, այնպիսի լեզվով, որը հասկանալի է մարդկանց առևտրի զոհերին:

գ) բժշկական, հոգեբանական և նյութական օգնություն, և

դ) հնարավորություններ աշխատանքի տեղավորման, կրթության և մասնագիտական պատրաստման բնագավառներում:

4. Սույն հոդվածի դրույթները կիրառելիս յուրաքանչյուր Մասնակից պետություն հաշվի է առնում մարդկանց առևտրի զոհերի տարիքը, սեռը և հատուկ կարիքները, մասնավորապես՝ երեխաների հատուկ կարիքները, այդ թվում պատշաճ տանիքի, կրթության և խնամքի վերաբերյալ:

5. Յուրաքանչյուր Մասնակից պետություն ձգտում է ապահովել մարդկանց առևտրի զոհերի ֆիզիկական անվտանգությունը իր տարածքում այդ զոհերի գտնվելու ժամանակահատվածում:

6. Յուրաքանչյուր մասնակից պետություն ապահովում է, որ իր ներքին իրավական համակարգը նախատեսի այնպիսի միջոցներ, որոնք մարդկանց առևտրի զոհերին հնարավորություն կտան պատճառված վնասի համար փոխհատուցում ստանալ:

ՅՈՒՐԱՔԱՆՉՅՈՒՐ ՄԱՍՆԱԿԻԿ ԱՌԵՎՏՐԻ ԶՈՂԵՐԻ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿՆ ԸՆԴՈՒՆՈՂ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

1. Ի լրումն սույն Արձանագրության 6-րդ հոդվածին համապատասխան ձեռնարկվող միջոցների՝ յուրաքանչյուր Մասնակից պետություն քննարկում է օրենսդրական կամ այլ պատշաճ այնպիսի միջոցների ընդունման հնարավորությունը, որոնք մարդկանց առևտրի զոհերին թույլ կտան, պատշաճ դեպքերում, իր տարածքում մնալ ժամանակավոր կամ մշտական հիմունքներով:

2. Սույն հոդվածի 1-ին կետում պարունակվող դրույթն իրականացնելիս յուրաքանչյուր Մասնակից պետություն պատշաճ

ծնով հաշվի է առնում մարդասիրական նկատառումները և կարեկցանք է ցուցաբերում:

ՀՈԴՎԱԾ 8. ՄԱՐԴԿԱՆՑ ԱՌԵՎՏՐԻ ՉՈՐՏԵՐԻ ՀԱՅՐԵՆԱԳԱՐՁՈՒԹՅՈՒՆԸ

1. Մասնակից պետությունը, որի քաղաքացին է համարվում մարդկանց առևտրի գոհը, կամ որտեղ այդպիսի անձը մշտական բնակվելու իրավունք ուներ ընդունող Մասնակից պետության տարածք մուտք գործելու պահին, աջակցում է այդ անձի վերադարձին և ընդունում է նրան առանց չհիմնավորված և ոչ ողջամիտ ուշացումների՝ պատշաճորեն հաշվի առնելով այդպիսի անձի անվտանգության ապահովման հարցերը:

2. Երբ Մասնակից պետությունը մարդկանց առևտրի գոհին վերադարձնում է այն Մասնակից պետությանը, որի քաղաքացին է համարվում այդ անձը, կամ որտեղ նա մշտական բնակվելու իրավունք է ունեցել ընդունող Մասնակից պետության տարածք մուտք գործելու պահին, նման վերադարձն իրականացվում է այդ անձի անվտանգության ապահովման հարցերը պատշաճորեն հաշվի առնելով, ինչպես նաև այդ անձի՝ մարդկանց առևտրի գոհ դառնալու հանգամանքի կապակցությամբ ծագած ցանկացած բնույթի դատավարությունը հաշվի առնելով: Ընդ որում, այդպիսի վերադարձը՝ նախընտրելիորեն, համարվում է կամավոր:

3. Ընդունող Մասնակից պետության խնդրանքով, հայցվող Մասնակից պետությունն առանց չհիմնավորված և ոչ ողջամիտ ուշացումների ստուգում է՝ մարդկանց առևտրի գոհ դարձած անձը համարվում է, արդյոք, իր քաղաքացին, կամ արդյոք նա իր տարածքում մշտական բնակվելու իրավունք ունե՞ր ընդունող Մասնակից պետության տարածք մուտք գործելու պահին:

4. Մարդկանց առևտրի գոհի վերադարձմանն աջակցելու նպատակով, որը անհրաժեշտ փաստաթղթեր չունի, Մասնակից պետությունը, որի քաղաքացին է համարվում այդ անձը, կամ որտեղ նա մշտապես բնակվելու իրավունք ուներ ընդունող Մասնակից պետության տարածք մուտք գործելու պահին, ընդունող Մասնակից պետության խնդրանքով, համաձայնում է հանձնել մուտքի)ելքի այնպիսի փաստաթղթեր կամ այլ թույլտվություններ, որոնք կարող են պահանջվել այդ անձին նրա տարածք վերադառնալու համար:

5. Սույն հոդվածը չի վնասում որևէ իրավունքի, որը մարդկանց առևտրի տուժողին տրամադրվում է ընդունող Մասնակից պետության ներքին օրենսդրության որևէ դրույթի ուժով:

6. Սույն հոդվածը չի վնասում ցանկացած կիրառելի երկկողմ կամ բազմակողմ համաձայնությանը կամ պայմանավորվածությանը, որը լրիվ կամ մասնակիորեն կարգավորում է մարդկանց առևտրի գոհերի վերադարձի հարցերը:

3. ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՈՒՄ, ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԱՅԼ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

ՀՈԴՎԱԾ 9. ՄԱՐԴԿԱՆՑ ԱՌԵՎՏՈՒՐԸ ԿԱՆԽԱՐԳԵԼԵԼԸ

1. Մասնակից պետությունները համալիր հիմունքով մշակում և ընդունում են քաղաքականություն, ծրագրեր և այլ միջոցներ՝ հետևյալ նպատակներով.

ա) մարդկանց առևտուրը կանխարգելելու և դրա դեմ պայքարելու, և

բ) մարդկանց առևտրի գոհերին, հատկապես կանանց և երեխաներին ռեվիկտիմիզացումից պաշտպանելու:

2. Մասնակից պետությունները ձգտում են ձեռնարկել այնպիսի միջոցներ, ինչպիսիք են հետազոտությունների, տեղեկատվական հանդիպումների անցկացումը, այդ թվում՝ զանգվածային լրատվության միջոցներում, ինչպես նաև սոցիալ-տնտեսական նախաձեռնությունների իրականացումը, որոնք ուղղված են մարդկանց առևտրի կանխարգելմանը և դրա դեմ պայքարին:

3. Սույն հոդվածին համապատասխան մշակվող և ընդունվող քաղաքականությունը, ծրագրերը և այլ միջոցները պատշաճ դեպքերում ներառում են համագործակցությունը ոչ կառավարական կազմակերպությունների, այլ համապատասխան կազմակերպությունների և քաղաքացիական հասարակության այլ տարրերի հետ:

4. Մասնակից պետությունները ձեռնարկում կամ կատարելագործում են այն միջոցները, այդ թվում՝ երկկողմ կամ բազմակողմ համագործակցության միջոցով, որոնք ուղղված են այնպիսի գործոնների ազդեցության մեղմացմանը, որոնք պայմանավորում են մարդկանց, հատկապես կանանց և երեխաների խոցելիությունը մարդկանց առևտրի տեսակետից, ինչպիսիք

են՝ չբավորությունը, զարգացման ցածր մակարդակը և հավասար հնարավորությունների բացակայությունը:

5. Մասնակից պետություններն ընդունում կամ կատարելագործում են օրենսդրական կամ այլ միջոցները, օրինակ՝ կրթության կամ մշակույթի բնագավառում կամ սոցիալական բնագավառում, այդ թվում՝ երկկողմ և բազմակողմ համագործակցության միջոցով, որոնք ուղղված են մարդկանց, հատկապես կանանց ու երեխաների շահագործում առաջացնող պահանջարկին դրա բոլոր ձևերով հակադրելուն, քանի որ դա հանգեցնում է մարդկանց առևտրին:

ՉՈԴՎԱԾ 10. ՏԵՂԵԿՈՒԹՅԱՆ ՓՈԽԱՆԱԿՈՒՄԸ ԵՎ ԿԱԴՐԵՐԻ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄԸ

1. Մասնակից պետությունների իրավապահ, միգրացիոն կամ այլ համապատասխան մարմինները պատշաճ դեպքերում միմյանց հետ համագործակցում են իրենց ներքին օրենսդրությանը համապատասխան այնպիսի տեղեկության փոխանակման միջոցով, որն իրենց թույլ կտա որոշել.

ա) հանդիսանում են, արդյոք, անձինք, ովքեր առանց մուտքի)ելքի փաստաթղթերի կամ այլ անձանց պատկանող այդպիսի փաստաթղթերով հատում են կամ փորձում են հատել միջազգային սահմանը, մարդկանց առևտուր անողներ կամ այդպիսի առևտրի զոհեր.

բ) մուտքի)ելքի փաստաթղթերի տեսակները, որոնք այդպիսի անձինք օգտագործել կամ փորձել են օգտագործել մարդկանց առևտրի նպատակով միջազգային սահմանն անցնելու համար, և

գ) կազմակերպված հանցավոր խմբերի կողմից մարդկանց առևտրի նպատակով կիրառվող միջոցներն ու մեթոդները, այդ թվում՝ զոհերի հավաքագրումը և տեղափոխումը, այդպիսի առևտրով զբաղվող առանձին խմբերի և անձանց միջև երթուղիները և կապերը, ինչպես նաև այդպիսի խմբերի ներքին կապերը և դրանց հայտնաբերման հնարավոր միջոցները:

2. Մասնակից պետություններն ապահովում կամ կատարելագործում են իրավապահ, միգրացիոն և մարդկանց առևտրի կանխարգելման հարցերով մյուս համապատասխան մարմինների աշխատակիցների պատրաստվածությունը: Նշված պատրաստվածությունը պետք է կենտրոնացվի այդպիսի առևտրի կանխարգելման մեթոդների, դրանով զբաղվող անձանց քրեա-

կան հետապնդման և զոհերի իրավունքների պաշտպանության վրա, ներառյալ զոհերին այն անձանցից պաշտպանելը, որոնք զբաղվում են այդպիսի առևտրով: Պատրաստման ընթացքում պետք է նաև նկատի առնվի մարդու իրավունքների, երեխաների հիմնախնդիրների և գեներալային հիմնախնդիրների հաշվառման անհրաժեշտությունը. պատրաստումը պետք է նպաստի համագործակցությանը ոչ կառավարական կազմակերպությունների, այլ համապատասխան կազմակերպությունների, քաղաքացիական հասարակության այլ տարրերի հետ:

3. Մասնակից պետությունը, որը տեղեկություն է ստանում, կատարում է տեղեկությունը տրամադրող Մասնակից պետության ցանկացած խնդրանքը, որը կապված է դրա օգտագործման կապակցությամբ սահմանափակումներ նախատեսելու հետ:

ՅՈՒՎԱԾ 11. ՍԱՅՄԱՆԱՅԻՆ ՀՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

1. Առանց մարդկանց ազատ տեղաշարժի վերաբերյալ միջազգային պարտավորություններին վնասելու՝ Մասնակից պետությունները, որքանով դա հնարավոր է, նախատեսում են սահմանային վերահսկողության այնպիսի միջոցներ, ինչպիսիք կարող են պահանջվել մարդկանց առևտրի կանխարգելման և հայտնաբերման համար:

2. Յուրաքանչյուր Մասնակից պետություն ձեռնարկում է օրենսդրական կամ այլ պատշաճ միջոցներ՝ կանխելու, որքանով դա հնարավոր է, այնպիսի հանցագործությունների կատարման ժամանակ առևտրային փոխադրողների կողմից շահագործվող տրանսպորտային միջոցների օգտագործումը, որոնք այդպիսիք են ճանաչվել սույն Արձանագրության 5-րդ հոդվածին համապատասխան:

3. Պատշաճ դեպքերում և առանց կիրառելի միջազգային կոնվենցիաներին վնասելու, այդպիսի միջոցները ներառում են տրանսպորտային փոխադրողների, այդ թվում՝ ցանկացած տրանսպորտային ձեռնարկության կամ ցանկացած տրանսպորտային միջոցներ տիրապետողի կամ օպերատորի համար պարտավորության նախատեսում՝ համոզվելու այն բանում, որ բոլոր ուղևորներն ունեն ընդունող պետություն մուտք գործելու համար անհրաժեշտ մուտքի)ելքի փաստաթղթեր:

4. Յուրաքանչյուր մասնակից պետություն, իր ներքին օրենսդրությանը համապատասխան, անհրաժեշտ միջոցներ է ձեռնարկում՝ այն հաշվով, որ սանկցիաներ նախատեսի այն

պարտավորության խախտման համար, որը սահմանված է սույն հոդվածի 3-րդ կետով:

5. Յուրաքանչյուր մասնակից պետություն քննարկում է այնպիսի միջոցներ ձեռնարկելու հնարավորությունը, որոնք, նրաներքին օրենսդրությանը համապատասխան, թույլ են տալիս մերժելու այն անձանց մուտքը, որոնք մասնակից են այնպիսի հանցագործությունների կատարմանը, որոնք այդպիսին են ճանաչվել սույն Արձանագրությանը համապատասխան, կամ չեղյալ համարել նրանց մուտքի արտոնագրերը:

6. Առանց Կոնվենցիայի 27-րդ հոդվածին վնասելու՝ Մասնակից պետությունները քննարկում են սահմանային վերահսկողության մարմինների միջև համագործակցության ամրապնդման հնարավորությունը, այդ թվում՝ ուղիղ կապի ուղիների ստեղծման և պահպանման միջոցով:

ՅՈՂՎԱԾ 12. ՓԱՏՏԱԹՂԹԵՐԻ ՀԱՎԱՍՏԻՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ

Յուրաքանչյուր Մասնակից պետություն առկա հնարավորությունների սահմաններում ձեռնարկում է այնպիսի միջոցներ, ինչպիսիք կարող են պահանջվել հետևյալի համար.

ա) իր կողմից տրվող մուտքի)ելքի կամ անձը հաստատող փաստաթղթերի այնպիսի որակ ապահովելու, որն առավելագույն չափով կոժվարացնի դրանց անիրավաչափ օգտագործելը և կեղծելը կամ անօրինական փոփոխելը, վերարտադրելը կամ տրամադրելը, և

բ) այդ Մասնակից պետության կողմից կամ նրա անունից տրված մուտքի)ելքի կամ անձը հաստատող փաստաթղթերի պաշտպանվածությունը և հավաստիությունն ապահովելու, ինչպես նաև դրանց անօրինական պատրաստելը, հանձնելը և օգտագործելը կանխելու համար:

ՅՈՂՎԱԾ 13. ՓԱՏՏԱԹՂԹԵՐԻ ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՎՎԵՐԱՎԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մի Մասնակից պետությունը մյուս Մասնակից պետության խնդրանքով, իր ներքին օրենսդրությանը համապատասխան և ողջամիտ ժամկետում, անցկացնում է իր կամ իբրև թե իր անունից տրված մուտքի)ելքի կամ անձը հաստատող փաստաթղթերի օրինականության և վավերականության ստուգում, որոնց վե-

րաբերյալ կասկածներ կան, որ դրանք օգտագործվում են մարդկանց առևտրի համար:

4. ԵԶՐԱՓՈՒԿ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐ

ՀՈԴՎԱԾ 14. ԲԱՑԱՌՈՂ ԴՐՈՒՅԹ

1. Սույն Արձանագրության մեջ ոչինչ չի շոշափում պետությունների և առանձին անձանց միջազգային իրավունքի համաձայն այլ իրավունքները, պարտավորությունները և պատասխանատվությունը, ներառյալ միջազգային հումանիտար իրավունքը և մարդու իրավունքների բնագավառում միջազգային իրավունքը և, մասնավորապես, երբ դա կիրառելի է, փախստականների կարգավիճակին վերաբերող 1951 թվականի Կոնվենցիան և 1967 թվականի Արձանագրությունը և չվտարման սկզբունքը, որն ամրագրված է դրանցում:

2. Սույն Արձանագրությամբ նախատեսված միջոցները մեկնաբանվում և կիրառվում են այնպես, որ դա անձանց վերաբերյալ խտրական չհամարվի այն բանի հիման վրա, որ նրանք մարդկանց առևտրի զոհ են դարձել: Այդ միջոցների մեկնաբանումը և կիրառումն իրականացվում է անխտրականության միջազգայնորեն ճանաչված սկզբունքներին համապատասխան:

ՀՈԴՎԱԾ 15. ՎԵՃԵՐԻ ԿԱՐԳՎՈՐՈՒՄԸ

1. Մասնակից պետությունները ձգտում են սույն Արձանագրության մեկնաբանման կամ կիրառման վերաբերյալ վեճերը կարգավորել բանակցությունների միջոցով:

2. Սույն Արձանագրության մեկնաբանման կամ կիրառման վերաբերյալ երկու և ավելի Մասնակից պետությունների միջև ցանկացած վեճ, որը ողջամիտ ժամկետում չի կարող կարգավորվել բանակցությունների միջոցով, այդ երկրներից մեկի խնդրանքով փոխանցվում է արբիտրաժային քննության: Եթե արբիտրաժի մասին խնդրանքով դիմելու օրվանից վեց ամսվա ընթացքում այդ Մասնակից պետությունները չկարողանան պայմանավորվել դրա կազմակերպման շուրջ, այդ Մասնակից պետություններից յուրաքանչյուրը վեճը կարող է փոխանցել Միջազգային դատարան՝ Դատարանի կանոնադրությանը համապատասխան դիմում ներկայացնելով:

3. Յուրաքանչյուր Մասնակից պետություն սույն Արձանագրությունը ստորագրելիս, վավերացնելիս, ընդունելիս կամ

հաստատելիս կամ դրան միանալիս կարող է հայտարարել այն մասին, որ իրեն կապված չի համարում սույն հոդվածի 2-րդ կետի դրույթներով: Մյուս Մասնակից պետությունները կապված չեն սույն հոդվածի 2-րդ կետի դրույթներով՝ այդպիսի վերապահում արած ցանկացած Մասնակից պետության նկատմամբ:

4. Սույն հոդվածի 3-րդ կետին համապատասխան վերապահում կատարած ցանկացած Մասնակից պետություն կարող է ցանկացած ժամանակ հանել այդ վերապահումը Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարին ծանուցագիր ուղարկելու միջոցով:

ՅՈՒՐԱԾ 16. ԱՏՈՐԱԳՐԵԼԸ, ՎԱՎԵՐԱՑՆԵԼԸ, ԸՆԴՈՒՆԵԼԸ, ԶԱՍՏԱՏԵԼԸ, ՄԻԱՆԱԼԸ

1. Սույն Արձանագրությունը ստորագրման համար բաց է բոլոր պետությունների կողմից 2000 թվականի դեկտեմբերի 12-ից մինչև 15-ը՝ Պալերմոյում՝ Իտալիա, իսկ հետագայում՝ Նյու Յորքում՝ Միավորված ազգերի կազմակերպության կենտրոնական հիմնարկություններում՝ մինչև 2002 թվականի դեկտեմբերի 12-ը:

2. Սույն Արձանագրությունը ստորագրման համար բաց է նաև տնտեսական ինտեգրման տարածաշրջանային կազմակերպությունների կողմից՝ պայմանով, որ այդպիսի կազմակերպության անդամ պետություններից առնվազն մեկը, սույն հոդվածի 1-ին կետին համապատասխան, ստորագրել է սույն Արձանագրությունը:

3. Սույն Արձանագրությունը ենթակա է վավերացման, ընդունման կամ հաստատման: Վավերագրերը կամ ընդունման կամ հաստատման մասին փաստաթղթերն ի պահ են հանձնվում Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարին: Տնտեսական ինտեգրման տարածաշրջանային կազմակերպությունն իր վավերագիրը կամ ընդունման կամ հաստատման մասին փաստաթուղթը կարող է ի պահ հանձնել, եթե նրա անդամ պետություններից առնվազն մեկը նույն կերպ է վարվել: Այդ վավերագրում կամ ընդունման կամ հաստատման մասին փաստաթղթում այդպիսի կազմակերպությունը հայտարարում է այն հարցերի վերաբերյալ իր իրավասության ոլորտի մասին, որոնք կարգավորվում են սույն Արձանագրությամբ: Այդպիսի կազմակերպությունն ավանդապահին հայտնում է նաև իր իրա-

վասության ոլորտի ցանկացած համապատասխան փոփոխության մասին:

4. Սույն Արձանագրությունը միանալու համար բաց է ցանկացած պետության կամ տնտեսական ինտեգրման տարածաշրջանային կազմակերպության կողմից, որի անդամ պետություններից առնվազն մեկը սույն Արձանագրության Մասնակից է համարվում: Միանալու մասին փաստաթղթերն ի պահ են հանձնվում Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարին: Միանալիս տնտեսական ինտեգրման տարածաշրջանային կազմակերպությունը հայտարարում է այն հարցերի վերաբերյալ իր իրավասության ոլորտի մասին, որոնք կարգավորվում են սույն Արձանագրությամբ: Այդպիսի կազմակերպությունն ավանդապահին հայտնում է նաև իր իրավասության ոլորտի ցանկացած համապատասխան փոփոխության մասին:

ՅՈՂՎԱԾ 17. ՈՒԺԻ ՄԵՋ ՄՏՆԵԼԸ

1. Սույն Արձանագրությունն ուժի մեջ է մտնում քառասուներորդ վավերագիրը կամ ընդունման, հաստատման կամ միանալու մասին փաստաթուղթն ի պահ հանձնելու ամսաթվից հետո՝ իննսուներորդ օրը, բայց այն ուժի մեջ չի մտնում մինչև Կոնվենցիայի ուժի մեջ մտնելը: Սույն կետի նպատակի համար ցանկացած այդպիսի վավերագիրը կամ փաստաթուղթը, որն ի պահ է հանձնվել տնտեսական ինտեգրման տարածաշրջանային կազմակերպության կողմից, չի դիտվում որպես լրացուցիչ այն վավերագրերին կամ փաստաթղթերին, որոնք ի պահ են հանձնվել այդպիսի կազմակերպության անդամ պետությունների կողմից:

2. Յուրաքանչյուր պետության կամ տնտեսական ինտեգրման տարածաշրջանային կազմակերպության համար, որոնք վավերացնում, ընդունում կամ հաստատում են սույն Արձանագրությունը կամ միանում են դրան քառասուներորդ վավերագիրը կամ այդպիսի գործողության մասին փաստաթուղթն ի պահ հանձնելուց հետո, սույն Արձանագրությունն ուժի մեջ է մտնում այդպիսի պետության կամ կազմակերպության կողմից համապատասխան վավերագիրը կամ փաստաթուղթն ի պահ հանձնելու ամսաթվից հետո՝ երեսուներորդ օրը կամ սույն հոդվածի 1-ին կետին համապատասխան սույն Արձանագրության ուժի մեջ մտնելու ամսաթվին՝ կախված նրանից, թե որն է ավելի ուշ տեղի ունենում:

ՅՈՒՐԱԾ 18. ՈՒՂՂՈՒՄՆԵՐ

1. Սույն Արձանագրության ուժի մեջ մտնելուց հինգ տարին լրանալուց հետո սույն Արձանագրության Մասնակից պետությունը կարող է ուղղում առաջարկել և այն ուղարկել Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարին, որն այնուհետև առաջարկվող ուղղումն ուղարկում է Մասնակից պետություններին և Կոնվենցիայի Մասնակիցների խորհրդաժողովին՝ այդ առաջարկության քննարկման և դրա վերաբերյալ որոշում ընդունելու նպատակով: Սույն Արձանագրության Մասնակից պետությունները, որոնք մասնակցում են Մասնակիցների խորհրդաժողովին, բոլոր ջանքերը գործադրում են յուրաքանչյուր ուղղման վերաբերյալ համաձայնության գալու համար: Եթե համաձայնության գալու համար բոլոր ջանքերը սպառվել են, և համաձայնություն ձեռք չի բերվել, ապա, որպես ծայրահեղ միջոց, ուղղումն ընդունելու համար պահանջվում է սույն Արձանագրության այն Մասնակից պետությունների ձայների երկու երրորդը, որոնք Մասնակիցների խորհրդաժողովի նիստին ներկա են և մասնակցում են քվեարկությանը:

2. Տնտեսական ինտեգրման տարածաշրջանային կազմակերպություններն իրենց իրավասության ոլորտում ընդգրկվող հարցերով ձայնի իրենց իրավունքն իրականացնում են սույն հոդվածի համաձայն՝ ունենալով ձայների այնքան քանակ, որը հավասար է իրենց անդամ պետությունների քանակին, որոնք սույն Արձանագրության Մասնակիցներ են համարվում: Այդպիսի կազմակերպություններն իրենց ձայնի իրավունքը չեն իրականացնում, եթե նրանց անդամ պետությունները իրականացնում են իրենց ձայնի իրավունքը, և՛ ընդհակառակը:

3. Սույն հոդվածի 1-ին կետին համապատասխան ընդունված ուղղումը ենթակա է Մասնակից պետությունների կողմից վավերացման, ընդունման կամ հաստատման:

4. Սույն հոդվածի 1-ին կետին համապատասխան ընդունված ուղղումը Մասնակից պետության նկատմամբ ուժի մեջ է մտնում նրա կողմից այդպիսի ուղղման վավերագիրը կամ ընդունման կամ հաստատման մասին փաստաթուղթը Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարին ի պահ հանձնելու ամսաթվից հետո՝ իննսուն օր անց:

5. Երբ ուղղումն ուժի մեջ է մտնում, այն պարտադիր է դառնում այն Մասնակից պետությունների համար, որոնք դրանով

կապված լինելու համաձայնությունն են արտահայտել: Մյուս Մասնակից պետությունները շարունակում են կապված լինել սույն Արձանագրության դրույթներով և նրանց կողմից նախկինում վավերացված, ընդունված կամ հաստատված ցանկացած ուղղումով:

ՅՈՒՆԻՍԿՈՒՄԻ ԳՐԻՆԻՍԿԱՆ ԴԱԴԱՐԵՑՆԵԼԸ

1. Մասնակից պետությունը կարող է դադարեցնել սույն Արձանագրության գործողությունը Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարին գրավոր ծանուցագիր ուղարկելու միջոցով: Գործողության այդպիսի դադարեցումն ուժի մեջ է մտնում ծանուցագիրը Գլխավոր քարտուղարի ստանալու ամսաթվից մեկ տարին լրանալուց հետո:

2. Տնտեսական ինտեգրման տարածաշրջանային կազմակերպությունը դադարում է սույն Արձանագրության Մասնակից լինել, եթե նրա բոլոր անդամ պետությունները դադարեցրել են սույն Արձանագրության գործողությունը:

ՅՈՒՆԻՍԿՈՒՄԻ ԱՎԱՆԴԱՊԱՅՐԸ ԵՎ ԼԵՁՈՒՆԵՐԸ

1. Սույն Արձանագրության ավանդապահ է նշանակվում Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարը:

2. Սույն Արձանագրության բնօրինակը, որի անգլերեն, արաբերեն, իսպաներեն, չինարեն, ռուսերեն և ֆրանսերեն տեքստերը հավասարապես նույնական են, ի պահ է հանձնվում Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարին:

Ի հավաստումն որի՝ ներքոստորագրյալ լիազոր ներկայացուցիչները, պատշաճորեն դրա համար լիազորված լինելով իրենց կառավարությունների կողմից, ստորագրեցին սույն Արձանագրությունը:

** Արձանագրությունը Հայաստանի Հանրապետության համար ուժի մեջ է մտել 2003 թվականի դեկտեմբերի 25-ից:*

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐԹՈՒՐ ՉԱԽՈՅԱՆ

ԿԱՆԱՆՑ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐ

**ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՀԱՆՐԱՄԱՏՉԵԼԻ
ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ**

Խմբագիր՝

Լեզվաոճական խմբագիր՝

Տեխնիկական խմբագիր՝

Էջադրումը՝

Կազմի ձևավորող՝

Վահե ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆ

Արմինե ՆԱԶԱՐՅԱՆ

Արարատ ԹՈՎՄԱՍՅԱՆ

Մանվել ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆԻ

Տիգրան ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

«Անտարես» հրատարակչատուն
Երևան 0009, Մաշտոցի 50ա)1
Հեռ.՝ (+374 10) 58 10 59, 56 15 26
Հեռ.)ֆաքս՝ (+374 10) 58 76 69
antares@antares.am
www.antares.am